

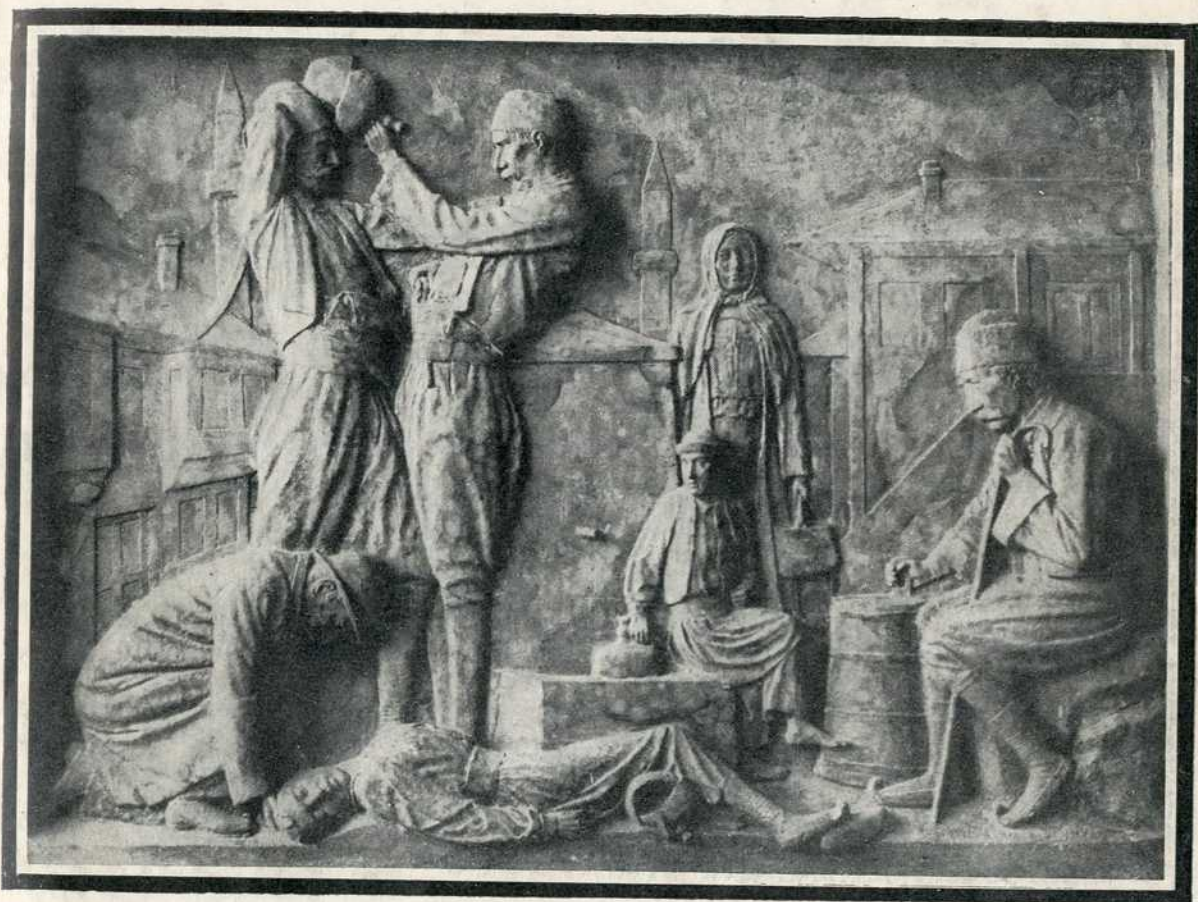

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ФЕБРУАР

Бр. 2

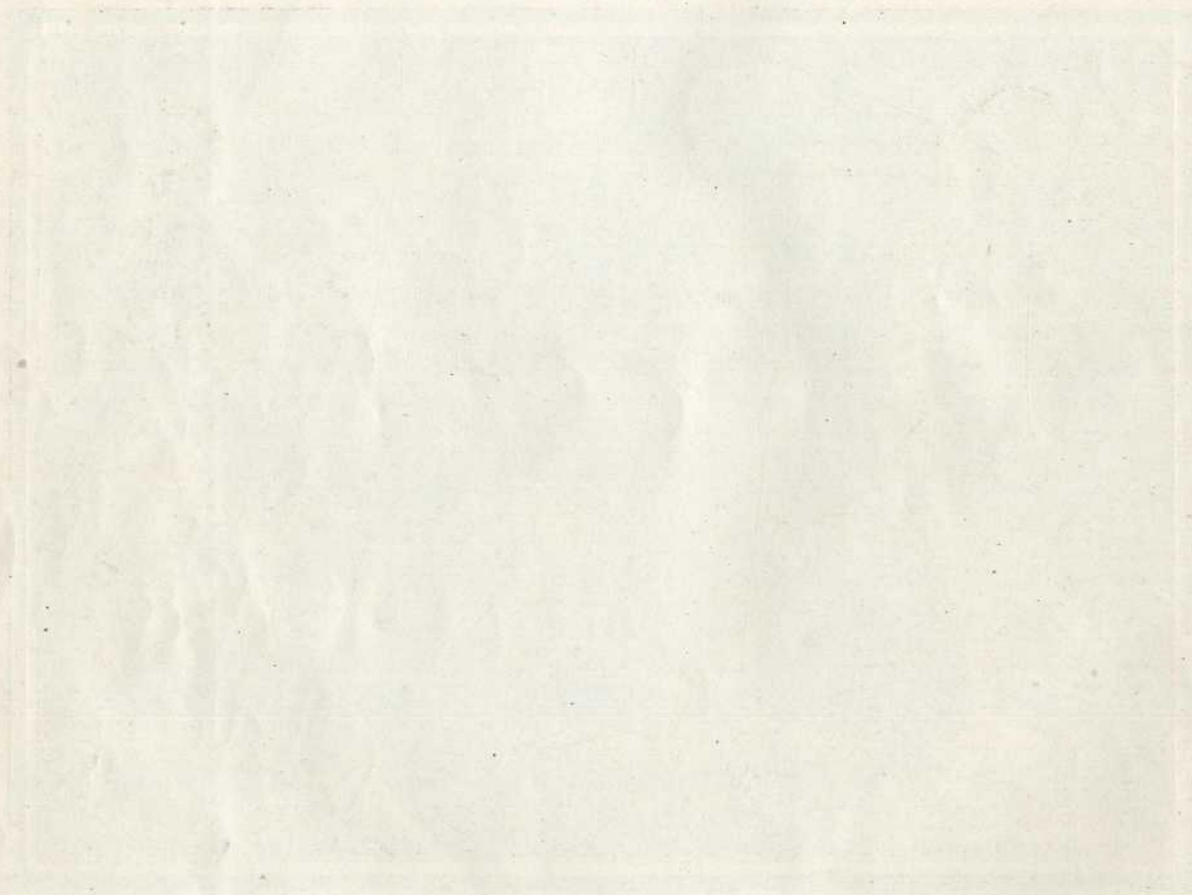
1940

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

<p>Број 2 Година LVIII</p>	<p>Редакциони одбор Д-Р ЈОВАН РАДОНИЋ, Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, Д-Р ВЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ, Д-Р ЖИВАН ЛУКИЋ и РАЈИЦА МАРИНКОВИЋ Уредник Б У Р О Б А Ђ А Ц</p>	<p>Фебруар 1940 године</p>
--------------------------------	--	--------------------------------

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

Београд негдашњи центар рибарства (II) — Мих. Петровић, проф. унив. у пенз.	91
Право кандидовања и градски чиновници — Д-р Михаило Илић	98
Калдрмисање улица и путова у Београду — Инж. Хуго Ружић	100
Спорт клуб „Југославија“ у Београду подиже највећи и најлепши стадион у држави — Љубомир Вукадиновић	104

Књижевни додатак:

Син капетана Петровића, браниоца Београда (III) — Д-р Марија Илић-Агапов	108
Слике из београдског робовања 1914—1918 (II грађанство) — Даринка Ћосић	117

Портрети београдских уметника:

Вајар Симеон Роксандић — Звонимир Кулунџић	123
--	-----

Прилози за историју Београда:

Опсада и пад Шапца и Земуна 1521 године — Јован Максин	136
Црква св. Александра Невског на Дорђулу — Миливој М. Петровић	141
Уклањање општинских претседника у Београду са положаја крајем XIX века — Драг. Ранковић	145

Политичка хроника:

Београд и Осма балканска конференција — Душан Н. Филиповић	149
--	-----

Културна хроника:

Свечан скуп Српске краљевске академије наука	153
Француски дом у Београду отворио је чувени француски књижевник г. Жорж Диамел	155
Институт за италијанску културу у Београду отворио је италијански министар просвете г. Ђузепе Ботан	157
Институт Николе Тесле у Београду	159
Пренос костију Корнелија Станковића из Будимпеште у Београд	160

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Комунална хроника:

Другарска вечера Претседника Београдске општине и градских већника 162

Урбанистичка хроника:

Освећен је други део великог Ратничког дома 164

Уметничка хроника:

Две руске изложбе — Сергија Кучинског и Василија Резникова — Звонимир Кулунџић 165

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић ч 166

Некролог:

† Љубомир М. Давидовић — Д. Ј. Ранковић 172

Претседник и Градско веће Београдске општине одали су пошту сени Љубомира Давидовића 174

0
Слика на корицама: **Догађај на Чукур-чесми**, уметнички рад вајара г. Симеона Роксандића

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Изазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Општине града Београда.
Претплата: годишње 160' , полугодишње 80'— динара. Поједини број 10'— дин.
Цена огласа: Цела страна 800'—, пола стране 500'—, четврт стране 300'— дин. Огласи на корицама 50⁰/о скупљи.
Чековни рачун код Поштанске штеднице бр. 54 300.
Уредништво и администрација: Книгиње Љубице 1/II — Телефон 26-242.
Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукописи се не враћају.

Чланци и студије:

Београд негдашњи центар великога рибарства

ДРУГИ ЧЛАНАК

Ловишта која су снабдевала Београд рибом

У првом чланку показано је какво је некад, управо до светског рата, било изобиље рибе у Београду као центру ондашњег рибарства и трговине са рибом.

Где се та риба ловила и одакле је донесена и концентрисована у Београду, као главном центру за ту трговину?

И на таквом се питању види одмах осетна разлика између негдашњег и данашњег стања, ма да та два стања не дели размак времена дужи од половине просечног људског века. Риба се пре рата доносила, не као данас из индустријских вештачких рибњака, већ искључиво са богатих ловишта каквих је било не само у великим рекама што обухватају Београд, већ и у мноштву ритова и бара које пуне и одржавају велике пролећне поплаве на водоплавним теренима Дунава и Саве.

Ловишта је било од две врсте: она у текућој води, и она у барама и ритовима са њоме у вези. Ловишта у текућој води налазила су се како на нашој, тако и на аустриској и мађарској страни, дуж десне и леве обале Дунава и Саве. Београдски аласи радили су не само на нашим ловиштима, т.ј. онима што припадају десној обали, већ и на онима што су уз леву обалу. Они су зато плаћали право риболова аустриским или мађарским закупцима (арендаторима) тих ловишта, а то им је право било зајемчено рибарским картама које су им издаване од стране арендатора. Ловишта у барама и ритовима, која су се, са малим изузетком, налазила на аустриској или мађарској страни, била су ван домашаја наших аласа; на њима су радили искључиво рибари са оне стране Саве и Дунава, али су уловљену рибу од њих прекупљивали београдски рибарски трговци и преносили их великим баркама „хиљадаркама“ на београдско рибље тржиште, што је чинило да је Београд био центар и за трговину са том рибом.

Ловишта у текућој води, било да су се налазила на нашој, било на аустриској или мађарској страни, била су подељена на „во-

де” или „хатаре” (Abteilung) и сваки је хатар издаван од стране државе посебице под закуп (аренду) за одређени број година. Закупци (арендатори), увек рибари или трговци са рибом, наплаћивали су од аласа таксе које су овима давале право риболова у води њиховог закупљеног хатара. Такса се наплаћивала са малим изузетком, у готовом новцу, а каткад и у натури, н.пр. тако да је сваки пети килограм рибе припадао арендатору. Риба која је на тај начин стизала у Београд, доношена је:

1⁰ са ловишта савских, почевши од Моровића до Београда;

2⁰ са ловишта дунавских, почевши од Апатина па до Београда, и од Београда до Ритопека.

Ловишта, у барама и ритовима издавана су цела, без деобе на хатаре, и њих је искоришћавао искључиво сам арендатор са својим алатом и својим рибарским момцима. На лицу места продавала се уловљена риба, за коју су долазили београдски рибарски трговци са својим чамцима, баркама и рибарским момцима, ту рибу куповали и превозили је у Београд.

Овде ће бити изложен преглед тих ловишта, чије ће се релативно риболовно богатство моћи видети из величине закупне цене коју су плаћали њихови закупци. А при процени тога риболовног богатства треба имати на уму и то, да је аренда плаћана у време кад је риба била 30—40 пута јефтинија но данас, и да се на закупљеним ловиштима морало уловити толико пута више рибе да би се могла исплатити аренда, рибарски алат и момци, као и то да су се већина ондашњих арендатора богатали од својих рибарских подухећа. Аренде ће бити наведене онакве какве су биле пред светски рат, са назначењем арендатора где је то било могућно, да би се, по потреби то могло и проверавати.

I. Ловишта у текућој води

Ловишта, која су била у трговачким везама са Београдом, почињала су од важног рибарског места Апатина, па су се низала редом

низ Дунав и означавала као „аловски метови“, „лапташке рине“, места „за струкаруну“, места „за бубњарење“, и т. д.

Око Апатина је од увек био развијен ритски риболов, по ритовима, барама и мочварима који га окружују, али је био развијен и риболов у многобројним и рибом богатим дунавским рукавцима, каналима, пролазима, фокковима и метовима. Сви су ти риболови припадали бившем аустријском надвојводи Фридриху, власнику властелинства Беље. По ондашњем аустријском закону о риболову, томе је властелинству припадао риболов на читавом сплету вода врло богатих у риби, што се налазио на томе огромном поседу, а осим тога и риболов на самој отвореној Дунаву од Мохача до ушћа Драве.

Надвојвода је био тако уредио тај риболов, да му је овај доносио огромне приходе. Рибу су ловиле многобројне, добро организоване дружине рибара, којих је у Апатину и околини било преко четири хиљаде, и од којих су неки ловили само у текућој води, а други само у ритовима и мочварима. Ловили су у стајаћим водама великим аловом и бубњевима, а у текућој води аловом, лапташем, пирићем, влаком, бубњевима и великим струковима. Неки су од рибара радили на надници, а већина „на тал“; сву уловљену рибу имали су предавати властелинској рибарској централни у Апатину. Да би се риба брже, и у бољем стању, довозила у централу, ова је имала за тај посао нарочити парни брод, који је ишао од једног ловишта до другог, скупљао уловљену рибу и одвлачио је у великим баркама у централу. Из централе је свежа риба одвлечена бродом у Будимпешту, где је била најјача потрошња „апатинске рибе“, а један део је продаван рибарским трговцима из других места, који су долазили тога ради у Апатин. До Апатина су, нарочито у време великог поста, допирали и наши београдски рибарски трговци, куповали у централни рибу и баркама је спуштали низ Дунав до Београда. Угинула риба је у централни „калана“, т.ј. очишћена, испрана и сољена, па за тим или слагана у магацин, или сушена, па продавана у знатним количинама београдским трговцима, а тако исто је у маси извожена и у Румунију, где је имала јаку потрошњу. Од дроба и отпадака при чишћењу рибе за солење прављен је рибљи лепак, а од онога што се није могло на то употребити, справљано је вештачко ђубре.

Централа је примала рибу са водене површине од 20.000 катастралних јутара, а примала је годишње по 50—80 вагона рибе, каткад и више. Риба, која је на тим ловиштима у масама ловљена, била је: шаран, смуђ, сом, штука, бела риба, а у текућим водама, али у мањој количини, још и мрена, манић и кечига.

Идући, са својим чамцима и пуним баркама купљене рибе, од Апатина низ Дунав,

наши рибарски трговци из Београда наилазили су најпре на рибарску постају Хуло, где су обично застајали ради одмора својих момака и разговора са рибарима што ту раде, а који су ту имали свој стан и магацин за рибарски алат. Одатле су, продуживши пут, свраћали на рибарску постају Алмаш, која се налазила на десној обали Дунава, на подножју алмашког платоа, на месту где Дунав прави окуку скрећући нагло на исток, остављајући западно пространи Кестењевачки Рит препун рибе. Рибари из Алмаша држали су под закуп и тај огромни рит и део Дунава од ушћа Драве до рибарске постаје Стаклар, на левој обали Дунава. Закуп је трајао по пет година, а плаћано је по 5000 круна годишње за свако ловиште.

Идућа рибарска постаја била је Ердут, на левој обали Дунава. Ту је десна обала стрма, а вода јака и брза па је подрива и руши, чему доприноси и дубина воде која је ту 10—15 метара. Поред леве обале вода је плића, струје су слабе, па се ту могло ловити великим речним аловом. Дуж десне обале ловило се лапташем, пирићем, или влаком, а средином Дунава струковима. Ту је нарочито био на гласу лов кечига средње величине.

Риболов око Ердута припадао је делом ерару (држави), а делом властелинству Е. пл. Чех (до пола ширине Дунава); властелинство је свој део реке издавало под закуп рибарима из Ердута за 5000 круна годишње. Тај је део воде био много сиромашнији рибом но онај на другој половини реке, за који се плаћао годишњи закуп од 20.000 круна.

Од Ердута до Даља, простирани су се, и са једне и друге стране Дунава, пространни ритови богати рибом. Риболов на самој Дунаву држали су под закуп рибари из Даља и плаћали за риболовни простор од ердутских ловишта до висине рита Савуље 6000 круна годишње.

Од Савуље, низ воду, поред Вуковара до Сотина, дунавска ловишта су била подељена на три хатара: ловишта општине Борово, издавана под закуп за 9000 круна годишње; ловишта града Вуковара, које је граду поконио гроф Елц и која су издавана по закупну цену од 10.000 круна годишње, и ловиште Сотин, чији је закуп износио 6000 круна. Све је те риболове држала под аренду Вуковарска Рибарска Обртна Задруга, а укупна аренда износила је 25.000 круна годишње. Та је рибарска задруга врло стара; основана је пре три века, а правила јој потичу из 1881 године.

Дунавска ловишта од Сотина па низ Дунав држали су под аренду рибари из Мохова, Шаренграда, Илока, Баноштора и Черевиха, сваки у својем хатару. Право риболова припадало је делом приватним лицима, а делом Фрушкогорским манастирима. Услови закупа били су врло разнолики, тако да је н. п. ловиште манастира Беочина држао један бео-

чински рибар за цену од 600 круна годишње, али нестим да даје манастиру годишње по 480 килограма лепе рибе; ако ту количину рибе не измири, био је дужан мањак платити у новцу по пијачној цени.

Ловишта низводно од Беочина, до оних што припадају Каменичкој општини, припадала су манастиру Раковцу и издавана су у закуп под истим условима као и беочинска ловишта. Она код Илока припадала су грофу Одескалки, а она код Банаштора грофу Хотеку. Од Каменице до Земуна припадала су ерару, а издавао их је под аренду краљ. надшумарски Уред у Винковцима.

Даље низ воду наилазило се на Карловачки, Белегишки, Сланкаменски, Сурдучки, Чортановачки, Бановачки и т. д. риболовни хатар, од којих је сваки понаособ издаван под аренду. Доста богату Белегишку воду држао је за дуги низ година под закуп арендатор Јоца Матић из Опаве, за 2000 круна годишње. Карловачку и Сурдучку воду држао је за 5000 круна годишње ондашњи чувени риболовни купац Фрања Ловрековић из Новог Сада, који је закупљивао где год је шта било боље у околини, у погледу риболова. Бановачку воду је дуже време држао земунски рибар Волф за 1920 круна, а имао је право ловити и у делу Саве између њеног ушћа у Дунав и железничког моста; после њега држао је ту воду Никола Георгијевић из Старих Бановаца, а после овога бановачки рибар Спајић и Јосип Лели.

Сва су та ловишта снабдевала рибом Београд; београдски рибарски трговци са својим момцима, чамцима и баркама привезаним уз чамац обилазили су их с времена на време и на њима куповали рибу потребну за београдску пијацу. Путујући низ воду са пуним баркама рибе, они су радо свраћали на спутне рибарске постаје ради одмора, виђења са тамошњим рибарима и распитивања о риби за куповину, о ценама рибе и др. Најрадије се свраћало на постају Кишвара, на левој обали Дунава, наспрам Белегиша. На томе месту је био „фок“, излаз из непрегледног рита, и ту је била пространа рибарска кућа у којој се могло и преноћити. У њој су пребивали момци арендатора који је држао под закуп белегишку воду и оближња ритска ловишта.

Ловишта у Сави, која су такође снабдевала Београд рибом, почињала су од ушћа Босута. Њих су, редом низ воду до ушћа Дрине, држали арендатори: Паул Салцман из Моравића, Фрања Ловрековић из Новог Сада, Јосип Вајнбергер из Жупање, Иван Маракковић из Славонског Брода, Мијо Домбој из Вуковара и др. Савска ловишта од ушћа Дрине до Београда делила су се на српска и аустријска, а ограничавала их је средина Саве. Ловишта најближа Београду, са којих су београдски рибарски трговци најчешће преносили рибу у Београд, најдуже је држао арендатор

Шандор Штрајхер из Земуна, а после њега, за кратко време Паул Мецгер, негдашњи београдски рибар, доцније рибарски трговац у Земуну. Београдски аласи, који су ловили великим аловом, лапташем, бубњевима или струковима, куповали су од тих арендатора рибарске карте које су им давале право на риболов на аустријској страни, у хатару арендатора. Риболовне хатаре у Сави узимали су аустријски арендатори под аренду јавном или оферталном лицитацијом код Краљ. надшумарског уреда у Винковцима.

Наша савска ловишта почињала су од ушћа Дрине, обухваћена су била нашом половином Саве и завршавала се код београдског града. Она су до 1911 године издавана под аренду јавном лицитацијом од стране наших државних власти, а арендатор је издавао рибарске карте за свој хатар појединим нашим аласима по ценама које је он сам одређивао и мењао како је хтео. Ранији арендатор Спира Димитријевић наплаћивао је н.пр. за рад аловом и лапташем по 100 гроша од карте, а за влак, бубњево и струк по 20—30 гроша; за влак, пошто се њиме ради са два чуна, требале су две карте. Последњи арендатор Петко Трајановић рибарски трговац из Београда наплаћивао је нешто више, али такса није била утврђена.

Од 1911 године, кад је изашао Закон о риболову за Краљевину Србију, престало је издавање под аренду наших савских и дунавских ловишта (изузимајући посебна ловишта на Ђердапу). Рибари су куповали државне карте за риболов на нашем делу Саве и Дунава непосредно код полициске власти, и једна таква карта давала је право на риболов дуж целе наше границе, од ушћа Дрине до ушћа Тимока, изузимајући само посебна закупљена места испод Голупца и у самоме Ђердапу. Справе за професионални риболов биле су подељене на справе прве и друге врсте; за прве се плаћало обично 100 динара, а за друге 40 динара годишње, али цене је одређивало Министарство Народне Привреде.

У колико се тицало београдских професионалних рибара, за њих су била од интереса ловишта дуж српске обале, а то су она што су почињала од Шапца до Београда Савом, и од Београда до ушћа Орешца Дунавом (београдски дунавски хатар). На томе су простору онда постојали београдским аласима добро познати „аловски метови“, места на којима се могло радити великим речним аловом, дужине 200—400 метара. Такав алов је могао радити само на нарочитим просторима који су испуњавали за то потребне услове. Потребно је да се дно реке, почевши од обале, поступно и благо спушта ка средини реке и да дужина обале, дуж које је такво дно, не буде мања од 300—400 метара; осим тога, да је дно чисто, без „задева“, т.ј. без крупног камења, стена, влада, пањева, откинутих лен-

гера, потопљених чамаца, дереглија, воденица, воденичних вретена или керепа и др.

Великих аловских метова у риболовном подручју Београда било је неколико, и то врло издашних. У Сави, а у близини Београда, били су метови на пешчаним прудовима око Дубоке, за тим онај испод Умке на српској страни, мет Ђулум на аустриској страни, два места код Маџар-Аде испод Остружнице на српској страни; мет на Међици и на Полоји на аустриској страни више Аде Циганлије; мет Занога на српској страни, поред исте аде; мет Хап-Циганлија, на врху аде, и мет Телеграф на аустриској страни преко од баре Венеције. У Дунаву су аловски метови били: мет Јалија, на српској страни, који је почињао више куле Небојше, а завршавао се на 400 метара испод ње; мет Пумпа, уз нашу обалу, на месту где је сад електрична централа; Роспија, испод Карабурме; Црквиште, више цркве Вишњицке; мет Попова Ливада на нашој страни, наспрам прве панчевачке аде; мет Купушиште на мађарској страни, испод панчевачких ада, и мет Орешац на нашој страни, испод Гроцке.

За београдске аласе, који су радили великим аловом у непосредној близини Београда, најважнији су били дунавски метови Јалија, Пумпа, Роспија и Црквиште, и савски метови Дубока, Умка, Ђулум и Хап-Циганлија. Дунавски мет Купушиште био је некад од велике важности; на њему је радио дубок, тако звани „тањарски алов” или „тањарац”, са пространим окцима од јаког канапа и ту је ловљена крупна риба: шаран, сом, јесетра, сим, а покашто и моруна. Метови Јалија и Пумпа су били врло издашни у време „плове”, т.ј. у време кад риба, почетком лета, излазећи из водоплавних терена где се исплодила и исхранила, улази у текућу воду и у великим јатима плива уз воду да се чисти од безбројних паразита који су се уз њу припили за време док је била у бари или у рити. Мет Црквиште било је тешко ловити због крупног камења на његовом дну; велики алов је закачио за то камење и морали су га на таквоме месту чамцем предизати, али је тај мет давао крупне шаране, а покашто и по кога крупног сома. Сви су ти негдашњи риболовни метови данас потпуно искварени, било засипањем или прокопавањем, било тиме што на њима данас стоје шлепови (као н. пр. на мету Јалија), или је побијено коље, или битве за пристајање лађа и шлепова.

За мале алове, дужине 60–80 метара, зване „аловчићи”, са којима се обављао само „околиш”, т.ј. само опкољавање рибе, па се мрежа одмах привлачила обади, било је безбројно метова и „буцака” у којима се њима могло ловити. Али, таквим су алатом ловили само прибрежни сељани, већином професионални рибари из Дубравице или села Петке, који су ради тога лова долазили у београдске воде и

које су београдски аласи звали „мадровцима”. Они су, често без икакве рибарске карте, ловили само ноћу, при чему су морали једнако бити на опрези да их не изненаде српски или аустриски погранични финанси (који су се раније звали „колције”), од којих су ипак, и готово увек, успевали да се спасу својом хитрином и окретношћу на води.

За рибаре влакареше нису била потребна нарочита места. Влак је мрежа малих димензија, па се њиме могло радити и онде где не може радити ни алов, ни лапташ, и то како уз саму обалу, тако и средином воде. За бубњареше ловишта су била већином поред густих врбака; при доласку воде риба улази у врбак, у њему наилази на разапете бубњеве, улази у њих и више не може из њих изаћи. А најподеснија места за бубњеве били су „фокови”, природни канали којима вода из реке улази у бару или рит; риба при доласку воде улази у фок тражећи стајаћу воду, а при опадању воде излази из рита у текућу воду. И у једном, и у другом случају она наилази на разапете бубњеве, који јој и запречавају пут и улази у њих. Струкареси су најрадије тражили каменито или шљунковито дно, каквог има доста и у Сави и у Дунаву; у муљевито дно упадне удица са мамцем, па риба прође поред ње не нашавши је; песковито дно слабо даје рибу, јер на њему она не налази хране.

Најважнији и најиздашнији начин риболова, који су обављали београдски аласи у Сави и Дунаву, био је риболов пространим мрежом званом „лапташ”. У једноме од идућих чланака, при опису свих алата којима су радили професионални рибари у водама београдског риболовног подручја, биће описан и тај моћни и добро смишљен рибарски алат. Том се мрежом ловило путујући низ воду, често по неколико дана и ноћи; мрежа се разбацивала из два велика рибарска чамца са шест момака и тако раширена вукла било поред обале, било ма куда средином реке. За тај алат није требало нарочитих ловишта; њиме се радило свуда где се знало да на дну реке нема „задева”, које ће задржати и распарати мрежу. Али је било мноштво „лапташких рина”, простора на којима нема таквих задева, а на којима се очекивало да ће пасти више рибе, или да се може „салетити” крупан сом, или јесетра, или да ће се наићи на „кртог”, т.ј. на рибу збијену на гомилу. Такве су „рине” биле н.пр. оне на Хапу Царске Аде (Подгоричка Ада, наспрам села Пр’ова) у Сави; она на Топу испод Царске Аде; оне на Крстовима, или на Орлачи; рина на Малој Дубокој више Дебрца, која је више пута давала кртоге кечига; рине на Крстовима, на Хапу Дебрца, на Јасенској; оне поред Прогарске и Бољевачке брежине; рупа наспрам Бреске више Забрежа; рине на ушћу Колубаре и на пешчаним прудовима средином реке, испод то-

га ушћа; рине на Великој Дубоки више Умке, оне на Подринској испод Умке, оне поред Пећанске брежине, преко негдашње, данас за-суте Спирина Рупе; рине на Петрацу, оне по-ред Маџар-Аде и поред брежине више Аде Циганлије; оне на Хапу те аде и поред адице Заногe.

Од дунавских рина биле су чувене оне око којих су се отимале лапташке дружине: рина на Вишњичком Прагу, на Црквисту код Вишњице, оне поред Беле Стене испод Вишњице, рине у „малој води“ између српске обале и панчевачке аде, а нарочито негдашње дубоке рине на Хапу Тоспаше, које су давале крупних сомова и кечиге, кашто и по коју јесетру; за тим добре рине поред прератне доста велике и шумовите Винчанске Аде, коју је за време рата јака дунавска вода подрила и разнела, тако да од ње данас нема ни трага. Београдски лапташи ретко су кад ишли даље од Ритопека, где су биле, а и данас су, врло дубоке рине које су давале кечигу и јесетру, као и крупног шарана.

Напоследку, треба поменути да је на београдско рибарско тржиште пре рата довожена риба и са ловишта у Тиси и Тамишу, али у знатно мањој мери од оне доношене са савских и дунавских ловишта.

II. Ловишта у ритовима и барама

Риболовна продуктивност текућих вода, Саве и Дунава, мала је наспрам продуктивности њихових водоплавних терена, у које риба у време великих вода улази из реке и у њима се расплођава. У стајајим водама физичке и хемијске прилике за развијање рибље хране далеко су повољније од оних у текућој води; прилике за расплођавање такође су много повољније у сваком погледу, па чак неке врсте риба и не избацују икру ако остану без могућности да уђу у бару или у рит.

Јак придолазак воде у пролеће сигнал је за већину савских и дунавских врста риба да, пливајући поред обале, потраже уласке у какву год стајаћу воду. Такви су уласци фокови или какви шири простори преко којих прелива речна вода и улази у стајаћу воду. На тим уласцима и преливима риба у масама, нарочито ноћу, иде за водом и не задржава се док не наиђе на подесну воду за своју исхрану и за мрестење. И обрнуто, кад велика вода, почетком лета, почне опадати, маса рибе која се у рити измрестила и исхранила, потезе ка изласцима у текућу воду, било на фоковима, било на преливима. Али и мноштво рибе, задржавши се мало дуже на местима где је нашла изобилну храну, задоцни са напуштањем тих места, па, не наишавши на путеве за излазак, који су често дотле и сувише оплићали или пресушили, остаје у рити или бари и ту продужује хранити се и брзо расти. То су онда она богата ловишта каквих је доско-

ра било у изобиљу у риболовном подручју Београда.

У време кад се могло предвидети да ће велика вода ускоро почети да опада, рибари су изласке из ритова преграђивали јаким мрежама, које иду од дна воде до на један метар изнад њене површине; мреже су биле разапете на јакоме кољу побијеном у дно воденог пролаза. Риба, која у масама нагрне изласцима у реку, буде тим преградама задржана, па је потреба за храном опет враћа у рит где од тада и остаје. Такви се ритови издају под закуп и арендатори имају у њима од обилног риболова добру зараду.

Ритови, из којих је риба довожена на београдско тржиште, почињали су од Апатина на Дунаву, и од Моровића у подручју Саве; они су се низали низводно до Београда, а одатле још до Борчанских, Овчанских и Панчевачких ритова наспрам Београда и испод њега. Већ од Апатина, поред читавог сплета рукаваца, канала и бара, налазио се пространи и рибом необично богат Кестењевачки Рит који се, за време великих вода, распростирао све до Драве. То је био највећи и рибом најбогатији рит са десне стране Дунава. За време поплава рибу, осим нагона за мрестење и за исхрану, истерује у тај рит и мутна, пуна муља дунавска вода од које она бежи. Рит су држали под закуп рибари из Алмаша, који су пред опадање воде на преливе постављали попете од трске, а на дубоке канале и фокове јаке мреже, да би спречили излазак рибе из ритa. А кад дође време за риболов, риба се у рити ловила великим аловом и бубњевима.

Затим настаје комплекс ритова између Ердута и Даља. Јужно од Даља Дунав је напустио свој некадашњи ток и оставио на месту свога старог корита велику риболовну бару Савуљу, чија површина воде има 100—200 хектара, према водостају у Дунаву. Савуља је на своме јужном крају била везана уским каналом са Дунавом; за време мале воде тај је канал пресушивао и веза са Дунавом била је прекинута. Бара је била нарочито пуна лепих деверика, са доста шарана, штука и ситне беле рибе. Као што је напред казано, њу је држала под закуп Вуковарска Рибарска Обртна Задруга.

Дуж леве обале Дунава, наспрам Даља па до Новог Села испод Вуковара пружао се велики рит Жива или Живи Оток, чија је површина воде премашала 30 квадратних километара. Рит је данас насипом осигуран од дунавске воде и риболов је у њему уништен. И он је издаван под закуп, а држали су га под аренду Вуковарски и Даљски рибари. Право на риболов имала је патријаршија у Даљу, и она га је издавала под закуп. Недалеко се налазио и риболовни рит Берава, где је риболов такође уништен мелиорацијом водоплавних терена.

Прилазећи Фрушкој Гори, Дунав све више губи своје водоплавне терене и дуж саме Горе стиснут је међу своје високе обале од којих се десна одликује врло лепим Фрушкогорским обронцима којима се местимице спуштају стрмо у Дунав, а овај их подрива, руши и односи. Код места Сусек, на десној обали Дунава, спрам дунавске окуке, био је одлично уређен рибњак грофа Одескалци, који је такође показто снабдевао Београд рибом. Површина рибњака била је 480 катастралних јутара, а пошто је лежао више но што је био највиши водостај у Дунаву, дунавска вода је у њега убацивана парним шмрком. Све је то за време преврата 1918 године разрушено и опљачкано; бивши рибњак претворен је у пашњак, имајући исту судбину коју је у то исто време имао и наш прератни вештачки рибњак у Ваљеву, подигнут на имању пољопривредне школе.

Испод Фрушке Горе настајали су про- страни комплекси риболовних ритова, бара и рукаваца, у вези било са Дунавом, било са Тисом или Тамишом. Најважнији су међу њима били: Тителски Рит, са годишњим закупом од 1600 круна; Широка Бара преко од Сланкамена; манастирски риболовни рит Кобиљ, издаван за 2000 круна; Црвеначки Рит који је држао под закуп земунски месар Громес за 1600 круна; рит Оћеш, који је Баранђанска општина била издала под закуп арендатору Екштајну за 1600 круна, а затим Јоци Матићу за 2000 круна; рит Затоњ; који су опет држали најпре Екштајн, затим Матић за 700—800 круна годишње; рит Бегеч, који је држао Фрања Ловрековић из Новог Сада за 8000 круна. Затим ритови: Бело Блато, Стара Тиса, Кулпин код Ченте, Перлески Рит; Визељ, који је држао закупац Хедрих за 6400 круна; Гизелахајм и Албрехтсдорф које је држала Милка Гусман из Севкерина, после ње Јоца Матић затим Власи из Новог Сада, а у последње време Михаљ Утри рибар из Апатина за 2200 круна годишње. Ритове Кеташку и Црни Поток држао је Јохан Пис из Глогоња за 1400 круна; Стару Борчу, као и неке околне баре држали су наизменце Шандор Штрајхер велики риболовни закупац из Земуне и земунски рибар Волф; први закупац је плаћао по 9000 круна годишње.

Од свих ритских ловишта у водоплавном подручју Дунава и Тисе ниже Фрушке Горе, најважнији је био пре рата надалеко чувени Бесни Фок са својим каналима Беланошем и Кишваром. Он је припадао ерару (држави), па је право риболова у њему и у околним водама откупио од државе богати поседник Јоца Матић из Опаве за суму од 96.000 круна. Он је тај риболов искоришћавао у својој ре- жији, као и друге риболове н. пр. оне у Опавачком, Сакулском и Баранђанском Тамишу које је био закупио. У дубоки Бесни Фок, при опадању Дунава и Тисе после пролећних

поплава, сливала је се из бара и ритова са огромног пространства велика маса рибе која је после, кад се вода слила у дубоке просторе, нарочито зими, у масама ловила и доносила велике годишње приходе. Београдски рибарски трговци су зими најрадије одлазили или слали чамцима своје момке у Бесни Фок, где су били сигурни да ће преко зиме у свако доба наћи потребну количину и врсту рибе.

У Бесном Фоку је радила читава војска од аласа, разним рибарским алатом. Кад се већ риба, при опадању воде, слила у фок, лов је почињао „хајком“, т.ј. терањем рибе од најудаљеније границе фока ка његовој доњој граници, до широког и дубоког природног басена испред саме рибарске куће, близу места где притока Беланош утиче у Фок. Хајка је почињала тиме што је мноштво аласа „кецароша“ из Опаве и Белегиша пуштано са њиховим чуновима у фок и отпочињало гоњење рибе. Кецароши су то вршили вукући по дну фока своје кеце које су рибу и хватале и испред себе гониле ка дубинском басену. Хајка је трајала по неколико дана; свакога дана у вече, кад је она престајала, на томе месту где је прекинута, постављала се преграда од јаке пређе (која се звала „престо“), па се сутра дан гоњење одатле настављало увек у правцу басена. Кецароши су радили „на тал“; уловљену рибу продавали су Матићу и овај им је одмах исплаћивао њихове талове, а рибу изручивао у велике „тикваре“ или „тартове“ где се она могла за дуго време чувати у живом стању. Тикваре су велике барке у облику лађе, са избушеним дном и боковима, које су могле примити по десетину хиљада килограма живе рибе. Тартови су огромне кесе од пређе, разапете у води на кољу, отворене одозго, које су могле примити и у живом стању одржати још веће количине рибе но тикваре.

Терање рибе ка басену вршено је и аловима; ови је при том нису хватали, већ само гонили ка ловишту. Кад је тако, по 20—40 хиљада килограма рибе дотерано кецама и аловима у главни басен, пред саму рибарску кућу, риба одатле више није могла изаћи, јер јој је излазак било у Дунав, било натраг у рит, био препречен разапетим јаким мрежама „престолима“. И онда су се чекали рибарски трговци, међу којима су се београдски трговци рачунали у добре муштерије. Прво се продавала риба из тиквара и тартова, па тек онда она затворена у дубоком басену, коју тада најмљени рибари Апатинци почну ловити аловом.

Лов у тако рибом напуњеном басену давао је импозантан призор. Кад је дубок алов привучен обали и затворен круг у коме се налази тако привучена риба, по неколико хиљада килограма, на ограђеној површини воде укажу се сомови од 40—80 кила, крупни шарани, штуче које покушавају искочити из

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

алова, огромна маса крупне и ситне беле рибе која се провлачила између сомова и шарана. Све је то врло и таласало воду, час ронећи ка дну басена, час излазећи на површину, праћакајући се и прскајући воду реповима. Из тако ограђеног круга, рибари су великим меревима вадиле рибу за трговце, сортирали је, мерили и продавали је купцима; вађено је само онолико рибе колико се у тај мах тражило. Кад је риба тако била разређена у алову, овај је привлачењем мреже стешњаван, тако да у кругу опет буде згуснута риба и тако се радило све дотле док сва тако уловљена риба не буде продата, па је онда опет почело терање рибе на исти начин као први пут. Нераспродана риба, ако се није могла чувати у живом стању, сољена је, слагана у дењкове и продавана опет рибарским трговцима у време поста.

Савски риболовни ритови, који су снабдевали београдско тржиште рибом, почињали су од Моровића и Босута; ове су држали под закуп редом арендатори Пепа Рукавина, Костенац, Петровић—Цимер и Салцман, за закупну цену око 24.000 круна годишње. Сурчински и Јаковачки Рит нису издавани под закуп, већ су их ловиле општине Сурчин и Јаково. Исто је тако било и са Добановачком Баром, коју је искоришћавала општина. Угриновачку Бару раније је држао Јохан Вајнбергер из Земуна за 1650 круна годишње, а доцније је у њој ловила сама општина, као и Купиновачку и Прогарску Бару. Издашан ритски риболов Живачу код Бољеваца купио је Штрајхер из Земуна за 56.000 круна и ловио у својој режији. Исти је арендатор држао под закуп и Бежаниски Рит за 720 круна годишње.

На нашој српској страни било је такође риболовних ритова и бара, као што су они у Мачви, Кртинске и Уровачке баре, Пећанска бара и т. д. али они нису имали везе са београдским рибљим тржиштима. Изузетак је чинио риболов у Макишу док није био уништен осигурањем земљишта од поплаве и исцрпљавањем воде, што подвире, за београдски водовод. Пре тога, у време великих вода Макиш је био сав претворен у простран рит од неколико хиљада хектара водене површине. Риба је тада несметано улазила из Саве у Макиш, ту налазила изобилну храну, расплођавала се, па такође несме-

тано се враћала у Саву, кад је могла наћи изласке. Али маса рибе, и ситне и крупне, заостајале су, задоцнивши да изађу из рита док изласци још нису били пресушени. Кад је вода толико опала, да се местимице појавила сува земља, риба се, идући за водом, скупљала у дубља места која су остајала преко целе године под водом. То су тада биле од вајкада познате риболовне баре Црњача, Велико Окно и Репиште. Године 1892 јако надошла и набујала Сава пробила је слаби насип поред њене обале, дуж кога је ишао државни друм за Ваљево и Шабац, а на месту где је насип био проваљен, створио се простран басен напуњен савском водом, дубок 10—15 метара. Тако је те године постао ондашњи Вилиман, близу Чукарице, пун сваковрсне рибе, од кога је остао још само траг, јер је басен у више махова кулуком насипан и данас је пресечен шабачким друмом. Риболов у тим макишким ловиштима раније су слободно искоришћавали сељани села Жаркова, а од 1895 године неке од њих издавала је жарковачка општина под аренду. Риболов у Црњачи и Вилиману годинама је држао под закуп Михаило Петровић рибар из Београда, од кога су београдски рибарски трговци на лицу места куповали и баркама превозили у Београд велике количине макишке рибе (шарана, сома, смуђа, штуку, крупну и ситну белу рибу) за рибљи пијац.

Сви су ти риболови, речни и ритски, обилато снабдевали београдско рибље тржиште сваковрсном рибом. Трговина са рибом је у то време цветала и била један посао који је рибарским трговцима доносио велике приходе. Само, то нису били људи који су умели сачувати оно што су на томе послу зарадили; ни један од наших београдских рибарских трговаца није оставио какву повећу течевину, као што је то био случај са пречанским рибарима, закупцима риболова и трговцима са рибом. А као што је напред казано, тај посао је данас сведен на незнатну меру, уступивши место индустријским рибњацима који Београд снабдевају „вештачком рибом“, а ови су потисли „дивљу рибу“ са којом се раније искључиво радило.

Мих. Петровић
проф. Универз. у пензији

Право кандидовања и градски чиновници

„Градска општина”, стручни лист Савеза градова Краљевине Југославије, доноси у свом бр. 2 за фебруар 1940 занимљив и актуелан чланак г. д-р Михаила Илића, нашег познатог научника, под горњим насловом. Пошто се за ову тему интересују сви градски чиновници, као и сви политичари и јавни радници, прештампавамо тај чланак у целости, са љубазном дозволом аутора.

Наш Устав, тиме што је поставио начело да бирачко право има сваки држављанин, признао је то право и државним чиновницима (чл. 55.). Али ако по Уставу државни чиновници могу бирати, они по њему не могу бити кандидовани па према томе ни бити бирани (чл. 58.). То значи да је Устав пасивно бирачко право, условљено по њему постојањем активног бирачког права и испуњењем услова о којима говори његов чл. 57. (држављанство, 40 односно 30 година старости и знање народног језика), везао још за један услов: отсуство својства државног чиновника.

Кад је Устав ово питање овако регулисао, не би се могло без његове повреде путем закона пасивно бирачко право везати још за неке услове, исто онако као што се ни са активним бирачким правом то не би могло учинити. Тако, на пример, као што не би без повреде Устава могло бити прописано да државни чиновници не могу бирати, тако исто без повреде Устава не би могло бити прописано ни да неки други чиновници, уз државне чиновнике, не би могли бити кандидовани ни бирани. Али баш ово друго, што се као ни оно прво не може учинити без повреде Устава, учињено је у пројекту уредбе о изборима народних посланика који је објављен у јавности. У његовом чл. 13. предвиђено је, да се активни градски чиновници не могу кандидовати. Другим речима, оно ограничење у погледу кандидовања, које је Устав прописао за државне чиновнике, уредба проширује и на градске чиновнике. Према оном што смо горе казали, то проширење је противно Уставу.

У јавности је много више била запажена и претресана одредба пом. пројекта којом су универзитетски професори изузети испод ограничења у погледу кандидовања прописаног за државне чиновнике, него ли одредба којом су градски чиновници стављени под о-

во ограничење. Међутим, иако је и изузимање испод овог ограничења и стављање под ово ограничење противно Уставу, лако је увидети да је ово друго много значајније од оног првог. Пре свега по томе што је — мора се признати — тежа ствар одузети некоме оно што му припада, него дати му оно што му не припада. А затим по томе што је далеко мањи број лица која би се изузимањем испод ограничења могла користити од броја оних лица која би под проширење ограничења имала потпасти.

Јавило се, међутим, гледиште да пропис по коме се градски чиновници не могу кандидовати није противустанован. То гледиште изнео је проф. г. Л. М. Костић („Политика”, 23 јануара 1940). Он каже: „Што се тиче градских чиновника, они су по Закону о градским општинама потпуно изједначени са државним чиновницима и макаква њихова привилегија спрам ових последњих била би противзаконита, али не и противустановна.” Одатле што је г. Костић сматрао потребним нарочито наглашавање да се градским чиновницима може дати право кандидовања без повреде Устава излази да им се, по његовом мишљењу, опет без повреде Устава, то право може и одузети. Иначе, кад би сматрао да је противустановно ово одузимање, не би имао потребе објашњавати да није противустановно оно давање. Не треба, дакле, рећи да не би било противустановно уредбом признати градским чиновницима право кандидовања, него треба рећи да је противустановно не признати им ово право, јер из овог другог проистиче оно прво.

Али ако г. Костић сматра да неодузимање градским чиновницима права кандидовања није противустановно, он напротив мисли да би то неодузимање било противзаконито. Као што се из наведеног цитата види, он ово своје тврђење заснива на томе што је Закон о градским општинама потпуно изједначио градске чиновнике са државним чиновницима. Међутим, оваквог изједначења у пом. закону нема. Истина, у њему постоји § 104. по коме се одредбе за државне службенике имају сходно смислу примењивати и на градске службенике, али то важи, према изричним прописима пом. параграфа, само у погледу услова за пријем у службу, вршења службених дужности, престанка службе, пензија и дисциплинске одговорности, па и то у колико законом о

WWW.UNILIB.RS

градским општинама „није друкчије одређено.“ Као што се из овога јасно види, овде се уопште не може говорити о *потпуном* изједначењу градских чиновника са државним чиновницима ни у погледу њиховог положаја у коме се као чиновници налазе према граду, на шта се у пом. закону једино и мисли. Али чак да је ово изједначење и потпуно, не би се на основу њега могло закључити, због саме природе ствари на које се оно уопште односи, да су градски чиновници тим законом лишени права кандидовања. Још мање се онда такав закључак може изводити, кад ни само овакво изједначење није потпуно. Према томе, кад Закон о градским општинама није градским чиновницима одузео право кандидовања, — а он би то могао учинити опет само вређајући Устав — не може се

рећи да би признање овога права било противзаконито.

Устав поставља услове, које грађанин треба да испуни па да може бити кандидован и биран. Један од услова је, да он није државни чиновник, али нигде у Уставу није речено да је за то потребно не бити ни градски чиновник. Како, нема спора, градски чиновник није исто што и државни, и како се поменуто ограничење прописано Уставом не може другим путем до опет Уставом проширити и на оне који њиме нису обухваћени, проистиче сам собом закључак, да је противна Уставу одредба пројектоване уредбе о изборима народних посланика по којој се ни градски чиновници не могу кандидовати.

Д-р Михаило Илић,
професор правног факултета
у Београду.

Љуба Ивановић: Улаз у Хилендар
(Са изложбе у Уметничком павиљону „Цвијета Зузорић“)

Калдрмисање улица и путова у Београду

Проблем савременог калдрмисања улица и путова уопште врло је компликован и зато се наши стручњаци интензивно баве тим проблемом. О њему се пишу многе књиге и чланци, саопштавају се искуства стечена при извршењу нових радова и тим искуствима користе се на тај начин и они који нису имали прилике да сами изводе радове ове врсте.

Међутим, модерно калдрмисање путова не престава само технички проблем, већ у свима случајевима и финансијски, а поред тога оно престава и крупан државни проблем кад је реч о државним путовима, бановински кад је реч о бановинским и комунални проблем кад је реч о градским улицама и путовима.

Циљ ми је да у кратким потезима прикажем калдрмисање београдских улица и путова као комунални и финансијски проблем од чијег ће правилног решавања у многоме зависити и правилно техничко решење даљег изграђивања путова и улица у Београду.

Суштина овога проблема је у томе, што он садржи пет отворених питања, која треба у исто време решити а у коме су циљу потребна сразмерно велика финансијска средства са којима Општина у данашњим приликама не располаже. — Ових пет отворених питања јесу:

- 1) Калдрмисање још некалдрмисаних улица и путова;
- 2) Модернизовање обичних коловоза;
- 3) Реконструкција модерне калдрме у велици са извођењем регулационог плана Београда.
- 4) Обнова дотрајале калдрме.
- и 5) Рационално одржавање постојећих коловоза.

Узмимо их редом.

1. Калдрмисање још некалдрмисаних улица и путова

Београд, рачунајући ту и Земун, има данас још увек по броју преко 300, по дужини преко 100.000 м или 100 км., а по површини око 1.000.000 м² некалдрмисаних озваничених улица и путова, т.ј. таквих које уопште немају никакву калдрму. Овде нису урачунате безимене још неозваничене улице, чији је број још већи од поменутог и који је у сталном порасту услед нових парцелација великих имања којима се те нове улице отварају.

Овакво стање не би се смело трпети у престоници једне културне државе. Стога није ни чудо што се свакодневно обраћају Општини многобројне делегације са молбама да се ове или оне улице хитно калдрмишу. — Треба само видети како се грађани у таквим улицама муче газећи блато после сваке кише

и гушећи се од прашине при сувом времену. Становници таквих улица нису у стању да се снабдевају ни најхитнијим потребама, јер кола не могу да пролазе тим улицама; деца врло тешко или често уопште не могу да пођу у школу, а није редак ни случај да се мртвац мора рукама изнети до најближе калдрмисане улице. Ова невоља изазива оправдано негодовање код заинтересованих грађана и они, позивајући се на то да носе све терете, које им намећу закони, са правом траже да се Општина и о њима стара и створи им најосновније услове за живот.

Ово су већином улице на ближој и даљој периферији, па пошто је центар углавном калдрмисан, иако не свуда, модерном калдрмом, један од најважнијих комуналних задатака Општине је да у најкраћем року калдрмише све још некалдрмисане улице и путове.

Ово захтевају, поред наведених разлога, још и саобраћајни, економски и хигијенски обзири, о којима престоница мора да води рачуна.

Некалдрмисана улична површина само за озваничене улице, т.ј. за оне које имају називе, износи, као што смо рекли, 1.000.000 м². Када би за то било финансијске могућности, требало би све те улице и путове одмах снабдети модерном калдрмом.

Рачунајући да 1 м² модерне калдрме са подлогом кошта око 170 дин., требало би за модерно калдрмисање свих још некалдрмисаних улица и путова у Београду $1.000.000 \times 170 = 170.000.000$.— динара.

У случају пак да се за то не би могла створити могућност морао би се један део — око 60% — те површине калдрмисати обичном калдрмом и то само улице од мање саобраћајне важности.

У томе случају требало би

- а) За обичну калдрму:
 $600.000 \times 60 = 36.000.000$.— дин.
 - б) За модерну калдрму:
 $400.000 \times 170 = 68.000.000$.— дин.
- Свега динара 104.000.000.—

Понављамо да овде нису урачунате неозваничене улице у ненасељеним крајевима или које немају саобраћајну важност, јер сматрамо да ове и не би требало уредити све дотле док све озваничене и насељене улице не буду калдрмисане.

2. Модернизовање обичних коловоза у центру вароши и у ужем рејону као и у главним саобраћајницама ван ужег реона

У свима културним центрима данас се — сем малог изузетка — уопште више и не

изводи обична калдрма од ломљеног камена на песку, т.зв. турска калдрма, и од обичног макадама, већ само модерна калдрма, у коју убрајамо: све врсте асфалтних и бетонских коловоза, коловозе од дрвене коцке, од обрађеног камена (ситне коцке, крупне коцке и призме), као и друге коловозе разних типова сталног карактера код којих је везујући материјал асфалт или цемент.

Модерно калдрмисање улица и путова у градовима, поред естетских и хигијенских услова, диктују у првом реду потребе моторизованог саобраћаја, који се, као што је опште познато, после светског рата нагло развио и који захтева равну и отпорну калдрму.

Београд у томе погледу преставља изузетак, јер овде има обичне калдрме често још и у центру вароши и у ужем рејону, а на ближој и даљој периферији безмало све су улице, у колико су уопште калдрмисане, снабдевене само обичном па и најпримитивнијом калдрмом.

Ово долази отуда што је модерно уређење па и калдрмисање Београда почело у главном тек после светског рата, и то не одмах, већ у 1927 год., дакле тек пре 12–13 година. До тог времена било је свега неколико главних улица у центру града са дотрајалом дрвеном калдрмом и каменом коцком или призмом, даље мали број улица са турском калдрмом, док око 80% улица није имало никакву калдрму. У таквим приликама није се могло ни помишљати на то да се све улице одмах калдрмишу, а још мање да се модерно калдрмишу, јер би за то требало тако великих материјалних средстава, каквих Општина није могла да створи ни за све своје и остале потребе исто толико важне ако не и важније од калдрмисања улица.

Стога је било сасвим природно да су се у то време расположива финансијска средства одређена за калдрмисање распоредила тако да се са њима постепено модерно калдрмишу центар и ужи рејон, и да се исто тако постепено калдрмишу обичном калдрмом остале

улице и путови идући од центра ка крајњој периферији.

По овом принципу почето је калдрмисање великог обима 1927 године и настављено до 1930 године, када су се и у Београдској општини већ осећале последице светске кризе. Да није тога било, питање калдрмисања улица и путова у Београду било би данас бар привремено решено, тако да би све улице имале бар обичну калдрму, а центар и важније саобраћајнице ван центра модерну.

Међутим, као што се из следећих података види, после четири године интензивног рада нагло су опали кредити одређени за калдрмисање београдских улица, услед чега је темпо рада успорен и тиме створено данашње стање, које сада захтева, као што је напред речено, хитно решавање свих пет отворених питања у једаред.

1927 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 47,406.000.—
1928 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 70,936.000.—
1929 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 34,314.000.—
1930 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 72,632.000.—
1931 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 20,308.000.—
1932 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 19,324.000.—
1933 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 14,380.000.—
1934 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 10,187.000.—
1935 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 12,391.000.—
1936 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 10,972.000.—
1937 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 11,877.000.—
1938 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 16,394.000.—
1939 године утрошено је за калдрмисање округло	дин. 14,742.000.—

Јужни Булевар пре модерног калдрмисања 1938 год.

Јужни Булевар после модерног калдрмисања 1939 год.

рачунајући у те суме свуда и приходе од откупнине личног рада за недржавне путове (кулучарину), калдрмински фонд и друга ванбуџетска средства.

Напомињем да се ове цифре од 1927—1938 год. односе само на Београд без Земуна, јер је материјално спајање Земуна са Београдом извршено тек у 1939 години.

Поред калдрмисања још потпуно некалдрмисаних улица, о којима је било речи код првог питања, потребе саобраћаја у Београду данас већ императивно захтевају да се модернизују сви коловози у центру и ужем грађевинском рејону, где се нагло подижу палате и скупоцене виле, као и у свима важним саобраћајницама и ван тога рејона, нарочито у улицама и на путовима којима пролазе аутобуси и друга јавна саобраћајна возила и у којима данас имамо само обичну калдрму.

Не упуштајући се у детаљно побројавање улица и путова које треба по истакнутом принципу снабдеи модерном калдрмом, хоћу само приближно да означим у цифрама стварне потребе за ово.

Површина коловоза од обичне калдрме износи данас око 1,300.000 м² коју би требало целу у најкраћем времену заменити са коловозом од сталне (модерне); или у крајњем случају бар 30% од те површине, што чини округло 400.000 м².

У првом случају, т.ј. за модернизовање свих обичних коловоза, требало би:

$1,300.000 \times 150 = 195,000.000$.— динара;
а у другом случају, т.ј. за модернизовање 400.000 м² обичне калдрме

$400.000 \times 150 = 60,000.000$.— динара.

(Цена од 150 дин. за 1 м² рачуната је са претпоставком да ће се један део старог материјала моћи употребити за подлогу).

3. Реконструкција модерне калдрме

Треће отворено питање у комплексу проблема калдрмисања београдских улица и путова је реконструкција модерне калдрме у вези са извођењем регулационог плана Београда.

Услед живе грађевинске делатности на пољу подизања великих јавних зграда и приватних палата на регулационој линији, већином у центру града и у ужем рејону, где већ постоји модерна калдрма, поставља се и нов задатак за Београдску општину. Овај се састоји у томе да старе грађевине, које се сада руше и замењују новим, већином нису биле постављене на утврђену регулациону линију, већ су махом захватале уже или шире делове улица, те се у своје време, када су улице рађене, коловози и тротоари нису могли извршити по целој регулационој ширини. Новим грађењем ослобођене делове улица треба дакле сада накнадно уредити, т.ј. постојећу калдрму проширити, што у већини случајева захтева и темељну реконструкцију целог коловоза на таквим местима.

Овим случајевима, којих има доста ве-

лики број, треба додати још и број оних који се стварају иницијативом саме Општине, која мора извесне главне улице — магистрале — експропријацијом приватних имања просећи или проширити, пошто то захтевају интереси јавног саобраћаја а и интереси урбанистичког уређења града. И код свих таквих места треба одмах израдити и модерну калдрму.

Међу многобројним таквим случајевима једне и друге групе навешћемо овде само неколико најважнијих, а то су: проширење и регулација улице Васе Чарапића, Краљице Марије, Дечанске, Кнеза Павла, Цара Николе II, Далматинске, Чубурске као и регулација раскрснице Теразија и улице Краља Александра, раскрснице улица Краља Александра и Таковске (код Поштанске штедионице), Трга Славије, Кнежевог Споменика итд. итд.

Приближни трошкови ових проширења и реконструкција калдрме у вези са регулацијом износиће према данашњем стању већ око 15,000.000.— дин., а за наредне године можемо очекивати трошкове за ово у годишњем износу од по 5,000.000.— динара, што чини за наредних 5 година укупно око 35,000.000.— динара.

4. Обнова потрајале модерне калдрме

Трајање модерне калдрме зависи од многих околности; у првом реду од њеног типа и квалитета, од саобраћаја који се по њој обавља, као и од подлоге и земљишта на коме је постављена. Према типовима модерне калдрме, који су код нас највише употребљавани, најдуже ће трајати калдрма од ситне камене коцке, после ње долази у погледу трајашности крупна камена призма и коцка неправилног облика, па асфалти свих врста, калдрма од камена у бетону (мозаик) и најзад макадама са асфалтном пенетрацијом и са површинском асфалтном обрадом — спремакширањем.

Према досадашњем искуству и данашњем стању модерне калдрме у Београду можемо рачунати да ће код нас просечно трајати модерна калдрма и то:

а) од ситне коцке на бетонској или макадамској подлози 25—50 година, према јачини саобраћаја и квалитету камена.

б) Од крућне камене призме и коцке 25—40 година, изузев правилне (тесане) призме и коцке, која се може обртати, услед чега њен век може да буде и 40—60 година,

в) Од асфалтне горње коре разних врста на бетонској или макадамској подлози 12—18 година, према јачини и квалитету асфалтног слоја, као и врсти и јачини саобраћаја и јачини подлоге.

г) Од ломљеног камена у бетону (мозаик) 6—15 година, зависно од квалитета, од врсте и јачине саобраћаја и највише од постелице на коју је положена.

д) Од макадама са асфалтном пенетрацијом 5—10 година, такође зависно од већ на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ведених околности, но с тим да се век ове калдрме може знатно продужити сталним одржавањем (обнављањем спрамекса на површини).

б) Калдрма од макадама са површинском обрадом — сипрамексирањем 3—8 година, с тим да се њен век може знатно продужити брижљивим сталним одржавањем нарочито у улицама са slabим саобраћајем.

Како је највећи део модерне, нарочито асфалтне калдрме у Београду рађен пре 10—12 година, то ће се према напред реченом морати велики део те калдрме као дотрајале већ у у року од наредних 5 година обновити.

Према нашој калкулацији мораће се обновити у томе року:

а) око 120.000 м² асфалтне калдрме, што по цени од 80.— дин. по 1 м² износи 9,600.000.— дин.

б) око 100.000 м² макадама са пенетрацијом и спрамексирањем са делимичном заменом другом (јачом) асфалтном кором, где то саобраћајне прилике захтевају.

Ово ће стајати: $100.000 \times 70 = 7,000.000.—$ дин.

в) око 150.000 м² калдрме од ломљеног камена у бетону (мозаик), која ће се великим делом заменити другом врстом калдрме, или употребити као подлога за другу горњу кору.

Вредност овога посла ценимо:

$150.000 \times 100 = 15,000.000.—$ динара.

г) око 4.000 м² коловоза од бетона мораће се покрити или заменити другом врстом калдрме, што ће стајати:

$4.000 \times 100 = 400.000.—$ динара.

д) око 50.000 м² дотрајале ситне коцке и крупне камене призме заменити односно обновити, што ће стајати:

$50.000 \times 120 = 6,000.000.—$ динара.

За обнову дотрајале калдрме у року од 5 година требаће према томе свега 38,000.000.— динара.

5. Одржавање постојеће калдрме

Рационално и стручно одржавање постојеће калдрме од велике је важности и утицаја на трајање калдрме сваке врсте и зато се на то мора обратити нарочита пажња.

У Београдској општини о томе води рачуна један специјалан одељак, који сада троши за то годишње око 5,000.000.— динара. Ова цифра је у сталном порасту са порастом квадратуре израђене калдрме и она ће износити за даљих 5 година просечно по 6,000.000 дин. годишње, што за 5 година износи: $6,000.000 \times 5 =$ дин. 30,000.00.—

РЕКАПИТУЛАЦИЈА

потребних кредита за уређење калдрме у Београду.

1) За потпуно уређење градских улица и путова савременим коловозом требало би према, напред изложеном, осигурати у скорој будућности следеће кредите:

1) За модерно калдрмисање још некалдрмисаних улица динара 170,000.000.—

2) За модернизовање обичних коловоза динара 195,000.000.—

3) За реконструкцију модерне калдрме у вези са извођењем регулационог плана динара 35,000.000.—

4) За обнову дотрајале модерне калдрме динара 38,000.000.—

5) За одржавање калдрме дин. 30,000.000.—

Из овога следује да би за потпуно решење питања савременог калдрмисања београдских улица и путова требало динара 468,000.000.—

II) У случају да Општина не може да обезбеди оволики кредит за ове радове, мораће се и даље задржати у Београду већи део постојеће обичне калдрме, а исто тако израђивати и даље делом нова обична калдрма, и онда би требало, према раније реченом:

1) За калдрмисање још некалдрмисаних улица и путова делимично модерном калдрмом динара 104,000.000.—

2) За делимично модернизовање обичних коловоза динара 60,000.000.—

3) За реконструкцију постојеће модерне калдрме у вези са извођењем генералног регулационог плана, за обнову дотрајале модерне калдрме и за одржавање као и у првом случају:

$35 + 38 + 30 =$ Свега дин. 103,000.000.— Или укупно за калдрмисање дин. 267,000.000.—

План рада и финансирање

Не само цифра од 468,000.000.— дин. већ и ова мања од 267,000.000.— динара била би превелика и за много веће градове него што је Београд.

Ипак, бар ова мања сума од 267 милиона динара мора се што пре обезбедити, јер ако се и даље буде радило као последњих година, са малим кредитима који не могу да задовоље ни најхитније потребе, ми ћемо се скоро наћи у још тежој ситуацији него данас, јер ће се горње цифре у току година знатно повећати и онда ће се у једној години морати радити све оно и још много више што би се данас могло поделити на неколико година. Ово би отежало и финансирање па и само извођење радова због њиховог сувише великог обима.

Зато би било у датим приликама најбоље да се сви радови изврше по једном петогодишњем плану, што значи да би требало почев од 1940 године па до 1944 године закључно осигурати за калдрмисање годишњи износ од најмање 53,000.000.— динара.

На бази оваквог финансирања радова мора се израдити и петогодишњи план за извођење радова, ако се жели проблем калдрмисања београдских улица и путева добро и технички правилно решити.

Спорт клуб «Југославија» подиже у Београду највећи и најлепши спортски стадион у држави

БСК и „Југославија” су најбољи и најпопуларнији спортски клубови у престоници. Још одмах по оснивању, „црвени” и „плави” су постали ривали и окупили око себе највећи број спортске публике. Још пре рата, кад спортски живот код нас није тако био развијен као данас, утакмица између ова два спортска клуба претстављала је највећи спортски догађај.

После рата прилике су се у спорту знатно промениле. Гигантским корацима спортски покрет је почео да се развија и да се шири. Број присталица спорта растао је из дана у дан, а с овим развојем повећавао се и број спортских друштава и активних спортиста. Појавили су се нови клубови с јаким фудбалским екипама, са спремним и вредним функционерима, али су ипак БСК и „Југославија” стајали стално на челу и налазили се у средишту интересовања београдске спортске публике.

Корисно ривалство

Ривалство започето још пре рата, пројужило се свом жестином после рата. Оба клуба настојала су да у међусобним сусретима постигну што боље резултате и такмичили су се у свему. Овакво снажно ривалство допринело је много не само за напредак ова два клуба, већ за развој целокупног спорта у Београду. БСК и „Југославија” окупљали су у своје редове све више људи. Нови чланови, регрутовани из свих друштвених слојева, иначе одушевљени спортски поборници, несебично и вредно су радили за напредак својих клубова и београдског спорта.

Пошто је број чланова све више растао, а клубови су стицали све више пријатеља, не само у Београду већ и у унутрашњости, БСК и „Југославија” све више су се развијали у велика спортска друштва. Утакмице су биле све чешће, а самим тим и приход са ових такмичења се повећавао, јер је број гледалаца на фудбалским утакмицама из године у годину све више растао. Самим тим појавили су се нови проблеми које је требало решавати. Као највећи и најнужнији, био је проблем игралишта. И БСК и „Југославија” брзо су увидели после светског рата да морају да се побрину да изграде велика и

лепа игралишта, која би достојно репрезентовала не само клуб већ и престоницу.

С много напора и труда елитни престонички клубови отпочели су рад на изградњи својих игралишта. Као што су на фудбалском терену били велики ривали, такмичили су се и у томе ко ће имати лепше и веће игралиште.

У почетку свога послератног развоја, БСК и „Југославија” имали су своја игралишта у улици Краља Александра. Игралишта су се налазила једно поред другог. Прво су подигнуте трибине и игралиште је ограђено, али се ускоро појавила потреба за проширењем. У том је стигло наређење Општине да се игралишта преселе на Топчидерско Брдо. БСК је добио терен испод Дедиња, а „Југославија” више Топовских шупа.

Борба се наставља

И једни и други настојали су после пресељења, да изграде игралишта што је могућно лепше. Уложено је много новаца, подигнуте су нове трибине, и игралишта су добила репрезентативан изглед. Моментане потребе су биле задовољене. Игралишта су могла да приме преко десет хиљада гледалаца, а то је у оно време било довољно. Игралиште „Југославије” било је нешто веће од игралишта БСК-а и могло је да прими, када је било дупке пуно, и преко петнаест хиљада гледалаца. То се и догодило на утакмици Југославија—Шпанија, која је оборила све раније рекорде у погледу броја присутних гледалаца.

Спортски живот у међувремену све више се развијао у престоници. Отварали су се нови видици и појављивале су се нове потребе. Ривалство између два стара супарника развијало се све жешћом борбом у сваком погледу. Некада мали клубови, с неколико стотина чланова, БСК и „Југославија” развили су се у највећа спортска друштва у држави. Фудбалски спорт је бивао све популарнији, а самим тим повећао се нагло и број навијача и чланова. Врло често у Београду су одржаване велике међународне утакмице, које су привлачиле огромне масе света. Пошто је број гледалаца стално растао, појавило се опет питање игралишта. По други пут БСК и „Ју-

„Југославија“ морали су да се позабаве овим проблемом. Сада су радови, међутим, били много обимнији. У пројекту су биле милионске суме. Београд је постао велики град и самим тим, појавила се потреба за великим спортским стадионима, који би могли да приме преко тридесет хиљада гледалаца.

БСК је први решио питање свога игралишта

„Београдски спорт клуб“ је први приступио активном решавању проблема свога игралишта. Приступило се радовима за проширење игралишта. Београдска општина потпуно је схватила настојања овог популарног клуба и схватила је потребу Београда да има велико и репрезентативно игралиште на коме се могу одржавати велика спортска такмичења. Молби БСК-а изишло се у сусрет и „плави“ су добили земљиште за употребу за деведесет година. Шта више, БСК је добио и зајам од милион и по динара, колико му је било потребно да изведе прве радове на свом игралишту.

За годину дана игралиште БСК-а претворило се у леп и простран фудбалски стадион. Може да прими преко тридесет хиљада гледалаца, а тај број је данас довољан и за највеће спортске утакмице.

Као што је познато, „Београдски спорт клуб“ је досада извео многобројне радове на свом игралишту. Цео стадион је ограђен масивном бетонском оградом, која је стајала око четири стотине хиљада динара. Место за стајање је проширено и бетонизовано, терен је ограђен од публике жицом, поправљене су трибине и изграђени улази. Подигнут је и леп бифе, а исто тако преуређен је и поправљен терен. Лакоатлетска стаза је одлична и способна за значајне лакоатлетске утакмице.

Терен БСК-а још није сасвим изграђен. Већ овог пролећа предвиђени су разни радови. Чим се снег отопи и време се пролепша, БСК ће приступити радовима за покривање стајалишта. Цело стајалиште биће покривено, тако да ће ускоро највернија и најбројнија београдска публика бити обезбеђена од непогода за време утакмице.

Од преостале суме од зајма „Београдски спорт клуб“ намерава да подигне угледну клупску кућу, у којој ће бити смештене свлачионице, клупске просторије и друга одељења.

Када се сви ови радови доврше, а то ће се догодити у најскоријем времену, „Београдски спорт клуб“ биће обезбеђен за извесно време са игралиштем.

И „Југословени“ су активни

„Југословени“ нису тако равнодушно пратили напредак свога дугогодишњег ривала. „Југославија“, која је исто тако велики и популаран клуб као БСК, одавно се бави про-

блемом преуређења свога игралишта и његовог проширавања.

„Југославија“ се, међутим, није моментано налазила у тако повољном положају као БСК. „Плавима“ су разне околности ишле на руку и они су брже и успешније извршили своје радове око преуређења игралишта. Њихов успех, међутим, улио је много подстрека и њиховом ривалу, и „Југославија“ је ангажовала сво своје чланство да поради на решењу једног тако важног проблема као што је питање игралишта.

Први и најтежи проблем био је да се од Општине издејствује проширење терена. Земљиште на коме се сада налази игралиште „Југославије“ сувише је мало за радове који треба да се изврше. Ова препрека отклоњена је много лакше и брже него што се мислило. Београдска општина изишла је у сусрет и „Југославији“, као и „Београдском спорт клубу“. „Југославија“ је добила још добар део земљишта, тако да је могла на терену којим сада располаже, да изведе све своје планове.

„Југословени“ су далековиди

Поучени искуством из раније, чланови „Југославије“ намеравају да овога пута скину питање игралишта с дневног реда најмање за двадесет до тридесет година. Фудбалски спорт све више напредује и његова популарност расте из године у годину. Пре две деценије старо игралиште „Југославије“, које је могло да прими само неколико хиљада гледалаца, било је потпуно довољно за број тадашње публике. Пре десет година ново игралиште, потпуно преуређено и пространо, задовољавало је потребу од десет хиљада гледалаца. Данас је игралиште „Југославије“, које може да прими преко петнаест хиљада гледалаца, сувише мало за данашње потребе. Велике међународне утакмице привлаче преко двадесет хиљада гледалаца, а у прошлој години премашена је и цифра од тридесет хиљада (на утакмици Југославија—Енглеска). То значи, резонују чланови „Југославије“, да ће се за десет година појавити потреба за игралиштем које ће моћи да прими четрдесет, а можда и више хиљада гледалаца. Другим речима, један стадион који данас потпуно задовољава потребу од тридесет хиљада гледалаца на фудбалским утакмицама, биће мали да задовољи све оне који би желели да присуствују једној нарочито интересантној и значајној фудбалској утакмици.

Да не би кроз десет година опет решавали питање терена и проширавања игралишта, чланови „Југославије“ намеравају већ сада, када су приморани да подигну нов спортски стадион, да га тако изграде да и после десет година могне задовољити тадашње потребе у погледу броја гледалаца.

Гигантски план

Пошто је изграђивање новог стадиона „Југославије” ушло у завршну фазу, јер ће ускоро, почетком марта, отпочети радови, изграђени су сви планови будућег стадиона „Југославије”. То ће, ако се намере „Југословена” остваре, бити највећи стадион не само у нашој држави већ и на Балкану.

„Југославија” није само фудбалски клуб. Она има врло много разних секција, тако да њени чланови, поред фудбала, гаје и друге спортове. Најактивније су лакоатлетска, рвачка, зимскоспортска, дамска и боксерска секција. „Југославија” има и врло напредну и бројну бициклическу секцију, а у формирању су још пливачка, тениска и мотоциклическа секција.

Приликом изграђивања новог стадиона, „Југославија” мора да води рачуна и о потребама осталих својих секција, а не само о захтевима фудбалске. То значи, да „Југославија” намерава да подигне стадион који ће задовољити потребе свих својих чланова, другим речима, то ће бити прави спортски стадион, на коме ће се моћи одржавати и велике утакмице из других спортова.

На једној од последњих пленарних седница клуба, којој су присуствовали чланови свих секција, изнесен је план будућег стадиона. Последњи пут претставници свих секција дали су своје мишљење и изнели своје захтеве и потребе. Према овим примедбама план би имао да се усаврши и онда би се поднела молба Београдској општини за помоћ. „Југославија” се, наиме, нада да ће Београдска општина помоћи њене напоре и да ће и финансиски омогућити изграђивање овог стадиона. „Југославија” верује да ће добити потребан зајам који ће јој омогућити да украси престоницу с репрезентативним и најлепшим стадионом на Балкану.

Стадион који ће моћи да прими око 40.000 гледалаца

По плану који је израђен и по коме ће се подићи стадион „Југославије”, предвиђено је да фудбалским утакмицама може присуствовати око четрдесет хиљада гледалаца. Да би се то постигло извршиће се извесне промене на данашњем игралишту.

Данашње стајалиште „Југославија” мисли да поруши и да на тој страни помери игралиште за петнаест метара. На крајњој тачки новог земљишта подигло би се ново место за стајање. Сам терен померио би се за пет до шест метара према стајалишту.

Између стајалишта и фудбалског терена изградила би се лакоатлетска стаза, која би одговарала свим потребама највећих лакоатлетских такмичења. Ова стаза била би најшира и најбоља у држави.

Померањем стајалишта и његовим проширењем, на овом делу игралишта могло би да стане преко тридесет и пет хиљада гледалаца. Стајалиште би се протезало и иза голова, као што је то случај на игралишту БСК-а, с том разликом што „Југославија” има више простора иза голова него „плави”.

Садашње трибине би се помериле ка главном улазу и излазиле би директно на улицу. Другим речима, старе трибине остале би на истом месту, али би се позади дозидали нови редови седишта и трибине би се прошириле за десет метара. Испод трибине подигле би се све потребне одаје, као свлачионице за играче и друге спортисте, сала за одржавање седница, економат и друго. У плану је шта више и једна пространа сала испод трибина, у којој би чланови „Југославије” преко зиме одржавали зимски тренинг.

Велика пажња поклонила би се поправци терена. Данашњи терен на коме се играју утакмице врло је лош. Дренажа терена је врло скупа, али „Југославија” мисли да је изведе, да би на тај начин најзад добила терен који би одговарао свим потребама фудбалске игре. Терен би био покривен травом, која би се неговала. Да би се терен за игру потпуно очувао, на њему ће се одржавати само утакмице. На другом месту „Југославија” намерава да подигне терен за тренинг својих чланова.

Мотоциклическа стаза

На земљишту које је „Југославија” добила у правцу Ауто команде по плану је предвиђено да се изгради терен за тренинг фудбалера и атлетичара. Овај терен би био опкољен мотоциклическом пистом, на којој би се одржавале највеће мотоциклическе утакмице. Изграђивање мотоциклическе писте стаје врло много новаца. Међутим, ова писта би се врло брзо исплатила, јер мотоциклизам је веома узбудљив спорт, који би за кратко време стекао велики број гледалаца.

„Југославија” већ дуже времена води преговоре са београдским мотоциклическим клубовима и организацијама. Мотоциклисти имају обезбеђену приличну суму новаца и они би тај новац уложили у изградњу ове писте. На тај начин би финансирање изградње мотоциклическе писте било решено.

Игралиште за тренинг одговарало би свим потребама фудбалера и лакоатлетичара, јер би се, поред терена за тренинг, изградила и лакоатлетска стаза, која би служила за мања лакоатлетска такмичења и за тренинг лакоатлетичара.

На игралишту, на коме би се одржавале фудбалске утакмице, сва седишта на трибинама била би покривена. Трибине ће моћи да приме око шест хиљада гледалаца. „Југославија” намерава да покрије и стајалиште, тако би цело игралиште добило изванредан

www.изглед, а гледаоци би били обезбеђени од временских непогода.

Извођењем ових радова „Југославија“ би решила потребе фудбалера, лакоатлетичара и мотоциклиста.

Сада ћемо видети како „Југославија“ намерава да задовољи и потребе осталих својих секција.

Пливачки басен и тениска игралишта

У правцу ка расаднику, на једном слободном парчету земљишта, предвиђено је да се подигне пливачки басен за пливачку секцију. У комбинацији је комбиновани басен, који би могао да служи и летњим и зимским такмичењима. Овај проблем је решен на тај начин што би кров био тако изграђен да би могао да се скида преко лета. Кров би се монтирао на принципу ролна, тако да скидање крова не би задавало велике тешкоће.

Пливачки басен би био опкољен трибинама, које би могле да приме око пет хиљада гледалаца. У басену би се одржавале све врсте пливачких такмичења. На тај начин Београд би добио свој први пливачки басен, и попунила би се једна велика празнина у пливачком спорту.

Издржавање басена стаје много новаца. Ове силне издатке „Југославија“ би надокнадила на тај начин што би се преко лета, у дане када се не одржавају пливачке утакмице, басен претворио у купалиште. Многи Београђани радо ће отићи да се купају на игралишту „Југославије“, где ће добити сав потребан комфор. Од прихода од улазница за купање, „Југославија“ би издржавала пливачки басен и пливачку секцију. Сем тога, биће могућно приређивати велике интернационалне пливачке утакмице, које ће привући велики број гледалаца.

У непосредној близини басена, у пројекту је да се подигну два игралишта за тенис, која ће служити тениској секцији за тренинг и за приређивање тениских утакмица. Око тениских терена биће подигнуте трибине, које ће моћи да приме око две хиљаде гледалаца, а ако се укаже потреба, трибине се могу и повећати.

На овај начин било би решено и питање пливачке и тениске секције. Са фудбалерима, лакоатлетичарима, мотоциклистима, пливачима и тенис играчима, „Југославија“ би представљала право велико спортско друштво. Треба, међутим, подвући да се на мотоциклистичкој писти могу одржавати и бициклическе утакмице, па би, према томе, и проблем би-

циклиста био решен. Дамске секције, које се већином баве лако атлетиком и хазаном, могле би да тренирају на игралишту фудбалера или на лакоатлетској стази.

Петиљетка

У пројекту је да се подигне и једна клупска кућа у којој ће се вежбати рвачи и боксери. У овој пространој сали, која ће моћи да прими неколико стотина активних спортиста, моћи ће, евентуално, да тренирају преко зиме и чланови осталих секција. Ова кућа подићи ће се само у том случају ако се предвиђена сала испод трибина не изгради.

Као што се види, радови су врло обимни, а план је гигантски. „Југославија“ не може све ово да постигне у року од годину дана, па је због тога спремљен читав план када шта треба да се изгради. Радови ће бити изведени у потпуности у току пет година. Моментано је најактуелније питање изградње игралишта за фудбал и мотоциклическе стазе. Чим то буде изграђено, приступиће се подизању пливачког басена и тениских игралишта.

Према пројекту, сви ови радови стајаће око седам милиона динара.

Досада су извршени многобројни радови на посипању терена. Овај проблем „Југославија“ је врло срећно решила. Посипање стаје врло много новаца, а „Југославија“ је то постигла потпуно бесплатно, и то на овај начин. Ступила је увезу са свим предузимачима који раде на подизању нових грађевина у близини игралишта „Југославије“. Непотребно земљиште и разни отпатци са ових грађевина предузимачи су приморани да односе на Дунав и тамо их бацају. „Југославија“ их је, међутим, замолила да сву земљу и отпатке од материјала истоварују на земљишту које треба да се посипа на игралишту. На тај начин досада је истоварено преко осам стотина хиљада кола земље и сав простор који је требао да се поравна са старим тереном већ је присут и изравнат.

Сем тога, „Југославија“ је прикупила врло много цигала и другог материјала, који ће јој добро доћи приликом изградње игралишта. Како тврде поједини чланови управе, досада је скупљено довољно камена да се изгради цела лакоатлетска стаза. Према томе, „Југославија“ је на овај начин уштедела врло много новаца на земљаним радовима.

Као што се види, ујурбано се и вредно ради на томе да Београд добије још једно велико спортско игралиште, које ће послужити потребама престоничких спортиста.

Љубомир Вукадиновић

Син капетана Петровића, браниоца Београда

— Наставак —

ГЛАВА XIII

Под липама

Јачи и душевно смиренији вратио се дечак са логоровања, а нека, иако ничим неоправдана нада да ће пронаћи родитеље, стала му се јављати у срцу.

Приближавала се јесен, а с њом и почетак школске године. Породица Јовановић опет је била окупљена у својој лепој кући у Баба Вишњиној улици. Дивне вечери и ноћи које су наступиле задржавале су децу све чешће и све дуже у башти. Најрадије су седели испод велике старе липе. Понекад су разговарали, а понекад ћутали. Дечак је волео да проматра како сунце на заласку баца своје зраке, које су приметно бивале све косије, по коси и лицу његове пријатељице. Она два три дана у логору, као и време пробављено на Брду, дали су њеном лицу лак бакарни одраз. Румено небо, које се поткрадало кроз грање липа, давало је том бакарном лицу нарочиту драж. Изгледало је као да је и порасла за то кратко време.

Под свим овим утисцима, ни сам не знајући како, дечак је почео писати песме. Били су то у почетку стихови пуни романтике, али писани са смислом, са правим и истинским осећањем. Девојчица је била главни предмет његових инспирација, али је у тим песмама звонила и притајена туга за далеком земљом где се родио, коју није познавао, за родитељима, за оцем, за мајком..... Ковао је најчудноватије планове. Бисенији, којој је све испричао што је знао о мајци, о оним нејасним сећањима која су очито била везана за оца, о деди, о имању и крају где се родио, о селу Марије Фјодоровне, — причао је и ове своје садашње снове. Деци је изгледало све могуће. То је право и лепота младости да не рачуна са могућностима, да подједнако живи у свету иреалном, као и у свету реалном! Све је могуће кад је неком шеснаест година!?!..... Девојчица му је причала своје прве немире, своје прве сумње, своје прве носталгичне, често врло тешко разумљиве чежње и стремљења. У њој се нешто будило и расло, наступале су неке плиме и осеке, које су по још детињем лицу просуле прве меланхоличне сенке.

Инстинктивно наклоњена ономе што је лепо, Бисенија је умела, и што се њене спољашности и њеног начина одевања тиче, да одржава ону хармонију која тако пријатно

делује на свачије око, а нарочито на око дечака за ког је она била најлепша девојчица на свету. Једне вечери, кад су звезде тако лепо сјале на небу, а месец тек што се појавио, дечак, који је већ седео под липом, угледао је како је Бисенија отворила кућна врата и како му се полако приближује.

Имала је на себи лаку белу хаљину, која је била нешто дужа него што је редовно носила. Коса јој је била распуштена и у увојцима падала по раменима. Личила је на неку малу визију благости, од које ће ноћ бити још лепша, а сјај звезда још чишћи и заноснији.

— Сутра почиње школа, рекла је, седајући поред дечака и стављајући своју малу руку у удубљење у липи, које су они у шали називали својом „тајном кутијом за писма”.

— Да, одговорио је Саша, још увек под утиском те визије, — али ја намеравам одмах после првог часа да одем у уред инжењеру Шчербачову. Он ме је још пре него што смо били у логору звао да видим радове на обнови кула и пролаза у Горњем и Доњем граду.

Деца су често скупа обилазила Калемендан и дивила се новим променама које су тамо из дана у дан настајале, али овај пут Бисенија није могла тамо са Сашом; не би било zgodно да она, као девојчица, иде у уред где су сами мушкарци. Бар тако је Саша мислио. Бог зна би ли то и родитељима било право. Бисенија се с тим сложила, а онда је, још увек држећи руку на истом месту, сасвим тихо рекла:

— Не знам, да ли да ти кажем?! Ноћас ми се у сну јавила твоја мама. Била је ванредно лепа. Стала је поред мене и погледала ме. Кад сам ја хтела да нешто кажем, она се брзо сагла и пољубила ме у чело, а затим је ишчезла.

Девојчица је последње речи изрекла скоро шапатом. Дечак је гледао. Како јој је био захвалан! Зар то није био неки предзнак, зар то није потврђивало ону наду која му се будила у срцу и била све јаснија откад су се вратили из логора. Ништа не говорећи и ништа не намеравајући, дечак је ставио своју руку на руку девојчице која је почивала у удубљењу њихове велике липе.

Шта се догодило?!.....

Јесу ли то звезде пале с неба?...

И девојчици и дечаку учинило се да је цела башта засјала неком нарочитом светлошћу, да су их ситне сјајне звезде наједанпут обасуле и да чују неку неизмерно слатку и

www.eshnuv.com музику, сасвим надземаљску, надприродну.

Шта је то било? Сан или јава? Реалност или привиђење? Нешто као крила залепршало је поред њих. У првој нежној смућености остала су деца седећи под липом све док се с прозора није чуо глас госпође Ниле, која је звала Бисенију.

ГЛАВА XIV У старом Граду

Ко је познавао Калемегдан и стари Град пре и после рата, тај га данас никако не би могао препознати. Сачуване фотографије из тога доба то најбоље доказују.

Још од онога времена кад су се Турци, — после предаје Града кнезу Михајлу, па после објаве првог и другог рата Турцима, 1876, 1877 године, — иселили није више било потребе да се стара Тврђава обнавља. Сасвим обратно. У Тврђави се непријатељ најдуже задржао, и то се није могло лако заборавити. И куле, и стари ровови, све је постепено запуштено. Цигле старих кула и зидина употребљаване су за многе друге грађевине, баш као што је грађа старог Колосеума у Риму послужила за подизање околних палата; ровови су се мало по мало напунили свакојаким отпаcima. Била је то тужна и суморна слика старе славе и величине, која је говорила о пролазности и трошности свега што постоји. Само је у ноћи све попримало фантастични облик, јер су се тада, као и данас, виделе само силуете, а та је слика увек била изванредна.

Али, ако је такво било стање што се тиче самог спољашњег изгледа старе Тврђаве, зато је она ипак била предмет за који су се везивале многобројне приче и легенде. Још од старине остале су за њу везане приче о многобројним јунаштвима и страдањима појединаца и целих војски; много је пута била рушена и поново подизана; у њој су се одиграле крваве великашке борбе и свађе; за њу се везала тужна прича о погибији њеног последњег градитеља, Доксата од Мореза; у њој су мучени толики борци за крст часни и слободу златну. О свему томе могла би се исписати читава књига. Зато су тако и привлачне њене тајанствене капије и пролази, зато она тако моћно делује и на грађане и на случајне пролазнике.

Кад је дошао светски рат, непријатељу су и те полуосакаћене куле и затрпани ровови изгледали страшни. Легенда је повећавала страх и зато су тако чести били ударци који су се одбијали о старе зидине; сад јаче, сад слабије продирали су у дубину прастарих београдских кула. И опет се ново ткање уткало у стару основу, и тако непрестано расте Велика Легенда старог Града.

У миру је све полако стало мењати свој изглед, па и наш стари Град. Један за другим отимани су Калемегдан и стара Тврђа-

ва из хаоса и трошности. Гранатама изривена земља поново се зазеленела травом, изграђени су путеви и стазе уздуж и попречно Великог и Малог Калемегдана, засађено је дрвеће, посејано цвеће. У Граду су очишћени ровови, поправљене су старе капије и мостови. Дух младости прелетео је старим пољем, где су се некад изводиле цигитовке; рука заљубљених неимара стала је видати ране на старим зидинама. Обнављао се стари Град, и тако су се полако на старом историјском земљишту извршиле оне промене, које данас гледамо.

Сашу је Калемегдан и стари Град увек привлачио. Откад му је инжењер Шчербачов извесне ствари још потање објаснио, упознао га с детаљима историје старог Града, Сашин је интерес постао још много дубљи и интимнији. Међутим, дечак је своју жељу да посети инжењера у његовој канцеларији морао одложити чак до пролећа, јер су услед киша и других непредвиђених разлога радови на обнови Тврђаве нагло обустављени.

Зима је деци брзо прошла у раду, учењу и разонодама које пружа велики град. Саша је свако јутро, скоро редовно, пратио Марију Фјодоровну на пијацу, а затим се журно враћао да са Бисенијом заједно оде до школе. Њихове су школе биле у непосредном сусетству, у истој улици, јер је Бисенија, како смо већ споменули, похађала Другу женску гимназију, а Саша Руску. Обе се гимназије налазе у улици Краљице Наталије.

Кад је опет дошло пролеће, Саша је једног дана пошао у Град, куд се већ тако дуго спремао.

Људи који су из рушевина подизали старе градске куле и зидине, чистили старе ровове —, имали су своју канцеларију на Малом Калемегдану. Она је наскоро постала најпривлачније место за дечака. Фотографије, планови, пројекти, који су у великој мјножини лежали по столовима, необично су занимали дечака, а исто тако и дискусије, што су их инжењери међусобно водили, па и онда кад су те дискусије биле врло оштре и темпераментне. Несугласице су већином настајале око спорних питања, а таквих је, у вези с обновом, било доста.

Младом инжењеру Шчербачову и његовом колеги и пријатељу инжењеру Голубовићу, који су на обнови највише радили, највише су остале колеге замерали одлучност с којом су се упуштали у поједине комбинације.

— Ви сте фантасте, — говорио је један високи црномањаст инжењер, који је у души био врло незадовољан што његова фантазија није тако покретна, што се од математичке тачности напросто није могао отети. Шчербачов и Голубовић тврдили су напротив да без хипотеза нема ништа, нема напретка ни у науци, ни у било каквом послу, нарочито у оваквом послу који је захтевао да се из рушевина, на основу слабих, или

никаких података, поново васкрсне стара тврђава коју су рушили и зидали и Келти, и Римљани, и Византинци, и стари Словени, и Бугари, и Турци, и Срби, и Аустријанци....., где се један одбранбени систем, једна врста ратне архитектуре надовезивала на другу и међусобно испреплитала.

— Хипотеза у науци, то је исто што поезија у бајци, то је чаролија читавог костура — говорили су они свом огорченом опоненту.

Највећи је спор изазвала висока потковицаста кула над мостом преко ког се, недалеко од добро познатих „Јакшићевих кула“, које се уздижу изнад цркве Ружице, иде у најгорњи део Града. То је оно место где и сад на улазу стоји војник, чува стражу, опомињући тако да је пролаз тим путем забрањен.

Кад се приступило обнови ове куле, она је била скоро у рушевинама. Како да се одреди њена висина, тачан изглед?!.... Високи црномањаст инжењер тврдио је да се не би смело ићи даље од највишег очуваног зида куле; два пријатеља, инжењери Шчербачов и Голубовић, тврдили су да већ и сама логика, на коју се црномањаст инжењер иначе толико позивао, јасно упућује на то да је стара кула морала бити бар за још један спрат виша, јер је време и од овог највишег очуваног зида нешто порушило.

На крају је спорно питање решено тако да су рад обуставили чим је био завршен трећи спрат. Консоле, које су без страха постављене на Небојши, јер је Небојша приликом обнове била добрим делом очувана, — нису постављане, а према томе ни кула завршена. Чекало се да се пронађу сигурнији подаци, како би се проблем што тачније решио.

Онај мост преко ког се сад прилази лепим „Јакшићевим кулама“ изнад цркве Ружице такође је изазвао дискусију. Пре него што су започели радови на обнови овога моста, кулама се прилазило преко огромног насипа, док је цео ров био скоро сав затрпан земљом, камењем и разним отпадицима. Док су једни инжењери тврдили да ће се веома тешко установити како је мост првобитно изгледао, два млада пријатеља били су мишљења да ће марљиво проучавање, брижљиво раскопавање донети повољне резултате и дати кључ за решење проблема.

Тако је и било.

Кад је отстрањена главна маса камења која је лежала око насипа, указали су се остаци старих стубова, преко којих је некад мост био изграђен. Касније је тачно по томе извршена обнова и стубова и моста на њему. Овако обновљен, с очишћеним рововима испод њега, с импозантним кулама и степеницама које су водиле на куле, као и с оним огромним дугачким зидом у залеђу поред ког се скоро цело време иде Калемегданом док се до моста не дође, — створили су слику која

је оба инжењера испунила дубоким заносом и одушевила их за даљи рад. Кад год су стајали на мосту, или пролазили према цркви Ружици, осећали су се поносни као неко ко је из земље извадио закопано благо.

Једно питање ипак је остало сасвим нерешено. То је оно у чему се инжењери нису никад сложили. Питање тајних пролаза, проучавање целокупног земљишта у Доњем и Горњем Граду, као и на самом Калемегдану. А питање је било веома важно по целокупну прошлост старог Београда, јер је у себи скривало одговор: да ли се што налази под земљом на овом старом историјском месту, има ли тамо каквих тајних пролаза, да ли би се могли открити трагови каквих зграда, пронаћи какви предмети..... Ту је била отворена могућност за најсмелије комбинације и хипотезе. Неки тајанствени археолог тврдио је да зна место у Горњем Граду под којим се налази стари друидски храм још из оних времена кад су у трећем веку пре Христа у Београду становали Келти. „Храм је пун драгоцености“, тврдио је он, али тајну своју није хтео ником открити док му се не осигура могућност несметаног рада и не зајамчи да ће половина од свих драгоцености, које се приликом копања пронађу, — њему припасти..... Ова прича учинила се свима и сувише фантастична, на њу скоро нико није обратио пажњу, као ни на тајанственог археолога. Само Саша, који је све то слушао, и који се и сам лично упознао с овим археологом, по читаве сате је о свему том размишљао. Њему незнанчева прича није изгледала тако чудновата и немогућа. Уосталом, занешени археолог говорио је пред дечаком далеко убедљивије, него што му је то било могуће пред неверљивим колегама.

Тајанствени археолог се радовао да га бар неко слуша. Али је и Саша наскоро на њега сасвим заборавио, јер је једно посебно питање, питање обнове старог Римског бунара, заузело сву његову пажњу.

Нико то дечаку није могао замерити, па није му то замерио ни тајанствени археолог. Храм о ком му је он говорио био је још под земљом, а стари Римски бунар је био ту, на дохват, мамио и дражио фантазију и оним што се о њему већ знало, као и оним што се наслућивало. Тако је Саша с највећим интересом пратио све радове који су предузимани у циљу да се тајанствени Бунар учини приступачним за публику, док га је у исто време све више занимало питање старих легенди о тајним ходницима који из Римског бунара воде до нивоа Саве. — С легендом се почиње, — мислио је дечак, — али и легенда мора да се на нечем оснива. Једна комбинација ређала се за другом, једна смелија од друге. — Ако тајни пролази вежу Бунар са Савом, можда га исто тако неки тајанствени пролаз веже с Дунавом..... Кад је инжењер Шчербачов упознао Сашу и с на-

учном литературом о Бунару, дечаку су његове сопствене комбинације изгледале још вероватније.

Своју малу пријатељицу Саша није никад потцењивао. Пријатељство између дечака и девојчице било је толико искрено, да су им, сасвим природно, сви интереси били заједнички. Тако је Саша девојчици причао и о свему што је у старом Граду радио.

ГЛАВА XV

Тајна Римског бунара

— Сутра рано идем опет до Римског бунара, — рекао је једне вечери Саша Бисенији. — Све ми се чини да ћу пронаћи траг тајанственим путевима који из Бунара воде према Сави и Дунаву. О томе све више мислим, јер сам код оног тајанственог археолога видео један план о ком још нико ништа не зна. На плану су означени многи тајни подземни пролази. Све ми се чини да се највише крећу око Бунара, иако нисам план довољно проучио.

Дечак је то сутрадан и учинио.

Време му је ишло на руку. Освануло је дивно пролетње јутро, пуно светлости и сунца. Кад је кренуо од куће било је једва шест сати. Пошто се трамвајем довезао до луксузног хотела на крају Узун Миркове улице, изашао је из кола и пошао оном стазом која води поред Париске улице. Пало му је у очи како Калемегдан овако рано изјутра дивно изгледа. Одушевила га је лепота раскошног зеленила, свечана јутарња самоћа овог заиста красног шеталишта. Све је сијало, и земља и небо. Одмах с десне стране улаза, бршљан је прекривао читаву пољаницу тако густо да се земља није нигде видела; младо зелено лишће прелевало се и искриво на сунцу. Око „Српске круне“ стајао је колачар са огромном корпом пуном пераца, и толико се загледао у суседну слику на Калемегдану да је сасвим заборавио на пролазнике који су га зачуђено гледали, јер им није, као обично, гласно, да све пара уши, довикивао: „Купите пераце, свеже пераце.....”

У целом Парку једва ако је било десетак људи. Једна служавка водила је на ланцу у јутарњу шетњу мало наказно псето, неколико радника стајали су око једног свеже ископаног јарка и нешто жучно разговарали. У зраку се ништа није покретало. Све је било бескрајно свечано, тихо и мирно; само су високо у облацима, као три поносне беле лађе, путовала три бела аероплана. Шум елисе покаткад је долетао на земљу и то је био једини звук у овој тишини.

Жута велика зграда земунске жељезничке станице одражавала се у мирној као огледало глаткој површини Дунава. Над њом, и иза ње, из три велика творничка димњака дизао се дим високо према небу, а онда опет у луку падао и ширио се унаоколо остављајући црне бразде на прозирном залеђу.

Кад је дечак дошао до степеница, са којих се силази на Велику терасу, указала му се још лепша слика од оне коју је дотад гледао. Дивно распоређено цвеће шарало је многобројне ронделе; с величанственим миром и безграничним поверењем улевала се Сава у Дунав. Само уска бразда ситних таласића показивала је место на ком су се спајале ове две огромне реке. С друге стране, као нека окомита стена, сав прошаран црвеним опекама и белим каменом, уздизао се велики зид Горње тврђаве. Скоро цео био је прекривен лишћем пузавица. Из лишћа су се издвајали старински фењери потсећајући на стара прохујала времена. Једна путања, поплочана белим плочама, водила је на ниже према омањој капији. Засађено дрвеће слубило се са свим тим у целину од које се било тешко одвојити. И сам прилаз Римском бунару био је у привлачним потезима подмлађене старине. Тог раног јутра и он је тонуо у мир и тишину, само се високо на дрвету мигољила нека птичица, махала крилима, цвркулала, као да је била нестрпљива што се Град још не буди.

У време ове дечакове јутарње посете, радови на обнови Римског бунара привођени су крају; али је силазак у Бунар још био опасан, нарочито због још недовршених радова на оправци степеништа. Међутим, тајанствени пролази морали су бити баш у вези с овим степеништем.

Тамна унутрашњост Римског бунара звала је дечака. Ушао је без оклевања. Мало се стресао од силне разлике у температури, али је смело пошао напред и почео се спуштати. Кад је сишао преко првих широких степеница, које поред тајанствених удубљења воде у први тамни ходник, ушао је у други тамни ходник, из овога у једну мању просторију, а из ње у онај широки ходник у чијој се средини налази сам Римски бунар.

Иако је толико пута био на овоме месту, Саша је опет с дивљењем стао проматрати и масивне стубове око Бунара, високе сводове, и ослушкивати чудни мир тајанствене грађевине.

У архитектонском погледу главна је особина Римског бунара његово двоструко спирално степениште. Како данас знамо, на сваком степеништу има по пет и по завоја, четири одморишта и девет степеника. У масивном зиду, и с једне и с друге стране, налазе се удубљења, а у зиду који степениште дели од Бунара прозори. При дну налази се кружни ходник који веже оба дела степеништа, тако да се у Бунар може спустити по једном, а изаћи по другом делу степеништа.

С малом електричном лампицом у руци Саша је полако почео да се спушта по првом степеништу. Ишао је опрезно, испитујући сваки део зида.

Иако потпуно сам, дечак се смело спуштао

све ниже и ниже мислећи само на оно што га је овамо довело. Никакав страх није се одражавао на његовом лицу. Он сад није био само храбри дечак, већ и страствени истраживач. Његова мала ручна лампица осветљавала је и степениште и тајанствене површине зида пред њим. Тргао се само онда кад га је на једном месту обасула ситна жута прашина и кад је угледао слепог миша који се откачио од зида и полетео над његовом главом. Већ је био скоро при самом дну Бунара, али нигде ништа није могао пронаћи, никаквог трага, никаквог тајног знака. Од векова потамнели, црни зидови окружавали су га са свих страна, студен измешана с влагом продирала му је све више у кости и кочила прсте у којима је држао своју малу лампицу. Па ипак Саша није могао тако лако одустати од своје намере. Не само онај план што га је видео код тајанственог археолога, већ исто тако и онај његов унутарњи осећај, који га је у последње време све више заокупљао, говорили су му да ће тог јутра нешто пронаћи што ће потврдити његове комбинације о Римском бунару.

Стајао је на раскршћу између два пута. Већ се пред њим указивало друго степениште које у противном правцу води из Римског бунара, кад се дечаков поглед случајно заустави на једном делу зида изнад последњих степеница по којима се спустио. Место које је у том часу било осветљено светлом његове лампице није изгледало као остали део зида.

— Овде је много касније нешто премазивано, — помислио је дечак приближујући се и успињући се поново по степеницама по којима је тек сишао.

Није било сумње, на месту што га је осветљавала дечакова лампа малтер је био много млађег датума од малтера на осталом делу зида. Брзо и вешто, с малим ножићем који је за сваки случај понео, дечак је почео стругати тај нови део малтера. Посао је ишао брзо, јер је малтер био невешто набацан. Испод ножа осећао се нераван зид. Најпре су се указале неке црте, а затим поједина слова и речи. Иако је желео сачувати сву своју хладнокрвност, Саша је осећао како му крв све више навире у слепоочнице, како му је рука све несигурнија, али је и даље радио истрајно и марљиво.

После рада од скоро пуног сата на старом зиду, готово при самом дну Бунара указао се сасвим јасно овај запис:

„Верни заветима јуначког Сремског добровољачког одреда побегли смо из непријатељског ропства. Ако не погинемо, Дунав ће нас одвести у Русију. Пријатељ који прочита овај запис нек нас потражи.”

Испод тога сасвим лепо могао се прочитати овај датум:
„20 новембар 1915 године”
а затим ова два имена, која су била уклесана одмах испод датума, једно испод другог:

„На старом зиду указао се јасно овај запис”.

„Милош Петровић, капетан, родом из Београда,

Николај Обрасков, мајор-пилот, родом из Кијева.”

По десети пут читао је Саша тајанствени запис. Светло његове мале лампице шетало је по уклесаним словима, као да их је миловало.

— Шта значи овај запис, — стао је размишљати. Из свих тамних делова огромне грађевине навалиле су на њ неке сенке, чинило му се као да са свих страна чује шапат другова који су се пре толико година овде били сакрили и у старом Бунару тражили спас и пут за слободу. Ко су били ти храбри јунаци? Спомињање Русије и Кијева сетило га је на мајку, на деду, на све што га је мучило откад му је Марија Фјодоровна поверила тајну његова рођења.

Са сасвим другим мислима и осећањима вратио се Саша тог јутра у Баба Вишњину улицу. Чим је остао на само с Бисенијом, испричао јој је што је у Бунару открио.

ГЛАВА XVI

У сенци гробова бранилаца Београда

Грбови бранилаца Београда, — који су изгинули бранећи га 1914 и 1915, или су помрли касније од задобијених рана, страдања и патњи у непријатељском ропству, — налазе се и у самом Граду, недалеко од цркве Ружице, и у великој костурници на Новом гробљу, и у сенци високих дрвета горе на Бановом Брду.

Бегунци, који су оставили тајни запис у Римском бунару, молили су првог пријатеља који запис открије да их потражи. Саша, ког је пронађени запис дубоко узбудио, одлучио

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је да најпре прегледа гробља бранилаца Београда, па тек онда да настави даље трагање за бегунцима. Јер, изгледало је мало вероватно да су, и поред највеће храбрости, у временима каква су онда била, бегунци могли остварити своју намеру и Дунавом побећи у Русију. Ако их је непријатељ запазио, сигурно су убијени, и са осталим браниоцима сахрањени. Та се тужна мисао дечаку наметала, иако је желео сасвим нешто друго. Док сам ствар не извиди, није се хтео ником поверавати.

Саши су гробља на којима почивају браниоци Београда и досад била позната. У кући инжењера Јовановића често се говорило о прошлом рату, о непријатељској окупацији, а и иначе дечак се и сам за све то интересовао, јер је историја била његов најмилији предмет, нарочито откад је с инжењером Шчербачовом почео проучавати историју старог Београдског града.

Већ неколико дана после оног открића у Римском бунару, пошто се уверио да не може пронаћи тајанствени пролаз који из Бунара води било према Сави, било према Дунаву, посетио је најпре костурницу бранилаца Београда у самом Граду. Исти дан после подне отишао је на Баново Брдо, а следећи дан на Ново гробље.

Место на ком је у Граду смештена костурница налази се на крају великог тврђавског зида што води изнад цркве Ружице. Лако га је пронаћи, јер се и рано и касно на овом месту налазе ходочасници.

По свом обичају, Саша се најпре запутио у црквицу свете Петке. Овамо је и о празницима и обичним данима врло често долазио с Бисенијом. Ту су обично палили свећице и гледали побожни свет, који долази било да се помоли Богу у овој заветној црквици, било да упали свећу, или да узме свете воде с извора који се налази у самој црквици, а у чију лековиту моћ сав овај побожни свет верује.

Било је рано кад је дечак дошао у капелицу. Упалио је малу воштану свећицу, а затим је сео на клупицу иза врата и неко време нетремице гледао у њен пламен који се лако повијао услед струјања ваздуха. Тргао се тек онда кад су у капелицу ушла два малишана и једна девојчица. И малишани и девојчица носили су собом мале стаклене флашице. Пошто су пришли столу на ком се увек налазе велики крчази пуни изворске воде, напунили су опрезно своје флашице, а затим су, као и мало пре Саша, са другог стола узели воштане свећице, и пошто су на столу оставили по динар, пришли су великом свећњаку, заболи свећице у пржину, запалили их, неколико часака остали у молитви, а затим све троје полако изашли као што су и ушли.

Саша је седео баш насупрот оној мермерној плочи која се у капелици налази на левој страни од улаза. Хтео је поново про-

читати оно што је толико пута читао с Бисенијом.

Тешко је наћи тврђаву која је прогутала толико људских живота као стара Београдска тврђава. И ашов где год удари, наилази на људске кости. О томе је говорио и напис на плочи пред којом је Саша седео, јер та плоча покрива четрдесет костура незнатих јунака, који су пронађени приликом нивелације земљишта за темеље цркве Ружице и капелице свете Петке. Како сам напис на плочи каже, у гробовима су већином изгинули војници у одбрани Београда у светском рату, а мањи број покојника је старији од сто година.

Саша је упалио свећицу незнатим борцима размишљајући напрестано да ли се међу њима не налазе и два храбра пријатеља који су покушали да се бегством спасу из непријатељског ропства. Тихо је било у капелици. Свећице су пуцкетале, ширио се мирис воска који се топио. Безбројне иконе свете Петке гледале су са свих страна. То је све улевало неко чудновато спокојство у дечакову душу и све више га учвршћивало у новим тајанственим слутњама.

Из капелице је кренуо према костурници и стао пред мала тврђавска врата, пред плочом с десне стране врата, на којој су урезане дирљиве речи: — „Овде почивају кости српских војника палих за веру, Краља и Отаџбину у борбама око Београда у рату 1914—1915.“ Костурница је била затворена. Три велика венца сасушеног цвећа висила су о зиду. Кости изгинулих бранилаца почивају у седам дрвених сандука. Имена изгинулих и умрлих означена су у списку који се налази у костурници. Овде почивају кости 156 јунака. Једно за другим ређају се њихова имена у шпартаним рубрикама. Поред редног броја, чина, звања и јединице којој је погинули припадао, места, среза, округа одакле је, означено је кад је умро, односно погинуо, а осим тога од какве болести или на који начин. Поред једних имена пише: „Погинуо на положају“, поред других: „Од рана задобијених на положају и рату под Београдом; тифуса; од рана; рањен гранатом из аустријског топа у свом дому...“ Поред последњег имена на овом тужном списку писало је: „Обешен од аустријских војних власти на Теразијама.....“

Имена која је дечак тог јутра тражио није било на списку.

Успео се до средине пута који поред цркве Ружице води према потковичастој кули. Погледао је свуд око себе. И ово је јутро било дивно. Ваздух чист и прозиран. Око је тонуло у недоглед. Изгледало је као да се сва југословенска земља простира пред старим Градом. Једна цела нација као да је тог јутра овде била спојена у духу.

Желећи да што пре посети и прегледа сва гробља бранилаца Београда, тог истог

дана после подне одвезао се Саша аутобусом на Баново Брдо. Пошао је путем који води преко Чукарице, поред Саве и острва Аде Циганлије, или, како га иначе зову, „Крвавог Острва”. Они који почивају вечним сном на Бановом Брду већином су се борили на том Острву.

Дувао је топао ветар. Са запада су се скупљали облаци који су наговештавали кишу. Дечак је пошао до краја дугачке Радничке улице. Највећом пажњом проматрао је Аду Циганлију, сву обраслу у шикарје и старо дрвеће. Међу зеленилом истицала се лепа зграда Веслачког клуба, док је стара „Робијашница”, сва жута и неугледна, чудновато изгледала у лепоти подмлађене природе. Гледао је дали се где запажа какав траг, остатак од старих ровова, старих утврђења; али је време све то већ давно уклонило. Нови живот бујао је на острву, док је Сава мимо њ протичала у величанственом миру, спокојно носећи безбројне претрпане дереглије и рибарске лађе, некадашњу јуначку „флотилу” бранилаца Београда. С десне стране протезала се црвена Фабрика шећера, која је за време рата играла сасвим другу улогу служећи час као барикада, час као опсадни центар јуначким борцима.

Било је седам сати увече кад је Саша стигао на Баново Брдо. Ветар је још увек дувао и растеривао облаци. Летео је кроз грање високог дрвећа, играо се с лишћем и певао своју песму хармоничних звукова. У трави, — прошараној ситним цвећем, малим роза ружицама, које личе на мале патуљке, тако су им стабљике ниске, љљанима, катаринчицама, каранфилима, — белиле су се плоче осамљеног војничког гробља српских и немачких ратника.

Лепота београдске околине, посматрана с овог места, као да лежи на длану. Бескрајна даљина, велики размаци, — то је изванредна особина хоризонта који се пружа с Бановог Брда. Па и пут који овамо води сав је у прелазима од крајње топчидерске романтике и савске носталгичности до херојског полета у ком тоне Авала. И Саша и Бисенија знали су добро овај изглед. Колико су пута, смејући се, зажелели да имају крила, да полете, да се загњуре у океан ваздуха који се одавде на све стране шири, или обратно, да се још више издигну над овим океаном — према небу које је овде увек у покрету. И сад је Саша погледао знану слику, али се журио према гробљу, јер су тешки тамни облаци бивали све гушћи и гушћи. Киша није била далеко.

Идући главном стазом, која води од улаза, скренуо је у ограђени простор где се недалеко Вилхелмове клупе налази скроман споменик око ког је у то доба године мирисала кадуља и цветало плавичасто цвеће. То је онај споменик на ком на немачком и на српском језику пише:

„Hier ruhen serbische Helden, 1915“—

„Овде почивају српски јунаци, 1915.”

Скоро сасвим прекривене травом и цвећем, једна до друге, симетрично поређане, налазе се мале надгробне плоче. Име сваког појединог јунака кога плоча скрива исписано је ћирилицом. Дечак се пажљиво нагињао над сваком плочом, пажљиво читао свако име; али ни овде није било имена другова чији га је запис у Римском Бунару тако дубоко дојмио. Док је читао последња имена, киша је већ почела падати. Под црним небом дрвеће се издужило. С времена на време севнула би муња и обасјала светлом читаву околину. Над плочама српских војника мали цветићи, отежали од тешких капи кише, сагнули су своје главе и као да су белом камену нешто тихо поверавали док је хаос у природи бивао све већи и већи.

Кад је сутрадан дошао на Ново гробље Саша се одмах запутио у велику костурницу бранилаца Београда, у којој пре тога није никад био. Нешто неодређено, можда дечји страх, можда и други осећаји: страхопоштовање, заустављали су га пред тим вратима. Скидајући своју ђачку капу, полако је сишао преко степеница које од главног улаза воде према костурници. Пред вратима која воде у саму костурницу застао је један час, а затим је ступио у полуосветљен простор. Мирис сасушеног цвећа полетео је с топлим ваздухом из костурнице према излазу и задахнуо дечака. Аналој с иконом и великим црним регистром, мало сребрено кандило у ком је горео светли пламичак жишка, било је прво што је угледао; затим безбројне уске црне кутије израђене од метала, с белим плочицама на којима су се црнила имена сахрањених бораца. Уски пролаз води десно и лево; с десна и с лева, у простору који је подељен као већа кутија у коју је стављена нешто ужа и мања — урна до урне. Светло је долазило од кандила и двеју запаљених свећа као и кроз мале четвртасте отворе на плафону костурнице. Полако је дечак прошао уским ходником између овог двоструког реда малих гробова. Страх је био прошао. Он је долазио да изврши једну свету дужност, да провери судбину двају ратника, да види да ли се можда и њихова имена овде не налазе..... Кад се вратио у средину костурнице и пришао аналоју, опазио је да су ту, према главном улазу, гробови официра. Великим црним словима писало је испод првог горњег реда: „Официри пали за Краља и Отаџбину.....” Испод тога стајао је златан венац, палма и натпис исписан црним словима: „Живи другови својим изгинулим друговима, Сремски одред и Ратна чета.” Ту је Саша нарочито застао. Једно за другим прочитао је с највећом пажњом сва имена. Кад није нашао оно што је тражио, приближио се великим мермерним плочама, причвршћеним на зиду и на главним стубовима. Плоче су веома

широке и дуге. Од врха до дна на њима су златним словима исписана имена оних који у костурници почивају. Како није било довољно светлости, Саша се и овде послужио својом џепном лампицом. Хтео је и није хтео да нешто дозна!..... Дознати, значило је да добије своју потврду оно негативно осећање које му је мучило душу откад је у Бунару открио тајанствени запис и тако постао друг непознатих ратника; не дознати, значило је напротив појачати она чудновата осећања и предосећања која су исто тако, од тог истог часа, у двострукој мери потстицала нејасну наду на још нешто што ће се наскоро догодити.....

Кад се убедио да ни овде заиста нема имена које је тражио, пришао је аналоју да пољуби икону. Тад је запазио и црни велики регистар, за који је најпре мислио да је еванђеље. Полако је скинуо икону, и отворио прву страну. Одмах на првој страни прочитао је да у овој циновској гробници, поред 3.529 знаних јунака, — почива још 1.074 незнаних мученика.

Било је могуће да се они које је тражио налазе међу овим незнатим. Дакле, ништа није било сигурно. Тако се Сашино испитивање гробова бранилаца Београда свршило без стварних резултата. Али је дечак ипак био задовољан што је утврдио оно што је могао. Сад му је ипак било лакше да у свом истраживању пође оним другим путевима којима је намеравао, пре него ли би се на кога другог обратио.

ГЛАВА XVII

Шта прича бранилац Београда

Ко би могао знати како се људи и по ком закону сусрећу и упознају. Бива то исто онако како се и растају. Често сасвим случајно и ненадано. Тако се и Саша једног дана, после својих шетња по гробљу, упознао с једним од бивших бранилаца Београда. Сусрели су се на Дунавском кеју, баш на месту где су 1915 биле оне страховите борбе, које су Београд претвориле у рушевине и присиле његово становништво да напусти своје домове и да пође у сусрет једној тешкој и мучној судбини.

Саша је ишао овим путем изазивајући успомене, а бивши бранилац (тако ћемо га до краја звати) сећајући се својих другова и заједнички проживљених патњи.

Започео је разговор, који је наскоро постао другарски и интиман, јер сви ратници, иако су иначе повучени и закопчани, имају једну заједничку особину: радо говоре о рату, али само с онима код којих виде стварни и искрени интерес.

Полако је разговор скренуо на капетана Петровића и мајора Обраскова. Не одајући праве разлоге свога интересовања, Саша је запитао браниоца да ли их је познавао.

— Па то су ми били најбољи другови, ре-

као је бранилац с тугом у гласу, — само што су, нажалост, као и многи други, погинули, или бар ми тако мислимо, јер се после осмога октобра 1915 о њима више ништа није чуло.

— Ко су и шта су били, чим су се одликовали?!..... Мајор Обрасков нам је дошао из Русије. Био је добровољац у нашој војсци. Као искусан стручњак он је руководио операцијама на постављању мина по Сави и Дунаву. То су били они бауци који су непријатељу за време прелаза задавали толики страх. Било је преко четрдесет руских официра и војника који су били овим заузети. Све су то били храбри, добро развијени људи. Кад су свршили свој посао, многи су отишли, али су многи и остали. Тако и мајор Обрасков. О себи није никад много говорио. Био је тих и повучен, али срчан и неустрашив. Све што смо знали о њему то је било да је родом из Кијева.

Капетан Петровић потицао је из старе и угледне породице Петровић чије се имање и данас налази у Крунској, односно Кнегиње Персиде улици. Кад се пође од оног малог сквера недалеко Каленића Гумна, долази се до једне дивне једносратнице окружене зеленилом. Лако ју је препознати и по црвеној боји и по стилу грађевине. Ту је он провео детињство и младост као јединац. Оца није имао. Отац му је био такође официр, — уопште сви Петровићи, откад се зна, били су војници —, погинуо је сасвим млад, тек што се оженио, на Делиграду, 1876. Остала је само мајка, која је с ретком љубављу и самоодрицањем одгајала свога сина. Бојећи се да јој и син не погине као и муж, хтела је да он изабере другу каријеру. Али је склоност дечака за војнички позив била толико јака да је мајка на крају попустила. И није погрешила, јер је капетан Петровић важио као један од наших најбољих и најспремнијих официра. Много се бавио историјом и војним наукама уопште, био велики зналац страних језика и одушевљени присташа свих напредних реформи у нашој војсци. Иако му је мати то веома желела, није се могао одлучити на женидбу. С тим је непрестано одлагао; а онда, кад би се можда био решио, дошао је рат 1914 године, који је сва лична питања збрисао.....

Случај је тако хтео да се одмах у почетку рата упознао и спријатељио с мајором Обрасковом. Били су нераздвојни. Већ 1914 су се истакли као неустрашиви борци и јунаци. Кад су дошли страшни дани 1915 године, кад је започело пребацивање непријатељске војске на Дунавском кеју, њих двојица забарикадирани су се осмога октобра у једној старој жутој кући на Јалији (непосредно иза железничког насипа), коју је непријатељ звао: „Das gelbe Haus mit den fünf Fenstern Front*.“. јер је имала пет прозора у фронту. Ова му је кућа задавала много јада. Капе-

тан Петровић и мајор Обрасков у овим задњим часовима нашег гордог Београда организовали су одбрану из ове куће. Била је то врло озбиљна одбрана. Монитору „Кевеш”, преко ког је непријатељ први пут установио везу са својом артиљеријом у позадини, издата је строга наредба да све куће иза жељезничког насипа, а нарочито „Жуту кућу”, сравни са земљом...

Почео је падати ударац за ударцем. Ми нисмо били много удаљени од ове зграде, али нам је било немогуће да својим друговима притекнемо у помоћ, јер смо и сами са свих страна били окружени далеко надмоћнијим непријатељем. Кад су видели да је смрт већ ту, капетан Петровић и мајор Обрасков излетели су из заклоништа и у јуришу полетели према непријатељу. Њихова чета више није постојала. Сви су изгинули; али ни они нису дали, да их зграда само тако затрпа. Знали су да ће погинути, али су хтели погинути борећи се до последњег даха. Огромна граната која је била намењена згради зарила се управо пред њиховим ногама. Као гејзер, неколико метара висок стуб земље подигао се на том месту и оба храбра ратника сакрио пред нашим очима. Кад смо опет погледали, није их више било. „Жута кућа” је била у рушевинама. Непријатељ је пуцао и даље. Нико се није усудио да приђе. Сваки је живот био драгоцен. Могао се дати само за слободу града. Да ли их је земља живе затрпала, или их је граната разнела, никад се није могло установити.....

Несретна мајка капетана Петровића тражила је касније сама свог јединца по разбојишту, али га није могла пронаћи. Сви који су на овом страшном месту изгинули, били су касније сахрањени у истом гробу. Сам непријатељ подигао им је овде споменик. И својим и нашим јунацима. Можда су у тој заједничкој костурници били сахрањени и капетан Петровић и мајор Обрасков, али то нико не зна. После рата та је костурница, на жалост, прекопана. Нико није обратио пажњу на писма, фотографије и документа који су се налазили у земљи, и тако је сваки траг ишчекао. Вероватно им кости почивају с костима незнатих јунака Београда...

Мајка капетана Петровића и данас живи. Повукла се у своју кућу. Има само једну стару дружбеницу с којом сваке суботе иде у капелицу свете Петке да припали кандило за све који су умрли и погинули у рату. Носи старо грађанско одело. Лако ју је препознати. Поред осталог, и по племенитости њеног држања и тузи која јој се оцртава на лицу. Још никако не верује да јој је син погинуо, и увек се нада да ће о њему нешто дознати.....

Такве су већ мајке, додао је замишљено бранилац Београда. А ко зна, можда има и право. Завесе на позорницама старе по-

„Запазили су одмах госпођу Петровић“ ...

родичне куће увек држи спуштене. Кажу да у капетановој соби ни до данас ништа није промењено. И књиге, и слике, и цвеће у вази — све је онако као што је било док је он био жив. Непријатељ је поштедео ову кућу и учвељену старицу.

Дубоко дирнут, слушао је Саша све ово што му је бранилац говорио. Било је већ касно кад су се растали. По војнички, бранилац је чврсто стиснуо дечаку руку и отишао ступајући војничким кораком, као да се сав пренео у прошлост, и као да је у том часу био у средишту оне борбе која је стајала толико живота.

Шта да ради?! Би ли отишао госпођи Петровић, би ли јој казао за тајни запис у Бунару, мислио је Саша... Сутрадан дошао је с Бисенијом у капелицу свете Петке. Како је баш била субота, запазили су одмах госпођу Петровић, која је и овај пут дошла у пратњи своје дружбенице.

Дубоко дирнути и узбуђени, посматрали су Саша и Бисенија ову старицу, која је заиста улевала најдубље поштовање. Она је с неком тугом, али љубазно погледала децу и као да је уздахнула. Је ли се сетила свог јединца, или је то просто био уздах који је изражавао бескрајну тугу ове жене, коју је живот ставио на тако велику кушњу.....

Борећи се сам са собом, Саша је одлучио да јој неће ништа казати док нешто сигурније не дозна. Ко би смео повређивати њене ране. Та и онако је било јасно да живи само у мислима на свога јединца.

Д-р Марија Илић-Агапов

— Наставиће се —

*) Жута кућа са пет прозора са фронта...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

уверено

Слике из београдског робовања 1914—1918

— Г Р А Ђ А Н С Т В О —

(4)

Изговорила се

Пред судом су: газдарица и кирајџика. Газдарица тражи кирију, кирајџика нема откуд да је да. Пресуђено је, да газдарица добије признаницу, а кирајџика да се сели. Пошто је газдарица добила признаницу на дужну суму, она се захвали и пође вратима, али се као нечега присети, и поче оклевати. Кад судија то опази, викну строго: „Но, шта би још хтели? Зашто не идете?”

Жена се примаче столу и тихо упита: „А хоће ли ова признаница важити код српске власти?”

Судија скочи као да је хтеде прогутати, али се уздржа. Дохвати дрхтавом руком признаницу, поцепала је и баци у корпу с речима: „Сад иди, па нека ти суде ваше власти. А ти,” — окрете се кирајџики — „иди и седи, ако те ова узнемирава, дођи па ћемо и њој дати бесплатан стан у Нежидеру!”

Газдарица и кирајџика измирише се излазећи, рачунајући, да су релативно, опет добро прошле.

И воће од деце отимају

Пошле жене на рад, али им нема госпође Кате. Кад свратише по њу, она им рече да неће ићи, јер ће јој данас брати шљиве.

— „А ко ће вам брати? — питају жене. Зар не бисмо могле и ми да вам помогнемо кад се са рада вратимо?”

— „Е, тешко нама, па ја не смем ни једне одабрати, реквирирали ми сва три дрвета. Остала сам да их молим, ако душе имају, да ми за децу бар једно оставе. Деца узму по комад хлеба, па тужно у шљиву гледају, а не смеју ни да приђу.”

— „Тешко нама шта се дочекало,” — рече једна жена уздишући. — „Наши даваше Турцима бар десетак, а ови нама одузимају све! Оглобише нас до голе душе, па нам и последњи залагај из уста отимају, проклетни да су!”

„Ћути, мамо” — рече јој синчић. — „Они ће одавде однети наше жито и шљиве, а савезници ће од њих све то запленили.”

„Дај Боже!” — рекоше тужно жене, и пођоше на рад.

И душу нам узеше

Свака капка млека мора се предати њима преко општине по 0,50—0,60 х., а сељак се кажњава са 1000 круна, ако се код њега нађе сир или бућкалица за масло. Деца и болесници су жељни свега: има човек краву, а млека нема ни за лек. Сељанка Р. добије позив за Бањицу и саопште јој нову казну од 50 кр. зато што предаје мало млека.

Плачући дође кући, али за мало па се и насмеја, као да се нечега досетила. Сутрадан оде Општини и пријави да јој је крава оболела и да сада млеко није здраво. Нису јој тражили млеко три дана; а кад четвртога дана дођоше са Бањице да се пред њима крава помузе, да виде колико тачно млека даје, — а млека ни капи. Одоше празних шака уз највеће претње.

Сељанци је већ било додијало. Стално јој одузимају млеко, а чим за своју кућу задржи које пола литра, они је казне. Ово јој је била већ пета казна. Кад је упитах, зашто крава нема сада млека, она ми одговори: „Кад од свога добра нисам ја господар, неће га, вала, ни Шваба попити. Нисам музла краву три дана и она је прегорела. Сад истина немам ја, ал' немају ни Швабе да 'ране своје псе.”

Viribus unitis

У парку Топличиног венца подигоше Аустро-Мађари некакав водоскок у виду јеврејског надгробног споменика, са златним натписом Viribus unitis (Уједињеним силама). На врху наслаганог камења чучи једна одвратна совуљага празних очију.

Неко само у пролазу баци косимице поглед па брзо окреће главу, а понеко и застане. Један чичица погледа једном, па још једном. Загледа као да би хтео познати кога у тој гадној тичурини, седе на једну клупу и полугласно отпоче овакав монолог:

„Е, Бог да прости, баш се дивно нагара више. Сами себи подигоше достојан споменик,

споменик какав су и заслужили. Ено, на врху ставили символ ноћне њлачке и отимачине, несајажљиве грамзивости. Бољега поређења нису могли пронаћи.

Као птице грабљивице насрнуше и они на нашу лепу земљу, али ако Бог да, ослепиће у Сунцу наше слободе, па им онда ни мрак неће помоћи...”

Биро за продају намештаја

Приликом повлачења из Београда Немци су опљачкали палате, однели собом богате библиотеке, скупоцене ћилиме, старо сребро и друге ствари од вредности. Аустријанци, пак, систематски су три године испражњавали нашу земљу и споља и изнутра.

Зато је слика њиховог повлачења била бедна, одвратна, недостојна једног културног народа.

Односили су све што им је дошло до руке. Канцеларијски намештај и ствари приватних лица код којих су становали, све су односили. Чегга све ту није било: кревета, столица разних врста, клавира, завеса заједно са рамовима; из једних кола извиривали су чак и сулундари. На другим, у врху кола, била су колица са плавим завесама...

Гледала сам и ово: Дотерала сељанка купус на воловским колима. Зауоставише је, скидоше дете у блато, и наредише војницима да избаце и купус. Журно су радили. Купус је остао на сред улице у блату, а кола и волове отераше војници. Треба официрима за сеобу.

Остала је сељанка бусајући се у груди, а дечко јој рече: „Ћуги, нано, нека само иду.”

Оваквих случајева било је безброј.

Како је нагомилавање ствари било све веће, а превозних сретстава мало, то су мудри отмичари дошли на лепу идеју. Отворили су *Биро за продају намештаја* и то на самој железничкој станици.

Тако је бар многи Београђанин могао оћет доћи до својих ствари, које је купио од Шваба и Мађара.

У згодан час

Ускршњи је пост. У кућу госпође Г. дошао да освети водицу свештеник, који се тек вратио из Ђенђеша. Госпођа изјави жељу, да свештеник у молитви помене и нашега краља. Свештеник рече да он то чини сваком приликом и да ће и сада радо учинити. И, водоосвећење поче, тихо и свечано. Али баш при самом крају, врата се отворише и мајор, школски референт, бану у собу, и зачуђен овом молитвом у кући, стаде у крај, и чекаше док се иста не сврши.

Да није обратио пажњу на само чинодејство, сигурно би приметио узбуђени и дрхтави

глас свештеника и бледило госпође Г. Али он то није видео. Узео је бележницу и по свршетку водице обавештавао се о српским обичајима за време великог поста. Прибележио је и друге верске обичаје и позвао госпођу на рад, јер је била запослена у школи, где је имала и стан.

Прва Југослава

1916 г. писала сам из Београда својој куми г-ђи Катинки Ћирић, фотографу у Краљеву. Једног дана, кад сам се већ и одговору надала, дође ми у кућу детектив. Како сам се затекла на чесми, то ме он поче саслушавати, тако, наред дворашта. Полазећи рече ми да не идем никуд, јер ћу за који дан бити позвата на испит.

Лепо ми иде, помислих у себи и скраћених ногу попех се у стан. Рекох детету и мајци шта ми се десило, и почех припремати „пртљаг.” Очекивала сам интернирање. Зашто? Ако то сме и питати. Зашто је госпођа пок. д-р Ћорића одведена стражарно после пола ноћи, и заједно с децом интернирана? Зашто је претеран толики невини свет? Па зар ће бити чудо да и мене интернирају зато што су се нечега сетили!

Добих очекивани позив. Крв ми у жилама стаде, кад ми шеф полиције дрско приђе, и поче ме фиксирати. Ја се инстинктивно измакох, а он љутито дрекну:

„Но, шта је? Шта бежите, нећу вас угрести. Ја имам с вама да разговарам мало. Но, дигните главу, ја нећу разговарати с вашом капом.”

Ја тад подигох главу, али само да погледам, је ли преда мном збиља човек. Он продужи.

„Дакле, ви сте та, што се бринете о судбини Југославије! Ви сте та, што под својим пуним потписом изражавате жаљење што отац Југославије не може да види своју ћерку. Но, говорите!” — викну ми у уши, колико је год могао.

Лакну ми на души. Сетих се у каквој је заблуди, али добих вољу, да и ја њега мало наједим, те га почех уверавати, да ја ни о чему појма немам, да ништа у том смислу нисам писала и замолим да верује, да сам довољно интелигентна и да појмим свој садањи положај. Знам шта се сме а шта не сме писати.

Он ми тада унесе у лице некакву хартију и још беше поче викати. „Не лажите! Но, а шта је ово? Ко је ово писао? Смете ли и то одрећи?” Ја, познавши писмо, насмејаш се и још нисам стигла ни речи да проговорим, кад ме он шчепа за рамена и поче дрмусати и викати као бесан.

„Шта... још се смејете! Ви, српски шуфт!” Ја се жустро отргох и поћох вратима, јер рекох, да ја нисам подлац, и ако ме и даље злоставља да му нећу рећи ни речи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„Та сви сте ви Срби бунтовници, разбојници, батине вама треба”, — цикао је Видман као луд и нареди ми да приђем столу. Тек сад отпоче право саслушавање. Уверих га да је Југослава, а не Југославија, кћи г-ђе Катинке Ђирић коју је крстио мој синчић 1912 год. у Краљеву. Мој пок. брат Александар Лазаревић, академски сликар из Прага, који је дошао због рата, дао је детету то име.

Отпуштајући ме рече ми, да се имам јауљати своје кварту два пута недељно. Питала сам зашто, јесам ли што крива.

Место одговора подигао је страшни Видман руку показујући ми врата:

„Идите, и придржавајте се наредбе!”

Нисам се морала дуго јављати. Једнога ми дана саопштише да сам одређена на рад у Војној плетари, у згради, нашег Окружног суда. Имала сам једну круну од корпе, а сексер од заклопца. Моја страдања и моје породице нису се на овим завршила. Крвавила сам руке чистећи врбово пруће, али сам стоички подносила терор Аустро-угарске културе, сећајући се своје колегинице Зорке Р., која као притвореник струже дрва по највећој зими на дворишту.

Професија

У њиховој женској менажи при столу, служе многе наше ученице па и студенткиње. Једнога дана заповеди шефовица једној студенткињи да обрише и ципеле милостиивој господина баруна... Зато је она дигла глас у одбрану свога поноса. Тада јој Мађарица рече:

„Но, како сте бесна, гладна сте, а бирате посао! Морате радити све што вам се нареди, ако хоћете хлеба од нас, иначе можете ићи. Пуно их је што чекају то место.” — Девојка рече да јој је понос увек најпречи и ако је роб, и да ће пре и умрети од глади, но што ће радити посао који је понижава. Госпођа је тада презриво погледа и грохотом се насмеја: „Ха, ха, ха, како сте ви Српкиње осетљиве, све вас вређа и понижава, а ја сам, драга моја, у Пешти у мирно доба прала патос за круну и пол.”

„Опростите госпођо, али то је била можда ваша професија.”

Сутрадан је девојка отпуштена и после неколико дана интернирана.

У радионици рубља

Кћи једнога лекара, који је пао од арнаутске руке, са болесном мајком, у крајној је беди и оскудици. Добила је рада у Војној шивари. Првих дана једва је могла шта и радити од узбуђења и суза при помисли, на своју злу судбину и на јадну матер у болници.

Скромна и поносна као права Српкиња и не гледа на околинду која се смеје и забавља

са надзорником цугсфирером. Најзад дође ред и на њу. Она га бојажљиво погледа испод ока и страхује шта ће јој рећи. У души решила да га не „занима” па макар је и отпустио. Починио је разговор, али девојка је одговарала кратко са реч-две, и не дижући очију с рада. Он се уклони незадовољан. Сад поче тражити да више израђује но што је сиротица могла. Девојка и то издржа. Једног дана дочепа се изненада њене ручне ташне, и поче претурати. На девојчин протест, он се само смејао, али је и даље претурао. Најзад, нађе мали кожни бележник и отвори га. Наједном разрогачи очи, и уста отвори, као да је унутра спазио самог ђавола. А ево шта је било. На унутрашњој страни кожных корица била је укрштена српска тробојка на којој је стајало: „Само Слога Србина Спасава.”

„А шта је то”? запита он ликујући. „Зар ви овде радите а носите српску тробојку!”

„Зашто не, Господине? Мој се брат бори за ту заставу, па је ли чудо што је и ја као Српкиња поштујем. Кад бих друкчије казала лагала бих, а то није часно.”

Он јој одузе бележник и рече: „Одговараћете.” Једна јој другарица дошану. „Небој се, С. све што може, може те отпустити. Ако, поћи ћу и ја с тобом. Ено нам одмах рада код Денка баштована, плевихемо лук, имаћемо две круне на дан, а можемо га јести до миле воље.”

На рад се више нису ни вратиле.

„Бера иде“ (Ходи овамо)

Наспрам ћепенка чика Ђерине пиљарнице на углу Макензијеве и Невесињске стоји дебела рашчепурена Мађарица. На каишу држи неко псетиште, које се за свој рачун забавља, и затеже кајиш.

Мађарици приђе неки официр и хтедоше поћи, али пас начинио познанство с једним малим куцовом, па неће ни да се макне, већ се шта више и попе на сам праг пиљарнице.

Она трже за кајиш и горопадно викну: „Ђера иде!”, а чика Ђера, мислећи, да се то њега тиче, рече врло љубазно:

„Нека, нека госпоја, стој си слободно; ја си гледам своја посла. Пцето је пцето.”

Помагање грађана

Продала је једна жена што јој је најмилије, да би само створила новац који јој је потребан, да би могла платити концесију за намирнице. Добила је. Отишла је ван Београда. Деца се муче без мајке, као прави сиротани, али се радују што ће мајка зарадити, па ће лепше живети. Враћа се жена с пута. Купила је педесет кила масти и тридесет килограма сапуна. После десет дана добије ствари, али, на велико запрепашћење, у место сапуна налази у сандуку само неколико комада, а не-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

колико комада цигаља. Закука, али брзо ућута кад је видела да је чека још веће зло. Маст подврглоше анализи, и после плаћене таксе донесоше одлуку, да је *маст нечиста*, те јој одузеше, и оставише за војну творницу сапуна на бањици.

У крајњем очајању пође опљачкана жена кући, али пре, но што изађе викну: „Прави су разбојници. Тако они помажу народ да живи и ради.”

Сместа је отераше у затвор где је лежала у подруму десет дана, јер није имала да замени казну новцем.

Укидање наде

У „Београдским новинама” изашла наредба ове садржине: „Упозорује се грађанство, да, у свом интересу, не верује гласовима о неким уображеним успесима Срба и њиних савезника. Али, и појединцу и суграђанима јако ће нашкодити ако би све своје неосноване наде јавно изрицали, и настојали, да своје суграђане овим заваравају и обмањују.” Тек после ове наредбе оживе у нама нова нада, на скору слободу.

Причекајте док не дођу ваши

Код једне трамвајске станице уђе нека старица у скромној црној српској ношњи, и уморно се спусти на клупу. Спази је нека друга госпођа и с чуђењем упита: „А где сте ви, забоба! Већ толико времена нема вас код нас, па се побојасмо да нисте болесни?” „Нисам, али боље да сам цркла, него што сам ово дочекала. Као што знате, син ми један погибе, другог заробише, а ја несретница остадох са болесном снахом и шесторо унучади да гледам како се топе и како их нестаје. Сад ми одузеше инвалиду, потпору смањеше на 30 круна, па живи ако можеш. Та ни за брашно немам доста. Продавасмо, док је у кући било за продају. Лепе пиротске ћилимове и породичне успомене дадох будзашто, па кад погледам, од свега ми остане само по која шака мекиња и ништа више.”

„Па што се не жалите?”

„Коме и против кога да се жалим? Нико неће ни да те саслуша. Још ми један рече: „Иди бабо кући па уживај, док ти нисмо и то одузели, па ћеш после метлу у руке.” И бих богме, само да сам за рад, мања би ме срамота била него пружити руку за њину милостињу. Да се излуди, тако ми Бога!”

„Па шта ћете, претрпите, госпођо, сви се мучимо, а ваљда неће ни ово до века трајати,” рече млађа жена. А старија заврши: „Да оће већ једном наши доћи, па не бих жалила да трећи дан умрем. Тако ми Бога.”

Стаде трамвај, а на раме старице спусти се једна тешка рука: „Слушај, бабо, сиђи се овде, ја ћу и тебе и ту твоју пријатељицу

одвести у затвор да причекате, док ваши не дођу.”

Ухватила их грозница

Два мала новинарчета тужно посматрају петора кола реквирираних кожуха и кожних кабаница. Мрште се и стежу песнице да нико не види. Тада ће млађи рећи: „О, брате, одвукоше све: и звона са свију цркава и казане и аване и бакраче па чак и бакарне ствари. Ономад покупише по селима сав лан и कुдељу, и преслице су отимали женама иза појаса заједно са вретеном. Покупише све крпе и коске по Србији, а сад ето и кожухе скидоше јадним сељацима с леђа. Шта ће им то, ако Бога знаш.”

„Како шта ће им?” рече нешто веселије други дечко. „Ухватила их је грозница на руском фронту, па ваљда тамо носе.”

По невољи

У једној кући више Славије спрема жена по дворишту и певуши: „Ој Србијо, мајко мила, ти постајеш царевина”.

Редар је додуше застао мало, али је и отишао. Мало затим дође опет, и доведе једнога „Господина.” Он приђе жени и упита је, шта је певала мало час? Кад жена прећута ову песму, он рече: „Но, ја хоћу да чујем и ону..... ти постајеш царевина.” „И-ју, господине, ишчуђава се јадна жена. „Ја тек онако, од дуга времена, певам што ми на ум падне.” Но, правдање не поможе, мораде одекламовати отпевани стих: „Ој Србијо, мајко мила”... Кад господин и својим ушима чу речи: „ти постајеш царевина,” он тресну жестоко ногом и викну: „Та ја ћу вас научити већ друкчије пјевати! Ко цар! Ко постаје царевина? Ви, свиње српске! Ви сте сви заједно с вашим П. за обор, обор, а не за царевину. Напред, имате са мношћом поћи.”

„Али, добри господине, чујте ме, молим вас, покорно. Та ту песму нисам ја измислила. Њу певају сви, а то је знате и баш и ди-ка за нашег светлог цара.”

„Како?”

„Па ето, кад је нама господар цар, онда је и наша земља постала царевина. Зар није тако, господине?”

Господин поћута мало, насмеја се, па рече више за себе: „Овај злочести народ јесте право чудовиште. Друга би жена у кукњавау, а ова где, шта ти ту не наприча. „Оно тако и јесте,” рече гласно, „само не морате баш увјек ту пјесму пјевати.”

Крађено — пловке

Носи жена леп пар пловака; пуне као наливене. Једна их госпођа купи за дванаест круна. Друга једна загледа пловке. Допадају

јој се, и наручује да и њој донесе. — Кад жена сутра дан донесе пловке, она их узме, па поче да виче: „Шта, бесобрасница једно, како дванаест круна? Ти мислиш да ја не знам, да то крађено пловке!”

Тада изађе на улицу и поче као луда јурити, док не нађе редара. Тада му рече нешто мађарски и изгуби се, а жену с пловкама, муну редар у ребра, и отера у полицију. Тамо јој одузеше пловке а њу осудише на три дана затвора због „крађе.”

Истога вечера правила је она Мађарица вечеру за два полицајца, јер је добила на „поклон” пар дивних пловака.

Кад се наљуте

Врло се често дешава, да по сву ноћ пуцају у сред вароши. Премрли смо били од страха, јер нисмо знали зашто пуцају. Неку ноћ пуцали на псе, а синоћ и на псе и на мачке. Ето, Трајко хлебар жали се да су му убили две дивне ловице какве скоро неће наћи. „Шта ће им сад мачке?” питају се грађани међу собом. „Да неће за јадне Талијане?” „Истина је да су пуцали,” рече г. Кр., „али ће пре бити ово друго: Нема ноћи кад заједно са руским заробљеницима не утекне и по који њихов војник, Србин или Чех. Тако је било и синоћ. Наши обешечајци кажу им да су их видели у сасвим противном правцу. Они, да би преплашили бегунце и осујетили бегство, пуцају за њима. Кад виде да су преварени наљуте се и пуцају на све четири стране, а да би се грађанству светили, убијају им мачке и псе.”

Увреда

Стојимо на трамвајској станици. Посматрамо једну њихову војску, која се враћа из Косовске Митровице. Пали од умора под тешком опремом, покисли и блатњави једва се крећу, а са лица им читаш чежњу за кућом и одмором.

Једна жена истински дирнута бедним изгледом војника рече жалосним гласом: „О, јадни људи, баш су прави мученици.” На те речи чисто излазећи ван реда викну један војник: „Марш, криво српска, због вас идемо и сад да гинемо. Шака људи а запалисте цео свет.” Кад уђосмо у трамвај жена је брисала сузе. У току војње дознадох да је и она Швабица и да су и њој Аустријанци узели мужа у војску као аустро-угарског поданика, иако га је мати донела малога у Београд.

Упознао се

На зиду код госпође Зорке М. стоји лепо уоквирена слика Његовог Величанства Краља Петра из млађих година у цивилном оделу. Наредник и два војника претражују по ку-

ћи намирнице, па се зауставише и пред сликом. „Ко је овај човек?” упита старешина за слику Краља Петра. „Мени он тако дође познат.” „А, сумњам да га знате, господине. То је наш тотор, који се бринуо о нама откад су нам родитељи умрли.” „А сада, није у рату?” пита даље радознали цугсфирер. „Није, господине, стар је он за пушку.” „О, а мени тако познат дође!...”

Повос Српкиње

Беда је све већа. Окупаторске власти пружају могућност да се заради, па су мајке принуђене да и женску децу шаљу на рад, ван куће. Једна боља госпођа, грцајући потужи ми се да је водила кћер лекару, јер је пропала на раду, али није добила ни помоћ ни лекове.

Бледа девојчица једва је ишла поред мајке и сваки час кашључала. Госпођа ми је причала:

„Дала сам дете да плете корпе у њиховој плетари. Имала је круну на дан без хране. То нису људи, госпођо, то су зверови, па не воде рачуна о нашој деци.

Поред рада у плетари, скупили су их као најпростије девојке и отерали на Аду да секу пруће.

Својим малим рукама мора по четири пет стотина пругова на дан да исече и очисти. О, како су понизили нашу школовану децу. Ономад су јаднице залутале па им се друштво вратило без њих, а ја као без душе потрчим на Саву да их причекам. Проклети стражар не да да чекам на повратак чамца који њих треба да врати, а кад га ја поново стадох молити, он ме муну кундаком, да сам хтела издахнути. Дете ми је покисло и назебло, Бог зна како ће проћи, а они је сада ништа не помажу. Ни млека не могу да добијем, а лекар јој преписао.” Девојче се осмехну болно па рече: „Не тужи се мајко, то Српкињи не доликује. Шта треба да раде оне мајке које су по два и три сина Домовини поклониле. Не очајавај, оно што је најстрашније то је што смо робови, а све остало што робовање доноси морамо стојички подносити. Ми смо потомци мајке Југовића и Љубе Дамњанове, нећемо кукњавом тражити спаса. Не реци да сам понижена, рад частан, мајко, не понижава никога, а понос Српкиње, мајко, неће сломити ни оштри бајонети а камо ли врбово пруже.”

Наш и њихов сат

Стоје жене у дугом реду за цубок, па им се већ досадило. Једна упита колико је сати? Рекоше јој: десет. „И-ју! Зар већ има толико? Таман ћу за вечеру однети говеће ноге.” Друга је жена умирује и вели:

„Та не бојте се, то је по њиховом сату, а по нашем је тек девет.”

„О, Бог им судио, а шта ће им то? По-ништише нам новац, забранише ћирилицу, по-цепаше нам календар, а сад терају и да по њиховом сату живимо и радимо. Шта им је то требало?“ „Е шта ће им“, рече друга, ша-лећи се, „па ви знате, кад је човек при путу, увек навије будилник да раније звони.“

Извршен је преглед

Враћамо се из бежаније 16-III-1916 годи-не. Идемо уморни с воза и погледамо наш ле-пи Београд. Све ми се чини да сам у ка-квој мађарској вароши, па чисто не смем да дишем. Туђинштина преплавила, па би се ре-кло да ни себе у њој не познајеш. Пред нама иде опет једна група. девојчица упита носача, какве су то силне цедуљице по прозори-ма? А носач рече: „То пише да је у тој кући извршен преглед.“ Дечак који је такође но-сио ствари, приближи се мени и рече: „Ја ћу вам казати шта ове цедуљице значе. На њима пише: Били смо овде, претресли кућу, узели шта нам је требало и шта нам се до-пало. Слободно немојте више у њу улазити.“

Таку једну цедуљицу затекох и на моме стану, а унутра наравно видне знаке њиховог „прегледа.“ Сад бих и ја умела свакоме ре-ћи шта значе оне цедуљице по прозорима.

И ми ратујемо

На Великом тргу мртвило као на гробљу. Људи који нису интернирани нерадо излазе на пазар. Склањају се. Жена, и свуда само жена; Жена продаје, жена купује, жена тр-гује, жена шверцује, да би спасла породицу од глади. Тек по неки чича стоји поред тезге на којој је мало паприка и печурака. Нема шта да се купи, ни лука, ни пасуља, ни кром-пира, као да све успева само у царској ста-кленој башти. Сиротиња добије пасуљ од А-меричке мисије, а са наше земље не видимо га, све се покупи за војску. Ја сам дошла у намери да што купим, али се вратих без ичега и очекивах трамвај. Стојећи чух за собом овакав разговор:

„Много си платила, Бога ми, није то ни-какав уметнички рад“.

Окретох се и спазих у рукама једне го-спође лепо урађене домаће ципеле на сви-ли. Заинтересова ме и упитих где је купила.

Она ми рече: „Видите, госпођо, ону го-милу тамо. То су две сестре, деца једне че-стите и угледне породице београдске. Отац им је ван земље. Годину и по немају вести о њему, а два су им брата пропала у Алба-нији. Мати им је нервно оболела од бриге и жалости. Немају никаквих средстава за жи-вот и ето, сад продају своју спрему да би могле неговати болесну мајку. Свакога да-на су на пијаци.“

Потресе ме зла судбина ових младих де-војака, али им нисам ничим могла помоћи, јер се и сама злопатим. Приђем да видим те девојке-јунакиње, које се не стиде ста-ти у ред продавачица, да би само дошле до часне коре хлеба. О, како сам ликовала у души, и као Српкиња била поносна, кад сам чула како један аустријски официр каже сво-јој госпођи: „Видиш како су нежне и fine те девојчице. Мора да су деца из боље куће. Чудан је то народ, ти Срби; као што се Ср-бин зна борити на фронту, тако се и Српки-ња уме борити са највећом оскудицом на до-му. Тај народ не може пропасти, његова је будућност сјајна, видећеш.“

Варварство

У кући богатог трговца Б., који је на фронту, врши се претрес целе куће. девој-че, тешко болесно, узнемирено и поплашено, пита: „Зар још нису отишли? Па шта једнако траже? Мамо, подај им новаца па нека иду, тешко ми је.....“

Другога дана мала је умрла, а последње што је чула било је отварање гвоздене касе. Несрећна мати саопшти да јој је кћи умрла, и замоли да престану са претресом. Оглу-шили су се о њену молбу: „То је лако, но-сите је на гробље“.

И док је цела породица утучена и не-срећна стајала око лепе девојчице, кућом су одјекивали ударци чекића и секире. У соби, одмах до самртнице, подигли су војници под, тражећи „сакривени“ новац.

Ничим се не дају поредити осећања и-зазвана оваквим поступком, ту, у непосред-ној близини величанствене смрти!

Даринка Ћосић

(Наставиће се)

Портрети београдских уметника:

VII

Вајар Симеон Роксандић

Била су једном времена када су људи били прилично начисто с тиме шта је то уметност. Одонда је прохујало много векова, поумирало много генерација и створило се безброј теорија о уметности о њеном значају и

о њеном задатку, тако да је то нама, данашњим људима, после свега тога, после читавих возова књига на свим језицима, све савсим нејасно. У тим давним временима свима је било јасно да је уметност што савршенија форма која се постизава што савеснијим, што устрајнијим и што неуморнијим радом, плус — још нешто; плус оно што ми данас називамо таленат, инспирација. Тада се веровало у оно што је толико и толико векова по том формулисао Едисон у оној поуларној сентенци о „99% транспирације (рада, знојења) и свега 1% инспирације.“

У оно време кад су људи та за нас тако сложена питања схватали тако једноставно, створена су она прекрасна и одонда до данас ненадмашена и недостижнута дела римског и грчког вајарства.

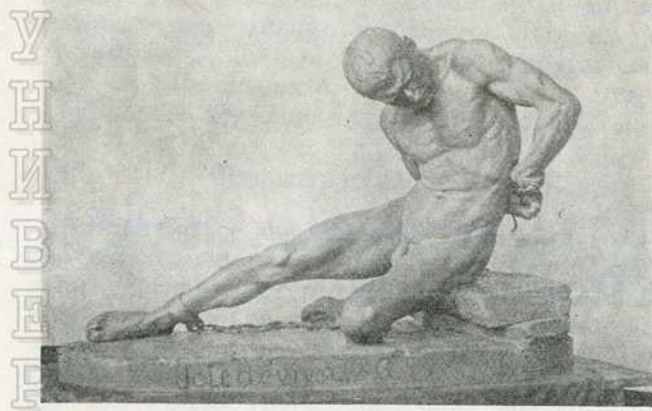
И још једном, много векова по том, то је људима опет постало јасно; то је било у оно доба кад су слободоумнији духови збацили са себе јарам свих филозофских и уметничких теорија, у ствари религиозних канона и догми (...анцила религије), потраживши најсавршеније облике лепоте и пронашли исте реализоване у ископинама римског и грчког вајарства. И тада су људи опет почели да гледају својим сопственим очима и да у камену (или у чему другоме) реализирају лепоту онако како су је видели. Тако је настала она епоха коју историја уметности назива Ренесанса.

Ни тада се није теорисало него радило. Људи су узели длета и чекиће и ухватили се у борбу с каменом, као Микеланђело. Потражише шестаре да мере пропорције појединих делова тела и мишића, као Леонардо да Винчи.

Али, — „стална на том свијету само мјена јест.“ Данас у том погледу ствари стоје управо за стотину и осамдесет степени другачије него што су стајале у време Ренесансе, или у време процвата грчке и римске уметности. Мајсторство, познавање и најситнијих елемената свог заната, данас се сматра често за нешто што је равно негацији уметности, а нешто што је недостојно уметника, а шестар у рукама уметника, који жели да иде у корак с временом, сматра се као симбол неуметности.

С Роксандић: „Аутопортрет“ — Рад у гипсу из 1920 год. — (Код аутора)

С. Роксандић: „Роб“ — први ауторов самостални рад из 1897 г. — Пропао за време рата.

Данас је у уметности прокламована тзв. „апсолутна слобода“, која је скоро а лимине схваћена тако, као да она ослобађа уметника познавања свог заната, а у крајњој консеквенци, ако се у ствари дубље загледа, и потребе талента. Јер, кад данас стојимо пред неком модерничком скулптуром или пацкаријом, сувише често нисмо начисто с тиме да ли је то продукт недоученог заната или помањкања талента. У таквим приликама понајчешће стварамо закључак да је то продукт и недоучености и недостатка талента.

Вајар Симеон Роксандић, не теоретски, него практички, делотворно, спадао би пре у епоху Ренесансе него у овај наш уметнички хаос. Он је данас међу свим нашим живим уметницима најизразитија и најпотпунија претставник уметничког правца названог класицизам; правца који проповеда да су стари Римљани и стари Грци створили она своја ремекдела само зато што су пре свега верно репродуковали природу, што су кроз цео живот учили и усавршавали свој занат, којем су служили религиозним поштовањем — у крајњој консеквенци што су своју уметност сматрали за занат који треба много и дуго учити и научити, уза што је потребан — наравно — и таленат.

Ако се узме читаво Роксандићево дело у његовоме тоталитету, онда се види да оно претставља не баш многобројне, али у накнаду за то поштене резултате једног доста дугачког живота који је сав био испуњен многобројним борбама, неразумевањима, напорним радом и — тек после свега тога, најважније — искреним уметничким стремљењима.

Истина, тај утисак је ослабљен кад се сазна да он до данас, до своје шездесет и пете године, није створио више од сто и тридесет радова. Али кад се уважи да је цео његов живот био испуњен тешком борбом за свакидашњи хлебца, да је он своје најбоље године страћио у разним паланкама, гимна-

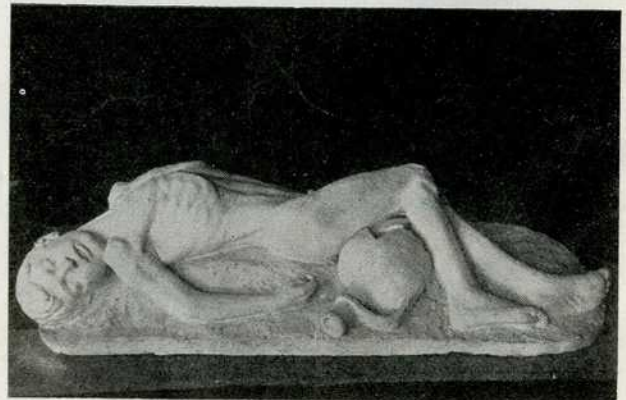
зијама и ратовима, онда се тек види како тај мали број радова претставља заиста поштене резултате једног живота који је прошао сав у напону уметничког стварања, сав у отимању времена за уметнички рад. А кад се још уважи и елан којим је дано свако поједино Роксандићево дело и простудираност која се огледа у сваком детаљу, онда се јасно види да у тим малобројним делима има веома много напора, веома много уметности, — можда више него у хиљаду дела која су изишла из неке модерничке вајарске радионице.

Није моја намера да дам дефинитиван суд о делу Симе Роксандића, нити да то дело систематизирам, као што је своједобно Лине систематисао све животиње по вртсама и редовима. Али ипак је потребно да у то дело унесем извесну прегледност, да би читалац добио потпунију и јединственију слику.

Пре свега Симеон Роксандић није успео да оствари ни једно монументално дело, које би у потпуности репрезентовало све његове креативне могућности. Споменик Војду Карађорђу, који је требао да буде такво дело, за који је на конкурс 1911 год. добио прву награду и, дакако, право на изведбу, није могао да оствари, јер му је тај посао избијен из руку разним интригама.

Кроз цео Роксандићев рад провејавају два основна агенса која су га покретала и водила; то су, снага која избија из напетих мишића и лепота која зрачи из грациозних покрета женског наог тела.

Роксандићево најпознатије, најпопуларније и опште сматрано најбоље дело јесте „Борба“, композиција која претставља рибара у борби на живот и смрт са воденом змијом. То дело је пуким случајем одливано у два примерка, од којих се један налази у Београду на Калемегдану као фонтана, а други на Гричу у Загребу, такође као фонтана. (Како је до тога дошло биће говора мало даље). То је најстарија скулптура постављена на Калемегдану и уједно једино вајарско дело које се налази на два јавна места у нашој др-

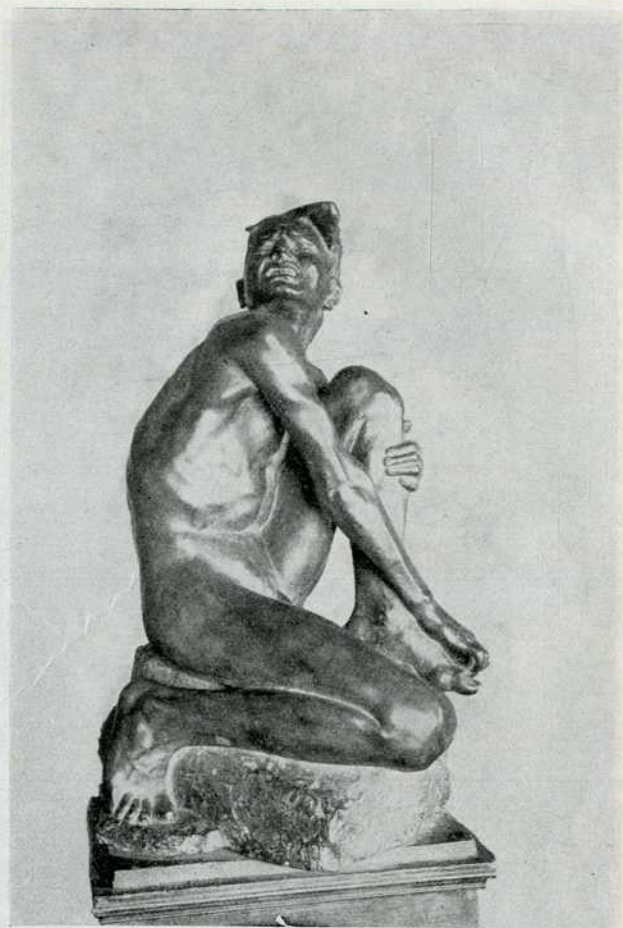

С. Роксандић: Дечко с разбијеним крчагом — Споменик на Чукур-чесми у Београду

жави. По мишљењу скоро свих стручњака, то је најлепша и најбоље постављена скулптура у Београду, како по положају тако и по намени.

По замисли, карактеру и изведби „Борби” су слична дела „Роб,” и „Победа.” „Роб” је настао 1896 год. у Минхену као прво самостално дело Роксандићево, а „Победа” је настала тридесет и пет година по том, 1931 год. Док у „Робу” имамо човека који узалуд кида споне које га вежу уз земљу, у „Победи” имамо човека који је надвладао стихиске снаге природе оличене у симболу природних снага и крволоштва — цару животиња, лаву. Човек у победничком заносу кида побеђеноме раље рукама, а ребра ломи коленом. Док се у прва два рада назрева енергија која је спутана вишим и јачим силама и која стационира, у динамици овог трећег дела („Победа”), она прелази у неслућене димензије иреалног. Све те три велике композиције делују веома лирски импресивно.

Лепота која је инспирисала највећи део Роксандићевих радова, до најпотпунијег израза је доведена у љупкој фигурици „Играчица.” Прелазећи ту већ у лирски емфазам где све трепери од сензибилитета, лепота најимпресивније делује у смиреном натуралистички обрађеном делу „Младост” из циклуса „Жена”. Док „Играчица” делује као неко

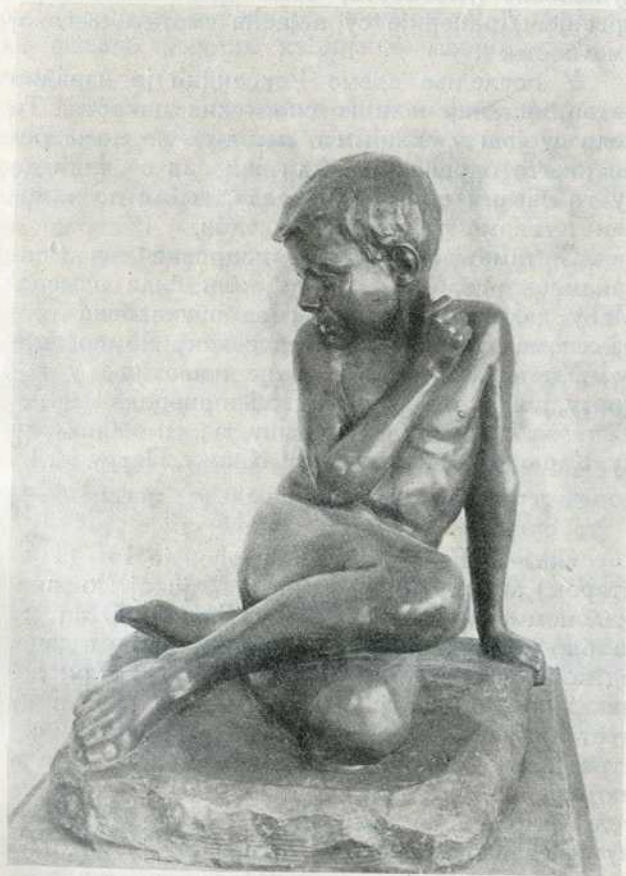

С. Роксандић: „Позледио ногу” — Бронза из 1920 г. (У Министарству просвете).

надземаљско биће, као полубожанство које је међу нас сишло са Олимпа, „Младост” делује реално, младеначки топло и љупко. То је права инкарнација оног појма „младост” за којом је толико туговао Стеван Сремац.

Посебну групу у Роксандићеву делу чини читав низ дечака у природној величини, међу којима се истичу: „Дечко”, „Дечко с кликером”, „Позледио ногу”, „Дечко с корњачом”, „Дечко с флаутом”, „Дечко с каменом”, „Дечко вади трн из ноге”, „Дечко с мандолином”, „Дечко с разбијеним крчагом” итд. Сви ти дечји ликови одају свежину и љупкост, својствене дечјој невиности. Роксандић их није дао у њиховој доброты и наивности, него баш у њиховим несташлукима. Деца су само онда деца ако су несташна, жива, покретна, — и у томе је њихова поезија. Чим се обуку у бела празничка одела да оду баки на рођендан, или да изиђу с мамом и татом у шетњу, сва поезија око њих нестаје и они постају аутомати, безживотна створења. Роксандић је то осетио и то је не мали позитивум тих његових радова.

Као сваки вајар и Роксандић је радио доста велики број биста. На пр. Јована Цвијића, Тихомира Ђорђевића, Косте Маринковића, Војводе Путника, аутопорте, портре сво-

С. Роксандић: „Дечко” — Бронза из 1920 г. — (У Министарству просвете).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBELGIES

С Роксандић: „Ружа Михаиловић“ — Рад у карарском мермеру. — (У Београду, у Хипотекарној банци).

је жене и већи број мање познатих лица. Сумарно узето, те бисте претстављају теме које махом не одговарају нити Роксандићевим уметничким настројењима нити његовом темпераменту. Оне су, скоро све, само верне копије модела, без живота, без уметничког надахнућа.

Али две Роксандићеве бисте се очигледно одвајају од свих осталих и оне на први поглед одају свог аутора. То су бисте сестара Михајловић. Док у бисти старије Ружице, има нешто дубоко трагичног и суморног, као што је Пандуровићева поезија, из бисте млађе, Десанке, зрачи свежина младости и љупкости. Обадве извајане у финим класичним линијама, оне заузимају веома видна места у Роксандићеву делу. По третману им је слична и биста Ристе Одавића.

Безмало сви наши јавни споменици претстављају питања за себе. Утицаји и сугестије разних нестручних лица — разних одбора који поручују те споменике — осећа се скоро на свима. На многима од њих ликови делују чисто позерски, многи су претрпани драперијама и декорацијама, многи су заустављени у покрету, а највећи део их је сасвим по-

грешно постављен. Ја нисам видео Роксандићеве споменике у оригиналу и ради тога не бих могао о њима дати неки документовани суд. Али по репродукцијама које сам видео, добио сам утисак да су споменици „Изгинулим ослободиоцима“ у Врању и „Изгинулим ослободиоцима“ у Великом Градишту претрпани декорацијама и драперијама, које убијају основну замисао дела. Тако изведени споменици су свакако задовољили жеље Врањанаца и Великоградиштанаца, али на штету уметности.

Споменик Милошу Обреновићу у Крагујевачкој гимназији сувише је позерски, он делује као нека предратна фотографија у којој се фотографисано лице искитило са безброј реkvизита, и заузело страховито важну позу. Последњи Роксандићев споменик, рађен за Невесиње, који претставља Краља Александра I у стојећем ставу, још чека у ливници на откуп; — то је свакако најмање успело Роксандићево дело. Рађено по поруџбини, по последњим фотографским снимцима, то дело делује као да га је нека доста несигурна рука истесала из дрвета, бојећи се да га стави у покрет да му при ударцу длетом не напукне који део.

Сви ти споменици доказују једно: да Роксандић не може да ради по поруџбини, да је сувише под утицајем поручилаца, и да њега могу да репрезентирају само дела чисто продуктивне уметности, само дела чисте импресије. Драперије су највећа сметња његовој уметности.

У последње време Роксандић је израдио читав низ најсмелијих спортских покрета. Та дела су још у скици и о њима се не може рећи ништа одређеније. Али већ сад се види да су то сасвим оригинална дела, смела по замисли и веома тешка по изведби.

С тиме дакако нису исцрпена сва Роксандићева дела. То ми није ни била намера. Међу делима која нису горе обухваћена треба споменути веома интересантну композицију „Уметник и муза“, разне животиње у покрету, скицу за групу „Пољопривреда“ намењену за Народну скупштину, за споменик Вуку Караџићу, за споменик Краљу Петру итд...

Симеон Г. Роксандић рођен је 14 (1 по старом) априла 1874 године у Мајској Пољани, маленом селу крај Глине у Банији. Отац му је био земљорадник са повећим бројем деце, од којих су остали на животу само четири дечака и једна девојчица. Два његова брата су постали учитељи, а један геодета, док је сестра, како се то каже у оном крају „остала на земљи“, т.ј. удала се за сељака и остала на селу да обрађује земљу и подиже децу. Основну и грађанску школу Роксандић је похађао у малој варошици Глини. По завршетку грађанске школе, 1888 год., његов отац, желећи да свог сина што боље оспособи за свог на-

следника у малој сеоској ковачко-браварској радионици, послао га је у Загреб у „Обртну школу”, да ту изучи занат. По правилима те школе, прве године се уче сви тзв. конструктивни занати: столарски, браварски, токарски, керамичарски и још неки, и декоративно сликарство и вајарство. Све је у тој школи било упућено циљу да се ученици прво упознају са свима занатима, а потом да, према наклоностима и постигнутим резултатима, одаберу свој животни позив.

Кад је на тај начин петнаестогодишњи дечак дошао у контакт са многим за њега до тада непознатим стварима, у њему се пробуђују природне наклоности и он почиње највише да се интересује за моделирање, за вајање у глини, дрвету и камену. Тиме је уједно био одлучен и животни пут Симеона Роксандића.

Истовремено с њиме ту су школу полазили и познати, сада нажалост већ покојни, сликари Иван Тишов и Јозо Бужан, и вајари Роберт Франгеш и Рудолф Валдец. Учећи три године клесарски занат и декоративно вајарство, Роксандић ту школу завршава 1892 године и враћа се кући у своје село са сведоком да је оспособљен за клесарског (каменорезачког) и декоративно-вајарског помоћника. У то време се баш осећала велика потреба за вајарским декоратерима, јер се Загреб нагло почео изграђивати и загребачки „пургери” (грађани) с великим поносом су украшавали фасаде „својих кућица — својих слободица”.

Како у оно доба није било уобичајено да се толико путује као данас, јер су подвозна средства била неупоредиво неподеснија, ни ђаци нису искоришћавали сваки празник и сваки школски распуст да одлазе кући. Шта више, многи нису одлазили кући ни преко ферија и враћали су се у село тек онда када су завршили школовање. Тако је било и са С. Роксандићем. Кад је после четворогодишњег отсуства дошао пред свог оца и саопштио му за шта се оспособио, отац му је разочарано рекао: „Никада ти од тога нећеш бити сит!”

Међутим, његов син се није обазирао на те песимистичке резигнације свог оца и тражио је путеве и могућности да продужи своје студије и да се усаврши. Као Србин-православац обратио се „Управи српских фондова” у Новом Саду, с молбом да му се подели стипендија да настави студије у Минхену. Стипендија му је додељена без икаквих интервенција, једино на темељу молбе и школског сведочанства о завршеној „Обртној школи” у Загребу. Већ идуће школске године, не прекидајући континуитет, Сима Роксандић наставља редовно школовање, али не у Минхену, него у Пешти, јер се по правилима „Управе српских фондова” захтевало да се стипендисти школују унутар граница покојне Монархије.

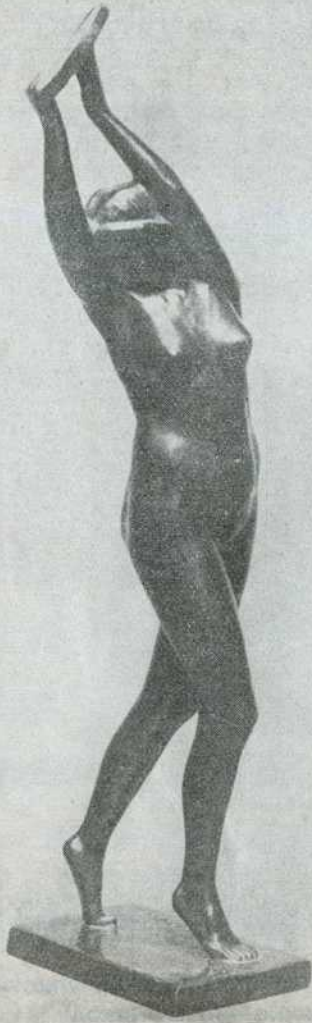

С. Роксандић: „Кнез Милош” — Рад из 1900 г., у гипсу. — (У крагујевачкој гимназији).

И тако се он 1892 год. уписује у пештанску „Уметничко-обртну школу” у вајарско одељење професора Матраја, познатог мађарског вајара, пореклом Словака. Али већ после годину дана прелази у одељење за ситну пластику, које је водио професор Лоранфи, познат по својим многобројним миниатурним пластикама. Највиши Лоранфијев рад висок је 8 сантиметара, а једна група — коњ и коњаник — израђена у свим детаљима, није већа од 15 милиметара. У класи професора Лоранфија, С. Роксандић је радио две године и 1895 год. завршио је ту школу. С коликим ју је успехом завршио види се и по томе, што је управа града Пожуна откупила за своју цркву његов ђачки рад „Христос предаје кључеве Светоме Петру.” О том успеху младог српског ученика с поносом је писао не само загребачки „Србобран”, но су га хвалили и неки мађарски листови.

После тако лепих успеха, који су заиста много обећавали, он прелази у Минхен, где започиње академске студије у натур.-класи проф. Сириуса Еберлеа, којег су ђаци од мила и поштовања звали „наше највеће сунце.” Ту Роксандић почиње да ради по живим људским моделима, а после рада од једне године и задовољавајућих успеха које је ту показао, професор га на почетку идуће школске

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

С. Роксандић: „Играчица“ — Бронза из 1933 г.
(У Музеју Кнеза Павла).

године упућује у тзв. „компонир-класу“. Ту је већ имао потпуну слободу рада, тј. имао је права да сам бира теме и моделе и да их слободно обрађује.

После разних мањих скица и студија Роксандић ту изграђује дефинитивну идеју свог чувеног „Роба“. Радећи на њему око пола године, успева му, иако је то био први његов самостални рад, да дело које је изазва изненађење код његових професора, који му у то име признају и највишу оцену, а код његових земљака право одушевљење. Српске новине и књижевни часописи оног доба писали су много о том догађају. Часопис „Искра“ (број 8 за 1898 г.) донео је репродукцију тог дела, краћи чланак о Роксандићу уз изјаву академика Михајла Валтеровића, — који је видео то дело кад је пренесено у Београд 1898 г. и уредништву „Искре“ дао своју изјаву, — и овећу песму Андре Гавриловића инспирисану тим делом: „Хоћу да живим (Уза слику Роб)“. Михајло Валтеровић је у својој изјави, у пози старог академика, ре-

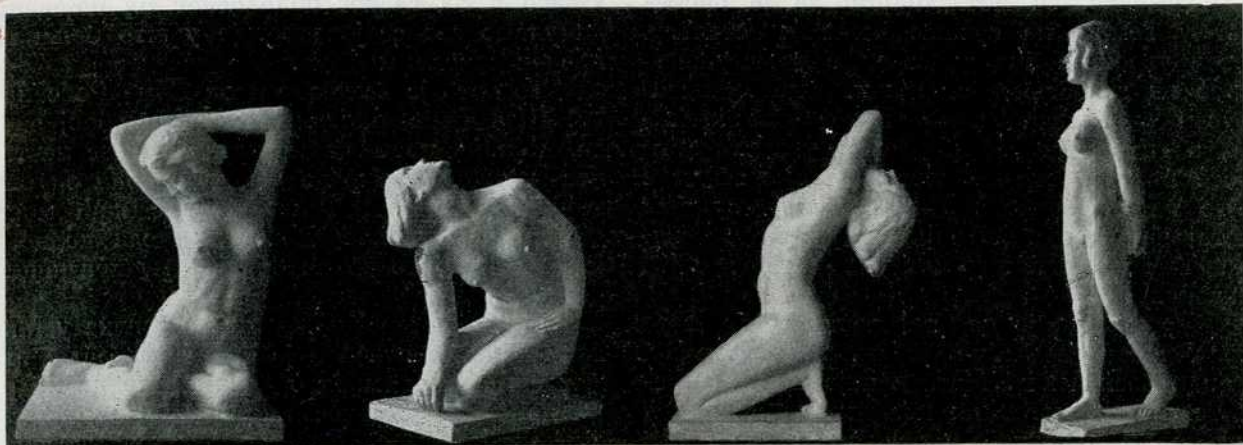
као: „Роксандићев „Роб“ подобан је да гледаоцу створи уживање што му занима и ум и срце; што му отвара моћ да у мртвом градиву опази и сазна знаке живота, те да их и оживи маштом и осећајима својим; што му души даје повода и маха да се, свесна обмане, креће између привидности и истине, уносећи у мртви створ свога живота.“ А Јован Дучић је то дело назвао: „једним триумфалним ђачким почетком које наговештава доцнијег савесног техничара и песника напора, песника снаге.“

Пошто се по, академским правилима и обичајима, онај ученик који једном самостално изврши рад на већој композицији, тако да постигне највишу оцену, сматра за апсолвента, то је уједно значило да је и Симеон Роксандић завршио своје академске студије.

Али, и поред тако лепих успеха, он није желео да прекида студије. Његова је жеља била да настави рад у Минхену, јер је био свестан да има још много тога што треба да учи и научи. Међутим, то му није успело, ни поред најбоље воље. Стипендија, која му је била додељена од „Управе српских фондова“ у Новом Саду, пресушила је по завршетку прве године студија у Минхену, а исто тако и једнократна помоћ „Одјела за богоштовље и наставу“ хрватске банске владе у Загребу, у висини од 600 круна.

Роксандић није од оних људи које кроз живот прати срећа и који се знају прогурати. Он је у свом животу имао много горких часова и — година; где су га гурнули он је мирно и без роптања остајао вршећи наметнуте му дужности. Његов поштовалац, наш познати вајар Сретен Стојановић, који је имао више прилике да га боље упозна него што сам то имао ја пишући о њему у „Мисли“ (Бр. 3—4 за 1928 год.) рекао је: „Ваљда нема нигде тежег случаја од његовог и нигде јаснијег доказа о небризи за уметност и нигде теже жртве од оне коју је поднео Сима Роксандић“.

Али, изгледа да је баш у то време, на прагу живота, срећа према њему била најсвирепија. Док се за његове другове Хрвате — Франгеша, Валдеца, Тишова, Бужана и Ауера — побринуо тадањи „Одјелни предстојник за богоштовље и наставу“ при аутономној хрватској банској влади у Загребу (у ствари аутономни хрватски министар просвете), високообразовани Исо Кршњави, — Сима Роксандић је био препуштен самоме себи. Док су његове колеге, заслугом Кршњавог, добили места по гимназијама и плату, али истовремено и ослобођење од рада, да би се могли што потпуније посветити својој уметности, — и бесплатне ателее у Илици на месту где се сада налази „Уметничка академија“ у Загребу, — Роксандићу нико није пружио ни најосновније услове за уметничко стварање. Он је остао у Минхену, ве-

С. Роксандић: Циклус „Жена“ — „Младост — Очекивање — Екстаза — Поуздање“ — Радови у гипсу из 1935 год. — (Код аутора).

роватно ни сам не знајући зашто. Издржавао се разним ситним пословима, већином репарацијама старих оштећених камених споменика и фигура. Али наравно да се од тога није могло ни живети, а камо ли помишљати на продужетак студија. Ситуација, у којој се он тада налазио, није била ни мало ружичаста. Пророчанство његовог оца почело се остваривати.

Баш у то време кад Роксандић није био на чисто којим путем да крене, тј. шта да ради, један сасвим случајан догађај одлучује његовом даљњом судбином. У Минхен долази у посету свом школском другу професору Сајцу чувени српски сликар Ђока Крстић, чију праву вредност тек данас увиђамо. Крстић је желео да ту прилику искористи да се види са многобројним Србима који су у то време живели у Минхену, у првом реду са уметницима. Тако је дошао и на академију, у одељење професора Еберлеа, упознао се са Роксандићем и видео његовог „Роба“. У разговору је Крстић сазнао за невоље у којима се налази Роксандић, па како се био и сам одушевио „Робом“, он позове Роксандића да дође у Србију за наставника. Роксандићу је било тешко напустити Минхен и академију, али како га је Крстић уверавао да у Србији постоје све могућности за несметан уметнички рад, он се том незваничном позиву одазива и подноси молбу српском Министарству просвете и црквених послова. То је учинио тим пре што су му његови другови из Србије говорили да је Београд много лепша варош од Минхена, и он им је поверовао.

Тадашњи министар просвете Андра Ђорђевић одмах је ту молбу решио и службено га позвао да дође у Србију, где ће бити одмах примљен у државну службу, и то без уобичајеног државног испита. Тако је Сима Роксандић 14 децембра 1897 године постао државни чиновник Краљевине Србије са го-

дишњом платом од 1500 динара. Али, није постављен у неку београдску гимназију, како је очекивао, него је упућен у — Ужице.

У оно време, како је то већ мање више познато, није било у Србији стручних наставника за цртање и моделовање. Једини академски образовани били су Стева Тодоровић, Пера Убавкић и Ђока Крстић. У реалкама, што је такође већ мање више познато, цртање и моделовање су предавали разни нестручњаци, од којих је школа, вероватно, имала више штете но користи, а који нам данас на тим местима делују управо комично. Сима Роксандић је, на пр., у Ужицама затекао неког столара који је моделисање предавао на сухој глини. Ученици су по његовој методи били дужни да умесе глину, да је добро исуше, а потом да је стружу ножем. Тај столар, исто тако, није ни знао да постоји гипс као вајарски материјал. Наравно да је долазак једног академски образованог вајара у такву школу морао да изазове читаву револуцију. Ученици су осетили да у новом начину рада, који им предаје нови наставник, има нешто што привлачи, нешто стваралачко и они су убрзо тај предмет заволели. Један од њака је шта више, већ после три месеца, израдио, по сопственој иницијативи, портре свог оца.

Али, иако се С. Роксандић тог посла прихватио најодушевљеније, иако је имао и лепих успеха код ученика, убрзо, већ после пола године, доживео је једно велико разочарење. Уместо награде, стицајем околности, изгубио је службу.

У оно време су се Ужице сматрале за српски „чиновнички Сибир“. Тамо су били премештани скоро искључиво чиновници који су нешто скривили, а још више, који нису били „добро уписани у тефтерима владајуће партије.“ Кулминација таквих партиских нетрпељивости достигнута је 1898 г., када су укинута многе гимназије по Србији, међу њи-

ма и ужичка, са мотивацијом, да је писменост у земљи на сувише великом степену. Прави узрок је био да се дође у могућност да се из државне, наставничке службе, избаци сви „политички компромитовани елементи”, а гимназија у Ужицама је укинута зато да се с једне стране постигне тај циљ, а с друге да се нашкоди Ужицама, које су баш на тај начин постале најјача „радикалска кула”. Тим решењем је изгубио службу и С. Роксандић.

Наравно да је цео тај поступак на њега морао деловати очајно, јер његова ситуација је била безизлазна. Новаца није имао и према томе није могао ни помишљати да оде у неки велики европски уметнички центар, а да иде кући, у Загреб, на то још мање, јер је, стварно, био војни бегунац, пошто је не испунивши своје војне дужности пребегао у непријатељску земљу — у све изразитији Пилемент Југословенства.

У том безизлазном положају он налази један мали привремени излаз. „Српски народни музеј” у Београду откупљује његовог „Роба” за девет стотина динара. Од тога је могао неко време да проживи. Убрзо по том сазнаје да је у Крагујевцу упражњено место наставника цртања на гимназији. Подноси министарству молбу и добија то место крајем исте 1898 године.

У то је време директор крагујевачке гимназије био покојни Миливоје Симић, који је ту школу подигао на један до тада у Србији невиђени ранг. Поједини школски кабинети су били боље снабдевени него што су у исто време били кабинети „Високе школе” у Београду. Наравно, да је он то постизавао само највећим личним напорима, а исто је тако за-

хтевао и од сваког подређеног му појединца да улаже све своје енергије у што бољи напредак школе и ђака.

То исто је захтевао и од Симе Роксандића. Шта више, одредио му толики број часова, који је, према прописима тадањег наставног плана, био управо два пута већи од оног који се захтевао. Тако је Роксандић морао да одржава часове и пре и после подне, а једино слободно време били су му празници и четвртак после подне.

Иако је Роксандићу, после успеха у Минхену и перспектива које су се отварале пред његовим очима, морало бити тешко да не ризикује на својој уметности, он се ипак није жалио ни очајавао. Сав се предао наставничком раду, а с каквим жаром и љубављу, о томе сведочи један чланак Милице Јанковић у „Споменици мушке гимназије у Крагујевцу 1833—1933”, — која је у то доба била наставница на крагујевачкој „Вишој девојачкој школи.”

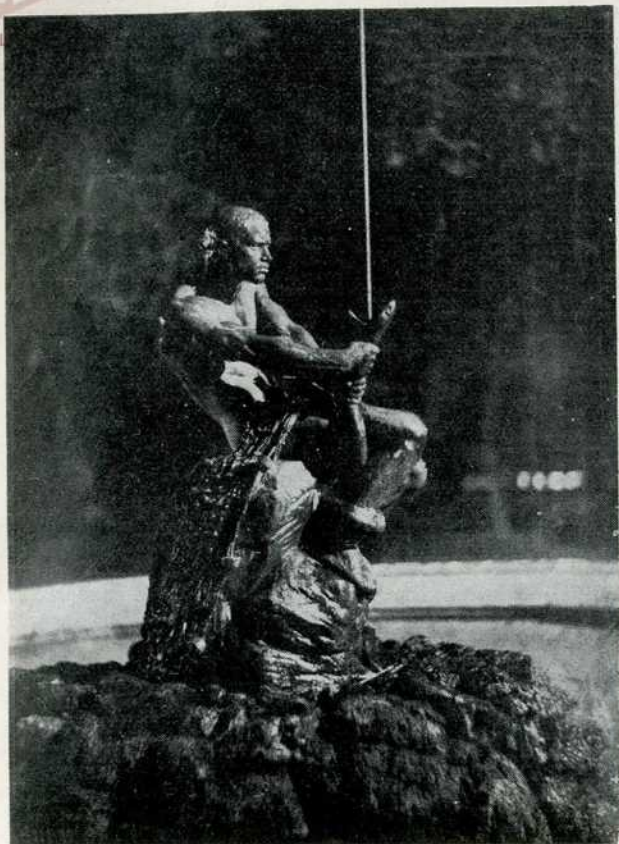
Јасно је да поред толиког наставничког рада Роксандићу није престајало много слободног времена, а још мање енергије, за стваралачки уметнички рад. Међутим, он је ипак проналазио времена и радио разне ситне послове, углавном портрете крагујевачких познаника, који су данас, вероватно, већ сви пропали.

1900 године, дакле две године по Роксандићеву доласку у крагујевачку гимназију, општина града Ниша расписала је конкурс за споменик Краљу Милану, ослободиоцу Ниша од Турака 1878 године. Роксандић је сместа приступио раду и убрзо поднео три разна пројекта. То су уједно били и једини радови који су поднесени на тај конкурс. Жири је све

С. Роксандић: „Победа” — Бронза из 1931 год. Пре кратког времена откупила Општина београдска.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

С. Роксандић: „Борба“ — Бронза из 1906 године. — У Београду на Калемегдану и у Загребу на Гричу.

три расписане награде доделио Роксандићевим пројектима, — али, крајњи резултат свега тога је био тај, да Роксандић никада није примио додељене му награде, да се тај споменик ни до данас није подигао, а идејне скице (израђене у гипсу) да су — нестале.

Те исте, 1900 године, указом Краља Александра I Обреновића, све гимназије у Србији добиле су имена по разним националним херојима и културним прегаоцима. Крагујевачка гимназија је добила име Милоша Великог. Директор Крагујевачке гимназије Симић и овом приликом је хтео да предњачи осталим српским гимназијама. Ослободио је С. Роксандића три месеца од школске дужности с тиме да кроз то време изради статуу Кнеза Милоша у природној величини, која и данас стоји у свечаној сали крагујевачке гимназије.

1902 године општина врањска расписала је конкурс за споменик изгинулим борцима за ослобођење Врања 1878 године од Турака. И тај конкурс је добио С. Роксандић, али сада стварно. По пријему награде, Роксандић је приступио послу и већ следеће године предао је готов рад. Тај споменик, започет под Обреновићима, подиже се под Карађорђевићима, а на полагање темеља долази сам Краљ Петар.

Кроз то време, у Крагујевцу, Роксандић је израдио још и рељеф Краља Милана, ко-

ји се и данас још налази на чесми у Дивостињу крај Крагујевца, херму „Филип Вишњић“, која је била изложена на великој „Југословенској изложби“ 1904 год. у Београду, а која је пропала за време рата, — и неке мање радове и попреча мање познатих личности.

Али Сима Роксандић све више осећа терет паланке, све више му постаје јасно како се запарложује у паланачкој средини, и у њему се рађа интензивна жеља и потреба да се истргне из те средине и оде некуда где ће поново наћи могућности за рад.

Логично је да се прво сетио Минхена, где је провео најлепше дане својих уметничких прегнућа. Поднео је Министарству просвете молбу да му се подели годишње отсуство у сврху уметничких студија на страни, што му је одобрено, и он крене у Минхен. Али ту се разочарао. За оних десет година отада је Роксандић отишао из Минхена, тамо су се размахали разни модернизми, од којих је најгласнија и најнаметљивија била сецесија. Роксандић, кога никада у животу нису интересовали никакви правци, никакви „...изми“, осећа одмах да та средина не одговара ни његовом уметничком темпераменту, ни његовим уметничким схватањима. У њему се убрзо рађа идеја да оде у Рим, где се налазе најпотпуније и највредније збирке античких дела.

Обилазећи у Риму музеје, у њему се рађа потреба да и сам приступи раду на неком већем делу. Изнајмљује атеље и почиње да ради своју познату композицију „Борба“*) на којој ради око три месеца. Како се баш у то време спремала велика „Балканска изложба“ у Лондону, позван да на њој учествује, Роксандић шаље „Борбу“ и бисту Краља Петра

*) Пишући 1907 год. у „Политици“ (Бр. 1302, од 2 септембра), песник Јован Дучић рекао је о постанку тога дела и о самом делу следеће: „Десет година између „Роба“ и „Борбе“ провео је Роксандић у српској паланци где се његов велики и отмени таленат унижавао учењем деце, како се праве тругаоници и кругови, и унижавао још више: давањем вајарских ствари у које не међући никаквих амбиција није метнуо никаквог талента. Требало је да се једног дана отме од нас, од средине којој је десет безмерних година плаћао свој порез у телу и духу, да на само неколико месеци оде у Италију, и да удави своју чамотињу као у „Борби“ његов рибар своју змијурину, па да нам ето дадне једно дело велике инспирације и уметничког поштења. „Борба“ је дело и по смелости своје замисли и својој мајсторској фактури нешто што показује у овом младом уметнику од непуних тридесетпет година будућег маистра. „Борба“ која претставља рибара који седећи на једној стени дави својим бронзаним песницама једну огромну змијурину има детаља који изненађују храброшћу и напоном замисли. Грудни кош је овде читав проблем; рибарева леђа су овде згрчена као у каквог

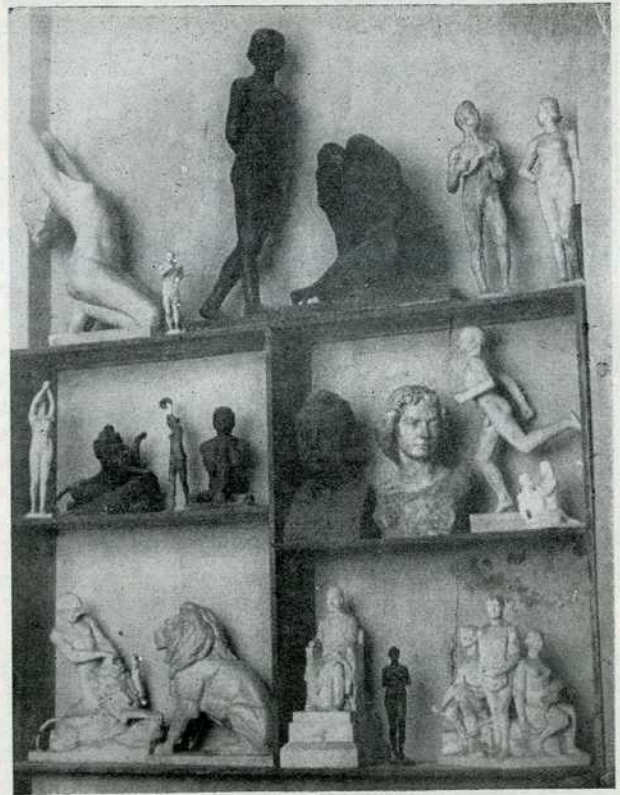
1, коју је израдио одмах по том у Риму.

Међутим година дана одсуства брзо је прошла и Роксандић се морао вратити у Крагујевац на дужност, да настави с бирократским радом у школи и паланачким животом. Али пола године по томе директор крагујевачке гимназије Миливоје Симић бива премештен у Београд за директора „Друге мушке гимназије.” Желећи да и на новој дужности настави унапређивање школства, Симићу је прва брига била да око себе окупи што бољи наставнички колегиум. Међу првима он доводи у своју гимназију Симу Роксандића.

Наравно да је нова средина, у којој је уметнички, културни и друштвени живот већ увелико бујао, повољно деловала на Роксандића као уметника, и он обновљеним, младеначким енергијама приступа раду. Тај рад му бива омогућен и смањењем часова у школи, тј. свођењем броја часова на прописани број. Први резултати су се показали убрзо. Настају редом: биста Јосифа Маринковића (у Маринковићевој породици); „Мали флауги-ста” (фигурина у бронзи, нестала за време рата); „Моја старија свастика” (мермер у Хипотекарној банци); биста Др. Лазе Костића (у Сомбору); биста Николе Спасића (у Београду, у палилулској основној школи); „Дечко и корњача” (композиција за фонтану у бронзи, украдена за време окупације); „Позледи ногу” (бронза, у Министарству просвете); „Кнез Иво од Семберије” (биста у пропашћена за време окупације); фигурина „Очајање” (истовремено упропашћена, као и бисте адвоката Лацковића и академика Михајла Валтровића) — и, наравно, већи број мањих радова.

Како се види, тај кратки период времена који је трајао до почетка балканског рата 1912 г., испуњен је интензивним и плодним

монструозног инсекта или какве грдне морске корњаче, затим појединости у мускулатури, руке у којима је сабијена цела снага тога рвача са змијурином, све то очарава не само професора анатомије, него и вас и мене, свакога на свој начин из свог разлога, извесно, али све уједно по таленту великом и лепом који је прошао преко ове бронзе. Очи човекове имају овде поглед више змијски него у саме змије, којом се рве. Лице, на коме се види сва поузданост и презрење јачега, нашло је на тај начин у очима сву своју свирепу речитост и сву крволочност „Човека-Змије”. Рибарска мрежа између ногу па до иза десног кука и низа стену за њим, има ту срећну замисао (можда случајно) да нам она продужи пејсаж, дадне илузију мора за том стеном, каквог тамног, циничног мора, у тренутку тог огорченог двобоја. Још када... високи и киптећи млаз воде прсне из чељусти змијине, снапајући по целој бронзи, та ће скулптура да буде необично пуна покрета и напор ових рвача добиће шума, хуке; грцање побеђене змије у смртоносним гвозденим песницама, постаће овде не само видљиво него и чујно.”

Једна полица из атељеа вајара Симе Роксандића.

радом, иако је уметник кроз сво то време био без правога атељеа.

Време од 1912 године, па све до краја 1919 године, Сима Роксандић је провео на војној дужности као обвезник чиновничког реда. Иако су 1916 г. многи уметници били ослобођени војне дужности, Роксандић није. Јасно је да за све то време није начинио ни једно дело, јер је за вајање потребно много штошта што је у рату немогуће преносити.

После ратова, 1920 године, Роксандић се вратио на своју стару дужност за наставника „Друге мушке гимназије” у Београду. Али већ после године дана с те дужности бива упућен на рад у „Уметничку школу”, где је неко време вршио и дужност директора.

1934 године пензионисан је, у шездесетој години живота.

Док други људи у тим годинама одлазе у „заслужени мир”, Роксандић тек сада долази у прилику да се сав посвети својој уметности, којој се он посвећује заиста, управо младеначким еланом. То му бива омогућено тим више, што му је пре пар година успело да сазида свој — први атеље.

Од свршетка рата до пензионисања, Роксандић је израдио око 70 радова, међу којима се истичу: фигура у природној величини „Вук Караџић” (у Другој мушкој гимназији, у Београду); „Дечко” (у „Музеју Кнеза Павла”); „Аутопортрет” (код аутора); „Дечко са каменом у руци” (приватна колекција у Београду); фигура „Нада” (код аутора); „У-

метник и муза" (код аутора); неколико студија за споменик на Чукур-чесми (од којих је једна остварена и постављена на месту историског догађаја); група „Победа" (која претставља борбу човека са лавом,); „Дечко с кликером" (код аутора); неколико студија лавова за земунски мост; „Борба лава са тигром" (код аутора); „Тркач" (код аутора); „Младић са мандолином" приватна својина, у Београду); група „Пољопривреда" (у Народној скупштини у Београду); „Лав који вреба" (код аутора); „Споменик изгинулим борцима" у Врању (по сећању и фотографијама првог који је израђен 1903 године а који су однели Бугари као ратни трофеј); читав низ интересантних и дубоко протудираних фигура људског тела у покрету, од којих је можда најинтересантија „Играчица", која се налази у „Музеју Кнеза Павла" и фигура „Младост" која се налази код аутора; бисте Бете Вукановић (код именоване), Богдана Поповића (код именованог), Тихомира Ђорђевића (у Мин. просвете), Косте Маринковића (код именованог), Лазара Генчића (код именованог), Јована Цвијића (код аутора), Радомира Путника (код аутора), Симе Игуманова (код аутора), пуковника д-р Мике Марковића и генерала д-р Симе Карановића (оба у београдској војној болници); „Мој брат" (код ауторовог брата Моје)... итд.

После свог пензионисања, како већ рекох, С. Роксандић први пут у животу долази у прилику да се сав посвети својој уметности, и од онда (од 1934 г.) до данас он је израдио равно тридесет радова — све фигура људског тела у разним покретима. Међу тим радовима се највише истиче циклус „Жена", који садржи четири дела у полу-природној величини: „Младост — Очекивање — Екстаза — Поуздање". Последњи велики Роксандићев рад јесте споменик Краљу Александру I Ујединитељу за Невесиње, који у ливници чека на откуп. У последње време он ради на читавом низу фигурина које претстављају разне спортске покрете.

Сима Роксандић је оснивач уметничког удружења „Лада" и њен члан до данас. Суделовао је на свима југословенским репрезентативним изложбама, код нас, и на страни у Риму, Барселони и Лондону.

Био сам уверен, као што би то био и свако други у оне дане страшне зиме, да Симу Роксандића нећу наћи у његовом атељеу, и потражио сам га код куће. Примила ме његова госпођа и најљубазније ми саопштила, да се њен муж налази у атељеу, али да сваки час има да дође, јер он ради само док је дање светло.

— Па зар и по овој зими?

— Ништа то њему не смета. Није он пропустио ни један дан ове зиме а да није отишао у свој атеље. Ујутро одлази већ око седам часова и ради до подне, а по подне се враћа кући тек онда кад више нема светла и не може да ради.

Мрак се већ спустио и г. Роксандић је дошао. Онизак, снажан, као да на леђима преноси своја дела, он оставља утисак веома симпатичног, ћутљивог човека; по мало и загонетног. Кад сам укратко објаснио циљ свог доласка, он је само лаконски одговорио:

— Хм, добро! Само знате ја не волим много да говорим, а то вама свакако не иде у прилог. Уосталом, дођите у мој атеље па видите сами шта вас интересује.

Сутрадан сам га посетио у његовом атељеу, који се налази у дворишту „Уметничке школе" (Краља Петра улица 4).

— Ето ту проводим скоро цео свој живот. Повукао сам се од света и радим из чистог задовољства. Верујте да је то још најпаметније. Шта ћете, људи су такви...

Ту је читав низ Роксандићевих радова и група у бронзи. Највећи део их је покрила дебела прашина, јер он сам — спрема свој атеље.

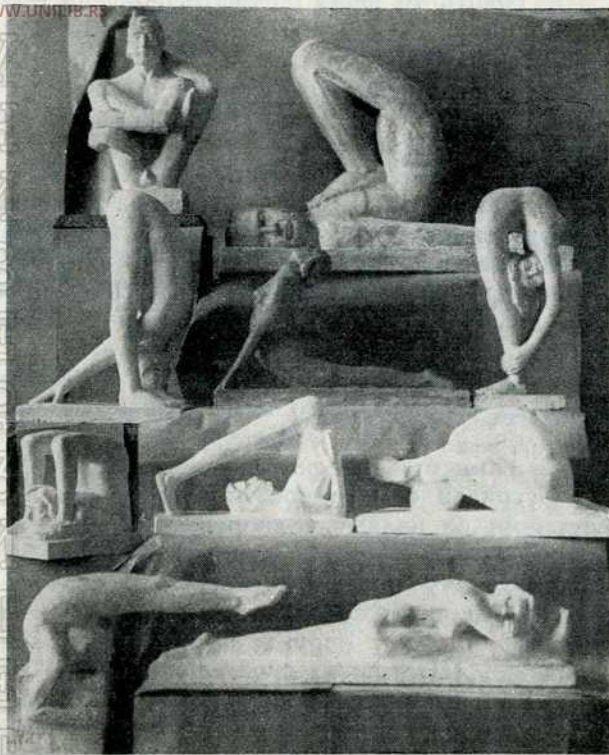
Разгледам делом познате ми, а делом непознате радове. Господин Роксандић ми мно-

С. Роксандић: „Уметник и муза" — Рад из 1930 г. у гипсу. — (Код аутора).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

С. Роксандић: Студије за разне спортске покрете.
— Најновији уметникови радови.

го не објашњава, одговара тек кад га нешто питам, и то кратко.

— Знате, ја као стари Спартанци. Радили су, и ако их је неко нешто запитао, они су одговарали са „да” или са „не”.

Мој интерес се зауставља на групи мањих фигурина у гипсу и две у послу у пластелину. Ствар је веома интересантна, тим више што су ту обрађене највртоломније спортске фигуре: оне од којих вас хвата језа кад их само гледате.

— Нисам хтео да се понављам. Хтео сам дати нешто ново, нешто што вајарски још није обрађивано. То су, како видите, само скице, а да ли ће за тај мој рад бити интереса, то ћемо тек видети.

И после, у невезаном разговору, уз топлу пећ:

— Ето, како се и сами можете осведочити по мојим радовима, ја се никада нисам обазирао ни на какве правце. У колико сам у животу успео да штогод и остварим, то је увек била само реализација оних лепота које се налазе у природи. Уз то сам увек тежио да у своје радове, колико је то нама смртним људима могуће, унесем своја осећања и своје душевне борбе. Интересантно је да сам без икаквог плана свој стваралачки рад отпочео са „Робом”, у пуној снази да сам створио композицију „Борба”, а кад сам већ зашао у годину, на прагу старости, да се у мени родила потреба да симболички прикажем победу човека над стихиским снагама приро-

де; тако је настала моја група „Победа”, коју је ових дана откупила општина београдска, да је постави, вероватно, у парк пред „Министарством саобраћаја”.

—

— Да, интересантно је да ја никад нисам имао своју колективну изложбу. Али ствар је јасна. Никада нисам био у могућности да скупим довољан број радова који би ме могао репрезентовати. Иако би и данас, кад бих скупио све што овде видите, могао сасвим лепо да испуним салу павиљона „Цвијете Зузорић”, ја ипак не помишљам да то учиним. Моје је мишљење да је публици потребно приказати дела у племенитом материјалу: бронзи, камену или дрвету, јер гипс не показује ништа. Моји радови су, како видите, скоро сви још у гипсу, а новаца да их одлијем у бронзи — заиста немам. Да се то све одлије требало би неколико стотина хиљада динара — а толико од своје чиновничке плате нисам заштедео. Проблем је за мене често пута био и гипс, који је релативно јефтин. Најгоре је ипак то што никад нисам имао свог правог атељеа. Богу хвала да ми је бар под старе дане успело да сазидам овај атеље, иако он стварно и није мој, јер га морам после смрти оставити држави, у накнаду што ми је дозволила да га саградим на њеном празном земљишту.

.....

— Питате ме како је дошло до тога да се моја „Борба” налази и у Београду и у Загребу. Пуким случајем. Било је то пре тридесет и три године, у Лондону се приређивала велика југословенска изложба и ја сам био позван да суделујем. Послао сам ту групу. Одједном сам добио обавештење од нашег посланика у Лондону да је лађа која је преносила тај мој рад, потонула — и према томе да је мој рад пропао. Како је још постојала гипсана макета по коме је одливен онај примерак који је наводно потонуо, дао сам да се излије нови. После се испоставило да је потонула нека друга лађа, да се радило о забуни и да је моја „Борба” „жива и здрава” стигла у Лондон. По том је једну откупила општина загребачка, а другу општина београдска...

.....

— Уметничко дело је само онда уметност у потпуном значењу те речи, ако је сваком приступачно. Ако у њему сваки просечни човек са здравим разумом и здравим очима осети оно што је осећао уметник кад је дело стварао; дакле ако је дело такве природе да може у гледаоцу (или слушаоцу, или читаоцу) да изазове импресију онога што је аутор хтео да каже. Узмимо само толико популарну Венеру Милоску. Још није било човека који је пред њом стајао, а да му није на први поглед било јасно да се ту ради о ненадмашној и недосегнутој лепоти, коју је кадра да створи само природа. Није још би-

ло човека који није стајао пред тим делом озарен и потпуно савладан том лепотом. А зашто? Само зато што је уметник до крајњих граница својих људских могућности настојао да лепоту природе, најлепши егземплар те лепоте, пренесе у камен. Не би управо ни било потребно да теоришемо о стварима које су тако јасне и познате сваком образованом човеку. Али кад човек погледа дела савремене уметности, тек онда види колико је потребно о тим стварима говорити, тј., упозорити уметника на потребу да проучавају природу, да је студирају и воле, јер од ње не може бити ништа лепше и ништа савршеније.

— Ето, ја сам вајар и верујем да сам понешто у животу и створио што ће да ме преживи. И данас, у овим годинама непоколебљиво верујем да сам у читавом свом дугом уметничком раду успевао само зато што сам посматрао и волео природу. А сигуран сам да сам и своје око извежбао да види. Па ако ја као уметник са толикогодишњим искуствима, ни уз најбољу вољу, не могу у некој модернистичкој слици да осетим шта је уметник с њом хтео да каже, шта га је ин-

Г. Симеон Роксандић у свом атељеу.

спирисало, како ће то да осети просечни интелегент, који иначе уметничком делу прилази најдобронамерније? Ја овде остављам сасвим по страни оне теорије о тзв. „социјалној уметности“, намењеној најширим народним слојевима, а која им се обраћа на један заиста сасвим неприступачан начин. То остављам зато што уметност не може бити ни социјална ни несоцијална, него само уметност, чиста и узвишена пред којом ће с истим поштовањем стајати модерни индустријалац, као и његов радник...

— Уметност је сама по себи вечна лепота и за њу треба имати љубави и поштовања. Сами уметници би морали бити свештеници тог култа. А кад одем на неку савремену изложбу, ја с ње одлазим управо депримиран, као да сам изишао из неке таме у којој су највише светиње извргнуте руглу. Нису то зановетања и теорисања неког старог професора, него искрени осећаји уметника. Знам за случај једнога веома културног човека, који је неко време био и наш министар просвете, а који је баш као такав уметницима пре отварања изложбе рекао „у четири ока“ то исто што вам ја говорим. Али, прекинемо разговоре о томе; познате су то ствари, а по мом мишљењу савремена ликовна уметност је више производ недоученог заната, него модернистичких теорија...

С Роксандићем сам био неколико дана у сталном контакту док ми је пружао податке о свом животу и о свом делу. Највише ме је импресионирао што се он ни једном речи није жалио на свој тешки животни удес, а кад сам га последњи дан о том отворено питао, он је одговорио лаконски, смешећи се:

— А шта имам да се жалим! Онај ко се једном посвети уметности, мора бити и на то спреман.

Звонимир Кулунџић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

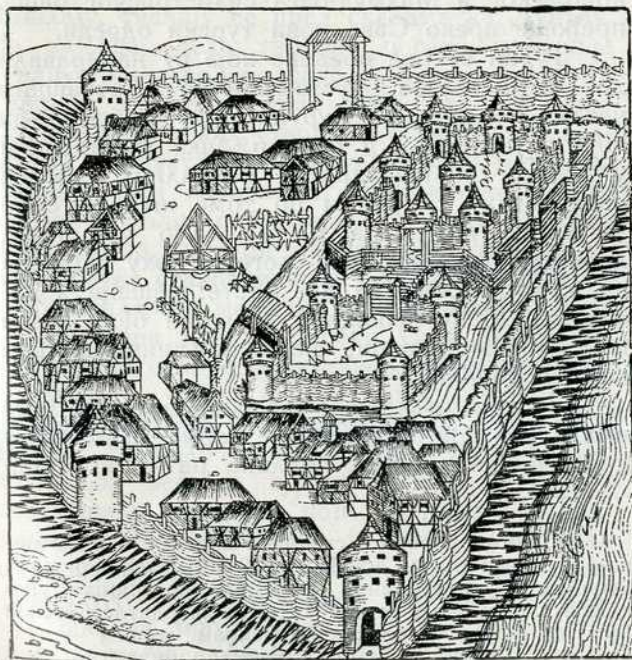
Опсада и пад Шапца и Земунa 1521 год.

Концентрација војне силе коју је Сулејман II хтео да крене против Београда и Шапца 1521 год. извршена је западно од Цариграда у Халкали-Бинару, где је приспео султан 19 фебруара из Цариграда. Спремање, груписање војске трајало је дуже времена тако да је султан тек 18 маја кренуо из дотадањег свога логора ка Једренима где је стигао 27 маја. Након четвородневног одмора, војска од 250–300 хиљада ратника кренула је 1 јуна даље и 9 јуна дошла је у Филипољ, одавде пак кроз Ихтимански кланац Балкана 16 јуна стигла је у Софију, где се одмарала 5 дана. 22 јуна султан је наредио даље маршовање. Пошто је 23 јуна из Текур-Бинара послао смедеревском бегу појачање од 1000 јаничара, главном силом креће он долином Нишаве и 27 јуна стиже у Ниш. До Ниша је продирала заједно истим путем целокупна турска сила. Наступни марш трупа к позорници војне отпочео је у Нишу. Асаби и остале извидничке чете бежу већ раније послате напред, а главна војска у Нишу се раздели на два дела; румелијски корпус под командом Ахмед-паше 27 јуна упућен је према Шапцу и исти је брзим маршевима хитао к својој циљу и то најкраћим путем преко Алексинца, Ђуниса, Крушевца, Трстеника, Чачка, Горњег Милановца и Уба; главнина војске пак, под командом султана и великог везира Пири-Мустафа паше, продирала је најпре долином Јужне Мораве ка Алексинцу, одавде пак преко Ђуниса ка Алаџа-Хисару — к данашњем Крушевцу, где је стигла 29 јуна. По гласу султановог дневника¹⁾, шестог дана после покрета из Ниша, дакле 3 јула, код места Рамке (ваљда данашња Рамаћа) — од Чачка удаљено за један дан марша — од главне војске одвоји се један одред и под командом Пири-Мустафа паше, вел. везира — упућен је к Београду. Пошто је вел. везир са својим одредом маршовао у једној колони са султановом војском до Чачка, правцем према Шапцу — следи да је султан првобитно намеравао да целокупну војну силу употреби за опсаду Шапца а Београд да држи само у присмотри помоћу одреда смедеревског бега и раније напред послатих извидничких чета. Но овај првобитан ратни план је измењен у току маршовања. 2 јула, када је војска логоровала

код Чачка (у султановом дневнику Хадша), приспео је у логор Хасан-бег заповедник једне извидничке чете. Вероватно да је поднео важан извештај о одређеном бојишту војне због чега је изгледало могућно и целисходно да се, напуштањем првобитног ратног плана, и Шабац и Београд истовремено опседну. Но код Чачка и о томе је извештен султан да је шабачки пут врло неподесан. Овај пут свакако је водио од Чачка долином потока Деспотовице горе према Горњем Милановцу одавде пак преко Рудника спушта се у долину Колубаре; то би била најкраћа саобраћајна линија од Чачка до Уба. Место ове најкраће линије султан је изабрао један заобилазан пут; место северозападним он се креће североисточним правцем и 3 јула стиже у Рамку. Рамка је могла бити или у околини Крагујевца или пак у близини Миновца који се налази на 12 км. северозападно од Крагујевца. Од ових насеља и данас се гранају саобраћајне линије; северно према Београду и северозападно преко Шаторње према долини Колубаре. Код Рамке се и 1521 год. рачвао пут у два крака. Северним краком је — по новом ратном плану — хитао Пири-Мустафа паша са анатолијским одредом према Београду а северозападним путем је султан са царском главном армијом преко Шаторње (по султановом дневнику: *Saturna*), кретао према Шапцу и након три дана 6 јула, стигао је у Биберчик где се 7 јула одмарао. Биберчик је могао бити удаљен од Шапца највише за $\frac{1}{2}$ дана хода (ваљда данашњи Орид или Прово), јер је султан, кренувши из истог места 8 јула, стигао тако рано у Шабац, да је још истог дана расмотрио шабачку тврђаву и издао потребна наређења за опсаду исте. Султанов дневник пружа нам податке о кретању оног дела војске који је он сам предводио; о томе пак кад је Ахмед стигао под Шабац а Пири-Мустафа паша под Београд — дневник нам не даје обавештења. Због тога почетак систематске опсаде и једне и друге тврђаве можемо да установимо само помоћу комбинација. Према покретима трупа, предвођених самим султаном, Ахмедом и Пири-Мустафа пашом, можемо као сигурно утврдити да су обе тврђаве опседнуте при крају јуна — најпре од нередовних трупа. Турци су могли у први мах опколити Шабац само са копнене стране, јер 21 јуна још нису приспеле ни ратне шајке

¹⁾ Султанов дневник код Hammer-a: *Geschichte des osm. Reiches Pest 1828. III Bd. 621.*

из Зворника нити пак оне које су требале доћи из Црног Мора. Посада Шапца, располажући бродовљем, могла је лако, било ноћу било усред бела дана, да се пребаци у Срем. То није учинила већ је, иако малобројна (свега 500 бораца), прихватила борбу. Пошто Турци нису у почетку имали опсадне топове, првих дана покушавају они да јуришем заузму Шабац. Но браниоци беху у бољем положају него нападачи. Тадање пушке беху велике и тешке, при јуришу беху скроз неупотребљиве; напротив браниоци, наслонивши тешке пушке на бедеме и пунећи их у заклонима, могли су се одлично користити тим ручним оружјем. Шабачка посада пушчаним плотунима одбија прве турске навале и више дана држи неприступачним онај, водом испуњени, ров који је опкољавао цео комплекс тврђаве. Турци покушавају сад нешто друго. Поставише рововске плетере и заклоњени иза ових отворише жестоку паљбу на браниоце и приређују нове и нове јурише под заштитом пушчане ватре, али дочекивани пушчаном ватром посаде и спречени ровом пуним воде нигде не могу да се приближе градским бедемима. Штавише посада је помоћу малих топова успешно разоравала турске рововске плетере. Тако је текла борба до 4 јула. Тог дана стиже под Шабац Ахмед с румелијским корпусом, са, на расположење му стављеним, јаничарима и опсадним топовима. Слика се опсаде сада сасвим изменила. Ахмед је одмах поставио опсадне батерије и дан-ноћ без прекида грува бедеме тврђаве. Уверивши се да докле год ров не буде испуњен, затрпан, јуриши остају безуспешни — шаље, у логору сакупљене српске, бугарске и грчке, сељаке у околне шуме да насеку дрва и фашины; исте је помоћу тих сељака нагомилао

Шабац крајем XV века

по ивицама рова. 5 јула отпоче ужасна борба. Топови без престанка сипају ђулад на градске бедеме, истовремено на рад гоњени сељаци труде се да са нагомиланим дрвима, фашинама и земљом испуне ров. Посада се очајно бори; док се један део труди да затвори пробијене бедеме, дотле други део пакленом пушчаном ватром сеје смрт међу јадним сељацима. Силних жртава стају ове операције са турске стране, но Ахмед не штеди људску крв; на место изгинулих шаље све нове и нове масе сељака на опасан рад. Пошто је ров на овакав грозан начин на више места испуњен, Ахмед још истога дана нареди општи јуриш.²⁾ Јаничари неодољивом силом јурнуше преко фашина к бедемима. Браниоци их дочекују живом ватром, но они неустрашиво продиру напред; пушчана ватра браниоца све је слабија..... нестасица пушчаног праха је све то већа и јаничари продреше до разваљених бедема. Почине борба прса у прса и победа је на страни надмоћне турске силе. Посада је спала на 100 браниоца који напуштају разбојиште и повлаче се у праву тврђаву. Острво на ком се налазио читав комплекс шабачког утврђења је у турским рукама. 6 јула Турци испуњују на горе описан начин и унутарњи, водом испуњени ров, који је опкољавао праву тврђаву. Опсадне батерије су у сталном дејству и разваљују на више места градске зидине. Смањена посада, због нестасице барута, немоћна је да ишта учини ради одбране рова; једино што је могла учинити то је покушај да затвори пробијене продоре на зидинама и тиме да спречи надирање јаничара у праву тврђаву; но и то беше узалудан труд. Турци несметано врше свој рад и до ноћи ровови око тврђаве беху на више места премошћени. Заповедник тврђаве Логоди и његови борци стајаху пред неизвесном судбином. Не беше ни најмање наде на помоћ и ослободилачку војску. Пад тврђаве је изванредно познат. Ноћу је још могла мала чета бранилаца да се пребаци на леву обалу Саве — но то није учинила; провела је последњу ноћ у тврђави. Сутра дан, 7 јула, баш у недељу, цела турска војска је кренула на јуриш. У првим редовима продиру, у перзијским и египатским ратовима очеличени јаничари у тадашњој Европи најврснија пешадија — преко фашина на градске зидине. Малобројна посада бори се лавовски код разваљених продора, али испред надмоћног непријатеља убрзо мора да устукне и да се повуче у унутрашњу тврђаву. Логоди и његови борци не поклекнуше ни сада, већ на тргу тврђаве у бојном реду хладнокрвно примише последњу борбу на живот и смрт. Борба беше кратка; браниоци изгибоше, али своје животе наплатише скупо; крај 100 мртвих

²⁾ Zay вели да је први јуриш извршен 15-ог дана опсаде, — а то пада на 5 јули. Zay: »Az. Lándorfelhér-vár elveszésének oka stb.« (Magy. Fört. Eml. Irók III 124—126. — 155—156.

хришћана лежало је 700 турских лешева, — махом јаничара.³⁾

Ахмед-паши сада чисто криво беше што је против тако малене посаде покренуо на јуриш своју огромну армију. Кад је послао у Биберчик 100 одрубљених хришћанских глава султану као знак победе, стидећи се што ниједног ратног заробљеника не може да покаже, јавио је султану да је остала посада пребегла преко Саве.⁴⁾ Султан је одмах послао гласника у Цариград с радосном вешћу о паду Шапца. 16 јула се већ знало у Цариграду за овај догађај.

Следећег дана, 8 јула, кренуо је султан са својом армијом к Шапцу. Поред пута којим се армија кретала беху на кољима набијене главе шабачких јуначких бранилаца, да би се ублажио онај болан гнев који је млади султан осећао због губитка више хиљада својих храбрих јаничара који падоше при заузећу Шапца. Стигавши у логор најпре је примио Ахмед-пашу, румелиског беглер-бега и санџак-бегове на целивање деснице, па потом је расмотрио заузету тврђаву и након смотре издао је наређење да се у средини тврђаве изгради један нов браник, један нов ров и да се код Шапца изгради мост преко Саве.

О паду Шапца стигла је вест у Будим 10 јула. Страх беше велики. Пронела се убрзо вест да Турци логорују већ код Драве и да намеравају право на Будим.⁵⁾ Но главни циљ ове султанове војне није био Будим већ заузеће Београда. То беше главна радња у драми од 1521 године; остали догађаји — као: напад на Пољску, Влашку, Ердељ и Северинску бановину, опсада и заузеће Шапца, Земуна и других мањих градова — беху споредни; тим догађајима је требао убрзати пад Београда.

Сулејман је веровао да ће Мађари по сваку цену покушати да спасу Београд. Знао је да је Угарска разривена, да је у веома бедном стању и да тадањи Угарски краљ Људевит II од западних сила не може очекивати никакву помоћ — па ипак угарску владу није замишљао толико слабом да ова не би покушала једну одлучну битку ради одржања Београда, те најважније одбранбене тачке на југу Угарске. Но такву једну битку Сулејман који је добро познавао празноверје својих поданика а и сам није био ослобођен од предрасуда, није хтео примити на несретном бојишту од 1456 године, на пољани Београда, већ је хтео такву битку да прими на северу, у Срему — где су некад Мађари и Срби водили борбе против цара Манојла. Султан наређује да се на Сави изгради мост ради

пребацивања турске силе у Срем те да би се ту у сремској равници сломила угарска војска која би евентуално покушала да спасе Београд.⁶⁾ Чињеница да Саву оставља себи иза леђа не збуњује султана. Шабац му је већ у рукама, исти ће му служити као погодан стратемски ослонац. На Сави, на Дунаву — од ушћа овога па до Београда — господарила је турска ратна флота и у случају да битка у сремском подручју за султана буде изгубљена — флота и савски мост омогућили би нормално повлачење према Шапцу.

9 јула је Сулејман отпочео градњу савског моста. Истога дана су Ахмед с румелијским спахијама и сегбан-баша са 1000 јаничара бродовљем прешли преко Саве и окупирали Срем. По савременом писцу Зау-у довољно би било неколико хиљада људи па да се спречи како прелаз ове турске војске тако исто и грађење моста. Али Саву — ту по Угарску тако важну одбранбену водену линију — нико није бранио. Турци су могли несметано преко ње прелазити.

У току три наредна дана пређоше у Срем нови и нови турски одреди. Један од ових под командом Бали-бега доби наређење да освоји Купиново, — град и седиште удове деспотице Јелене Јакшић-Бранковић, супруге деспота Јована, последњег Бранковића. Деспотица је понудила султану да му се покори уз плаћање данка; касније пак лиши она слободе к њој послатог султановог посланика и пошље га у Будим.⁷⁾ Потом деспотица са својим покретностима напусти Купиново и побеже преко Дунава у унутрашњост Угарске, где је 1521 године и умрла. Град Купиново разорише Турци и јула месеца сам Сулејман навраћа у разорен град да га разгледа. 14 јула, под вођством Бехрам-бега никополског и Махмуд-бега силистриског паше, пређоше преко Саве нови турски одреди.

Турци су оне пределе које су намеравали да освоје најпре опустошили са пљачкашким четамма — куруци. Куруци беху добровољци који су за ислам и ради пљачке учествовали у војни; од јаничара и феудалних спахија разликоваху се још и по томе што су само за време војне, па и тад само у логору, добијали исхрану; ван логора беху упућени на пљачку. Беше их две врсте: пешаци и коњаници. Међу пешацима значајни беху асаби и паликуће акинџи; међу коњаницима пак: *bestü* и *gömlü*. —

Но сем пљачкања, ове добровољачке чете имађаху и друге задатке, — наиме да испитују и упознају теренске прилике ратне позорни-

⁶⁾ Tubero 370.

⁷⁾ О томе говори и султанов дневник. Tubero опширно прича о том догађају. 370 св. — Није искључено да је тај султанов посланик као шпијун унакажен и удављен у језеру Тата, па је одатле потекла вест, да се све то десило са Бехрам чаушем — султановим послаником који је известио будимски двор о ступању Сулејмана II на престо и у име свога господара тражио од Угарске плаћање данка.

³⁾ Scwandtner: Scriptorum Rerum Hung. Veteres, Wien 1746 II 360, 370 (Tubero) — Istvanffy; Regni Hung. Historia 59. — Brutus: Historia II 91. — Zay: 156.

⁴⁾ Султанов дневник — за 7 јули.

⁵⁾ M. Sanuto: Magy. Törf. Tár. XXV köt. Marino Sanuto világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai III közzemény 226.

це да осматрају покрете непријатељских трупа и да поднесу о свим запажањима извештај главном војном стану.

Они одреди које је султан, почев од 9 јула, слао преко Саве састојаху се добрим делом из таквих пљачкаша — куруџи добровољаца; раније поменутих 1000 јаничара и румелијске спахије беху редовна војска, којој беше задатак да се на левој обали Саве, према Шапцу, улогори и да са те стране осигура градњу моста.

Зворничком бегу беше наређено да се побрине за материјал — потребан за градњу савског моста: за даске, греде и др. Бег је извршио свој задатак и сакупљен материјал, утоварен на 20 шајки и на неколико већих бродова, довежен је на Саву. Но код Сремске Митровице становништво и градска посада нападну овај транспорт таквом жестином да су три шајке потонуле, половина бродова уништена, услед чега се морао већи део материјала за грађење моста поново набавити. Због тог случаја је грађење моста, спочетка, споро напредовало.⁸⁾ У току грађења султан је лично, од јутра до мрака, стално стајао на обали, да би радове својим присуством убрзао. 12 јула заповедио је да Ахмед-паша дође натраг из Срема к мосту. По пашином повратку радови се око градње моста грозничавом ужурбанашћу форсирају. Ахмед и све остале паше, који беху у логору, са батинама у руци надзираваху раднике. 13 јула прелази Мустафа-паша са новим војним одредима преко Саве са задатком да поседне сремске тврђаве. У то време на подручју између Саве и Дунава одиграва се права сеоба народа. Племство и сељаци, напустивши своја огњишта, беже у фрушкогорске шуме и прелазе делом у Бачку. Избеглице се дан-ноћ гомилају, тискају се пред скелама на Дунаву. Из највећег дела тврђава посаде побегоше и напуштене тврђаве падоше једна за другом Турцима у руке. Страх обузе све и отпор од стране сремских утврђења беше тако незнатан да је Мустафа-паша за непуних пет дана извршио свој задатак и, гонећи пред собом мноштво робља, победоносно се вратио у султанов логор. Куруџи приредише праву хајку на несретне становнике по Срему, од којих су многе поклали а мноштво претворили у робље.

Од дана прелаза преко Саве па до 28 јула — као што је у султановом дневнику забележено — скоро сваког дана у масама је довођено робље у главни војни стан код Шапца. За цело то време само једну једину неповољну вест је примио султан о својим пљачкашким одредима који су крстарили. Савременик Зау забележио је овај случај: кад је један турски пљачкашки одред пролазио кроз шуму Јелшаву, тамо избегли сељаци, њих 800 на броју, нападоше из заседа тај одред и побише више од 1000 Турака.⁹⁾

Савски мост био је довршен 18 јула. Но султан му се није дуго радовао. 17 јула Савва је почела тако нагло да расте да је сутрадан навече поплавила и мостобране. 19 јула беснео је страховит оркан који је, већ и од саме поплаве рунирану, конструкцију моста савршено уништио, греде, даске, понтоне тако је растурио да скупљање и спасавање истих беше немогуће.¹⁰⁾

Да видимо шта се за то време дешавало у турском логору око Београда. Турске авангарде, — под заповедништвом Хозрева, смедеревског санџак-бега, — већ 25 јуна отпочеше крстарење по околини Београда. 1 или 2 јула стигоше под Београд оних 1000 јаничара које је Султан из Текур-бинара (у околини Пирота) већ 23 јуна послао за појачање трупа смедеревског санџак-бега. 3 јула је кренула узводно и турска ратна флотила из Црног Мора. О свему овоме будимски двор је већ 5 јула био обавештен, вероватно од гласника Олах Балажа — заповедника београдске тврђаве.

Помоћу приспеле ратне флотиле пљачкашке турске чете одмах се пребацише на леву обалу Саве и отпочеше огњем и мачем пустошити околину Земуна. Тада се Марко Скоблић, са братом Михајлом и заосталим варошким становништвом те отприлике са 350—400 шајкаша Срба и Хрвата, повукао у земунску тврђаву и, затворивши капије исте, предузео је све мере за одбрану тврђаве.

5 јула стиже и велики везир Пири-Мустафа паша на пољану Београда предводећи анатолски корпус. Велики везир, размотривши терен око Београда, истакао је као први задатак освојење Земуна, да не би исти евентуално послужио као ослонац угарској војсци која би покушала да ослободи Београд — онако као што је то било 1456 године. Стога је наредио Хозрев-бегу да са својим смедеревским трупама опседне Земун. Прелаз Хозрев-бегових трупа преко Саве извршен је без икаквих сметњи, јер угарској ратној флотили не беше ни трага ни гласа, а оно неколико ратних бродова, којима је Олах-Балаж располагао, не смедоше се мрднути из ратног пристаништа београдске тврђаве.

Хозрев-бег, опколивши земунску тврђаву, позвао је посаду на предају, али јуначки заповедник тврђаве Марко Скоблић одби ласкаву понуду. Након тога отпочеше напади и јуриши који су се до 8 јула развијали исто онако као у борби око Шапца пре доласка Ахмед-паше под Шабац. Скоблић и његови јунаци, доклегод су имали праха и олова, крваво одбијаху све турске јурише, починивши страховит пустош у турским редовима. Султанов логор пред Шапцем и логор великог везира пред Београдом одржаваху несметано међусобну везу. Можемо дакле претпоставити да је велики везир свагда тачно био обавешта-

⁸⁾ Зау. 156.

⁹⁾ Зау. 158.

¹⁰⁾ Султанов дневник упоређен са 370. св. Tubero и 92, 93 св. Brutus.

ван свему оном што се у главном стану (султановом логору) догађало — па и о томе како је после пада Шапца, отпочела градња савског моста, како је испод Шапца послат знатан број трупа ради окупације Срема. Ове вести охрабрише великог везира да против Земуна енергичније иступи. 8 јула посла он опсадне топове и 500 јаничара у помоћ Хозрев-бегу; борба се наставља око Земуна свом жестином. Батерије отпочеше своје дејство 9 јула и тродневним непрекидним бомбардовањем разорише на више места и иначе недовољно јаке зидине зуменске тврђаве. Станје Земунаца убрзо постаде критично, тим више што је потпуно нестало муниције и провијанта. 12 јула Хозрев-бег нареди општи јуриш и Турци, после кратке али жестоке борбе, продреше кроз бреше у тврђаву. Престрављено становништво, са једним делом шајкаша, одустане од даље борбе и предаде се Турцима на милост. Марко Скоблић пак са једно 100 неустрашивих другова оста непоколебљив и на тргу тврђаве, спреман на последњу борбу, дочека непријатеља. Након крваве борбе посечено је 3—400 Турака, посада је већим делом побијена; што је од ње преостало то је, рањено и разоружано, пало Турцима у руке. Скоблић се још једно кратко време, над лешевима својих изгинулих другова, лавовски бори са надмоћним непријатељем, али тешко рањен стропоста се, би заробљен и одвучен пред великог везира. — „Зашто ниси предао град?” — питаше га Турци. „Јер сам се заклео да ћу га бранити” — беше му одговор — „И не кајем се за оно што сам учинио, већ ми је жао што сте ме живог извукли из града.” Разјарени велики везир нареди да смртно рањеног хероја један разбеснели слон изгази. Приведену децу и жене претвори везир у робље, а за мушкарце нареди да се одведу на острво, пред ушћем Саве, и на очиглед београдске посаде да се измрцваре.¹¹⁾

¹¹⁾ Magy. Tört. Eml. Irók II 159—161 (Zay). Brutus II 96, 97. Напротив по Tubero-у 373 св. посада се пре-

Оваквим нечовечним поступком хтео је велики везир да застраши браниоце Београда. Но циљ свој није постигао, јер Олах и други беху тада још далеко и од саме помисли да предају београдску тврђаву.

Рекапитулирајући укратко догађаје, 12 јула констелација беше оваква: Шабац је био у Турским рукама, крај њега је логоровала султанова главна војска, а турски пљачкашки одреди крстарили су по Срему и Банату, све до Дунава и Драве. Гро војске великог везира Пири-Мустафа-паше опкољавао је Београд са копнене стране, остали део пак његове војске логоровао је на земунској пољани, одакле је пустошио источне пределе Срема. Турска ратна флотила стражарила је на Сави и Дунаву. Са Дунава је мотрила све до Сланкамена да не би браниоци тврђава добили икакву помоћ са водене стране. Падом Земуна, дакле, Београд, затворен са свију страна, лишен сваке наде на помоћ, беше изложен сасвим неизвесној будућности.

Јован Максин

дала сем заповедника тврђаве који, борећи се с Турцима, погибе. — По Печеву-у — турском писцу — такође се посада предала али узаман, јер по султановој наредби би искасапљена на острву преко од Београда. (Uj magyar muzeum 1860 II 419). По каснијим историчарима (на пр. Horváth. Magyarország története II 652). Земун је сам султан опколио 1 августа а 9 августа га је освојио. То је нетачно. Султанов дневник јасно истиче да је Земун освојио велики везир Пири-Мустафа-паша помоћу смедеревског санџакбега-Хорзева. Сулејман је 12 јула, када је извештен о паду Земуна, боравио у шабачком логору. Пошто су гласници на коњу могли за 5—6 часова дојурити од Земуна до Шапца, то можемо претпоставити да је султан још истога дана увече извештен о паду Земуна. Зато пад Земуна можемо сасвим сигурно ставити на 12 јули. Пошто је опсада Земуна трајала 9 дана, то почетак исте може се ставити на 4 јули. Већ сам тај факат да је опсада тврђаве — незнатне јачине — трајала само 9 дана, искључује могућност да би султан са главном војском опседао исту.

Црква Св. Александра Невског на Дорћолу

1877 године почиње зидање првога храма св. Александра Невског. Наглашава се реч *црвоџа*, јер је после извесног времена, под истим именом и у славу једног и истог светитеља руске цркве, св. Александра Невског, подигнут и други храм. Наравно, пошто је први морао бити порушен...

За оба ова храма везује се читава историја, коју ћемо овде приказати у најкраћим потезима.

Зна се да су Руси добровољци притекли били у помоћ Србима у рату против Турака. По свршетку рата вратили су се и поново оживели Београд пролазећи кроза њ за отаџбину своју. Собом са бојишта понели су били и извесне покретне и битне саставе свога војничког храма, који је своју благотворну и божанску делатност вршио на бојишту...

После кратког времена од тих битних и освећених предмета (св. престо и др.) импровизован је био један малени храм и, под именом руске цркве, смештен у локалу Капетан Мишиног здања, у оном делу који је припадао просторијама ондашње Велике школе.

И народ је посећивао тај малени храм. У њему се служила св. служба Божја само у извесне дане. Складна хорска песма деловала је топло на побожне посетиоце, махом из редова отмених кругова, и напајала душе њихове...

Поред других, остао је у сећању старих Београђана детаљ када је на једној служби у овоме храму отпевао Јоца Кречаревић, свакако као студент, *благодарствену* песму: *Тебе Боја хвалим...*, а по изречној жељи свога оца Петра Кречаревића, професора. Та жеља изражена је била гласно, достојанствено и у отменом тону испуњеном родитељском радошћу:

— Сине, Јоцо, ти ћеш ми певати „Тебе Бога хвалим...”

— Хоћу, оче, и са особитом захвалношћу примам се те дужности — гласио је одговор Јоцин.

Јоца Кречаревић, у своје време судија, био је одличан певач и зналац многих црквених песама...

Настојањем митрополита Михаила у лето 1877 г. sazрела је мисао, из ранијег времена потстицана и подржавана, да се подигне црква на Дорћолу. Долазак Руса много је допринео тој ствари. Стекле су се прилике да је требало да се св. престо и други свештени предмети пренесу из руске цркве у нову парохиску цркву св. Александра Невског. Све су чињенице говориле да је било потребно везати спомен захвалности Русима за њихову пожртвованост... Да би се, већ иначе наши блиски и добри односи са Русима, присно одржавани од стране митрополита Михаила, још више појачали и учврстили.

Ово се онда сматрало за велики патриотски и племенити гест, као доказ братске узајамности између Срба и Руса, и свакако као акт историског значаја.

И тако се дошло до прве цркве св. Александра Невског.

Но сем тога још једна околност изискивала је да се дође до цркве на Дорћолу.

У то доба цео Дорћол, немајући своје, припадао је Саборној цркви. Сви Дорћолци, рођени пре 1877 године, крштавани су у Саборној цркви.

Као наручен добро је дошао за то празан плац на углу Душанове и Дубровачке улице. Плац врло неугледан, разграђен, сав у рушевинама, претрпан камењем и обрастао у корову. Говорило се и веровало тада да се то, у нареду разбацано камење, сматрало као последњи остатак неке порушене цамије. И по томе, као по судбини некој, плац овај одиграо је три значајне улоге: најпре је послужио цамији, па православној цркви и најзад школи. Школа се и данас налази на њему под именом школа Јанка Веселиновића.

За изградњу ове прве цркве Александра Невског улагали су много труда ондашњи највиђенији Дорћолци: Јован Ванлић, пуковник; Светомир Николајевић, професор Вел. школе; Јанаћ Константиновић и Никола Кики, трговци, Толе Стефановић, кафеџија; Станко Тошић, рибар; Нестор Димитријевић, хлебар; Риста Деда и Андрија Дада, трговци; Вучко Ђорђевић, судија; Мита Мисирлић, аудитор; Никола, звани „Попче”, чиновник; Аврам Тирлић; Димитрије Писа, кафеџија; Породица Би-

би; Светозар Стојадиновић и Благоје Ђуричић, трговци; Никола Поповић, учитељ и други.

Црква је озидана у малим размерама, циглом, но slabим материјалом. Зидови слаби, уски, проткани деловима дрвене грађе ради појачања. Некако слично зградама које се називају бондручарама. И патосана циглом ширих размера у облику квадрата. У њој није извршена некаква нарочита свечаност, или каква верски чин, који би био везан за каква догађај већег значаја. Као парохиска црква одживела је свој век, који је трајао до краја 1891 године; дакле, свега 14 година.

Те године с јесени порушена је. Рушење ове цркве је врло карактеристично. Порушена је на један јединствен и потпуно особен начин. Необавештен свет схватио је поступак рушења као варварски гест.

Било је то за време претседниковања у општини Милована Р. Маринковића. Журило се. Рушење је имало да се сврши брзо. Било је три разлога за рушење. Два су била јавна, трећи није објављиван. Прва два су истицали из грађевинских прописа, на њих се Општина позивала: Један је, да је црква била склона паду, а други, што је још црква била ван регулационе линије.

Ако је посреди стојао разлог први, други је био излишан. Но главни, трећи, разлог, је пређутан. Тај прави разлог истицало је ондашње Друштво за уређење и улепшавање Дунавског краја. Да би он прошао и од већине био прихваћен прибегло се првоме, то јест разлогу о склоности паду. Ако је црква била склона паду, ова друга два разлога морала су отпасти по себи. И тако је судбина цркве била одлучена. Дакле, да црква треба и мора да се руши. И при свем том што се зна да има примера да храмови у европским центрима стоје ван регулационе линије и не сметано врше своју божанску мисију...

Углавном, дакле надмоћност је била на страни Друштва за унапређење Дунавског краја. Мисао је Друштва била здрава, а према томе поступак Општине нимало јеретички и драстичан. Место цркве овде — школа, већ пројектована, која би одговарала свима условима потребе, лепоте и уређења овога краја. А на другоме месту — црква, која би одговарала свима обзирима лепоте и као објект и иначе као храм који би био обезбеђен од сваког угрожавања. И то што пре и једно и друго.

Зато се и прегло да се рад убрза за обоје.

Споменуто Друштво у свом раду имало је много успеха. У овоме Друштву, на најистакнутијем месту, седели су, у разво време, врло виђени грађани Дунавског краја. У пријатном сећању треба да их са захвалношћу споменем: Архимандрит Фирмилијан, професор Богословије, Светомир Николајевић, Јован Ванлић, Вучко Ђорђевић и Никола Р. Поповић.

Но један узрок се појавио и за неко време задржао рушење. Зидари, јужносрбијанци нису хтели да приступе рушењу. Разлог су наводили кратко и јасно: *Грех је рушити цркву...* Звати су предузимачи у Општину, али посао није могао никако да отпочне. Покушано је да се зидари убеде у оправданост рушења али узалуд. Одговарали су да би то било богомрско и да би се они страшно огрешили. — „*Ко да дигне руку и да обара светињу Божју?!*” Предузимачи су се држали и тако и тако. Било је и попуштања с њихове стране, али се најзад установило да је права тешкоћа била код радника.

Предочавано им је да није смер да се поруши богомоља с тим да је више не буде; да се то чини у жељи да се сагради већа, боља и угледнија црква, која ће заблестати сјајем и обрадовати све... Аја, ни опепелити!..

То је тако трајало неко време. Али једнога јутра на крову цркве св. Александра Невског осванули су ватрогасци са оруђем за рушење. На крову су се могле видети куке, мотке, грабуље, пијуци и др. Дорћол се узрујао, огорчио, збунио, и најзад попустио и умирио.

Но у ствари никаквог насиља и неправде овде није било. Посреди је само неразумевање, с једне стране, а са друге одлучност. Рушење је трајало само неколико часова и убрзо испод рушевина указало се чисто земљиште, поравнано и потпуно доведено у ред.

Чим је порушена црква одмах се, и то убрзаним темпом, приступило зидању и школе и цркве. Оба ова објекта градила је Општина београдска. Грађење школе је одмах отпочето. — Са црквом није ишло глатко, јер је питање плаца још некупљеног, стварало тешкоће. По обавези коју је Општина дала, нова црква је морала бити подигнута у року од године дана после рушења првобитне цркве.

Али та обавеза није могла бити испуњена, и поред најбоље воље. Истина, купљен је био плац, по некима звани Гушин, а по другима — браће Боди. Плац се налазио на углу Петраћеве баште, у непосредној близини великог баштованског бунара — долапа. (Сада је то близу места где се секу Кнегиње Љубице и Страхинића Бана улице. Тај плац сада покривају лепе модерне куће, преко пута куће Јанаћка Стефановића, трговца).

Темељи нове цркве положени су тек 1894 године.

Карактеристично је било освећење темеља. На освећењу је чинодејствовао лично митрополит Михаило са неколико свештених лица. У току овога чина, за све време трајања, скелама и масивним даскама јурила је дечурлија. Тешко је било савладати их. Прављене су пертурбације и скокови с даске на даску и са греде на греду. У моменту кад је протођакон Тома произносио многољествије Кра-

љу, један дечак у трчању направио је незгодан скок. Стао неспретно на сами крај даске и за трен ока немирко се сручи доле заједно с даском. Све прсне у смех... Протођакин Тома уздржава се и сам, веселник, покушава да како измајсторише кашаљ, али му то не испада за руком. Једнако покушава и као на кашљује се и час прекида час продужава произношење, но узалуд. Тресе се и подрхтава гласом... Отима се... Но будући благо прекорен од митрополита, даде и последњи напор и некако све то скрпи, повеза, истера на чистину и дође до краја...

И шта се догодило? Земљиште је било умовито. Опасност се појавила одмах у почетку кад је постављена велика бетонска плоча. На тој плочи требало је да лежи целим простором својим црква као зграда. На несрећу није се предвидело нешто што се није смело губити из вида. Стручњаци кажу да се погрешка састојала у томе што су крајњи, спољни зидови постављени били по самој ивици плоче. Зидови су изидани доста високо. И баш зато није се могла избећи катастрофа. Притисак је на периферији плоче био исувише јак и несразмеран; а међутим ума је била присиљена да тражи излаза и концентрисана под средином плоче, на којој није било терета, она је деловала својим притиском одоздо навише и својом снагом просто пресекала и преполовила плочу. Пукотина је била ширине човечје ноге. Говорило се да је, пре него се десио овај случај, предузимач подигао своју рату, чим је поднет Општини извештај о извршеним радовима.

Са овим догађајем питање о другој, о новој цркви св. Александра Невског улази у једну нову фазу, тешку и готово безизлазну. О поновном грађењу на истом плацу није, наравно, могло бити ни говора. Отворила се читава серија зборована. Бринуло се, и кавжило, и протестовало, и молило. Сећам се једног збора у Другој београдској пивници, у Душановој улици... Говорило се пламено и болно са подиума. Писац ових врста имао је за време свог говора и епитрахил о врату. Локали пивнице препуни. Један видан број сачињавала су браћа мојсијевске вероисповеди. Симпатично је деловало на све душе да су и они давали своје прилоге, иако за православни храм!...

Акциони одбор имао је на челу једнога изразитог и чистокрвног Дорђолца, Вучка Ђорђевића. Енциклика митрополита Инокентија, којом благосиља покрет, произвела је код многих дрхтаје срца. Осећало се нешто велико, крупно, болно и молећиво у овој заталасаности, али никако не и претеће. Све као да је руководио један добри дух, због чега је и могао да се одржава отмени став и увек достојанствени тон у дебати и у расуђивању о ствари...

Нико није осуђиван. Схватило се да је Општина наступала као пријатељ и покоро-

витељ, и да је питање богомоље на Дорђолу истински и својски узела у своје старање. Но стицај прилика као да је све гонио на конфузне и нежељене путеве... Али рђаве намере није било.

Грађани Дорђола осећали су се као понижени у свом поносу.

Цео тај покрет за цркву, пун неизвесности и неодређености, продужио се чак до 1914 године. Тада је нађено друго место, између Француске и Доситејеве улице у Душановој и успело се да се положи темељи. Но несрећа! Опет несрећа и опет — вода! Архитекта је била г-ђица Начићева. Све мере примењене су да се вода, која је пошла под темеље, отстрани. У вези с тим измењен је био и западни зид и тиме се продужила црква. Но због рата, даља изградња цркве била је обустављена.

Да видимо шта је било уопште са богомољом Дорђола после, пошто је порушена црква о којој је раније била реч. Захваљујући предусретљивости Светомира Николајевића, председника Друштва Св. Саве, отворила се одмах у Дому Друштва Св. Саве привремена капела, на левом крилу Дома у приземљу. Одмах је регулисан положај те нове капеле. Капела је имала право на ходник од спољних, уличних врата и даље на две велике собе: једну из дворишта, у којој је била смештена богомоља, и другу с лица, за канцелариске потребе. Капела се налазила на томе месту неколико година. Све свете утвари из порушене цркве св. Александра Невског пренесене су биле у капелу, која је стално носила име св. Александра Невског као име свога патрона. Служиле су се у њој све свете службе и чинодејства, сем опела над умрлима. За венчања је стављен нарочити услов да се врше у највећем миру, тишини и у пуном поретку и пристojности.

После извесног времена десио се један нежељени случај, који је могао да буде судбоносан за даљи опстанак капеле у Дому Друштва св. Саве.

Покојни Николајевић, научник, предани посленик на положају председника Друштва св. Саве и иначе неуморни трудбеник, редовно је, поред друштвених, и своје личне послове обављао у своме кабинету, на десном крилу зграде у приземљу. Велики мислилац морао је да има дубоки мир и спокојство. Он је, а са разлогом, могао то и да захтева у својству главног домаћина куће.

Једнога дана, док је свештеник вршио венчање у капели, некакав враголан међу сватовима приђе свирачима — који су мирно под тремом, на спољним, уличним вратима, очекивали излазак сватова — и нареди им да засвирају, додавши: „али добро, својски, што јаче. Нека затрешти, нека се чује и да се не ђосрамите ни ви, уметници, ни сватови"! Па их онда повуче у дубину ходника и распореди између стубова. И само што он то ре-

че, а свирачи дадоше ватру... Ударише по инструментима, осу се урнебесни тресак. Проломише се звуци под сводовима Дома. Све забруја громогласно. Ту су звуци који су долазили директно од инструмената, па одјеци са стубова у ходницима. А све то измешано узвизима команде примаша и општим жагором од прикупљене деце, која су гледала на све ово као на чудо.

И појмљиво да је све ово морало деловати као препад на мирне душе оних који су у згради Дома боравили. Ми пак који смо били слободни полетели смо из капеле. И док ми тамо, а Николајевић као фурија већ се створио ту — узрујан, револтиран због прекршаја дисциплине и због нереда, — ви-као је у оправданом гневу: „Шта је то? Ко свира! Како смете да свирате”? Наши гарави „уметници” умукоше и *ником* поникоше... Док се један од њих осмели да у понизности одговори: „Па свадба, господине”! То је требало да буде као неки разлог... Николајевић неколико тренутака забезекнуто загледа се у њих, стиша се и само што рече: „Напоље! На улицу!” И оде у свој кабинет.

Кад је школа озидана, после повише година, капела се сели у школу и као сироче добија једну собу и један мали узани просторчић, једва нешто мало више од метра

ширине — за канцеларију. Ово је било мало ходнице, где су ђаци вешали своје одело. Ту је капела таворила, у примитивности, оскудна у свему, све док после рата није пропојала нова црква св. Александра Невског, на углу Француске и Душанове улице.

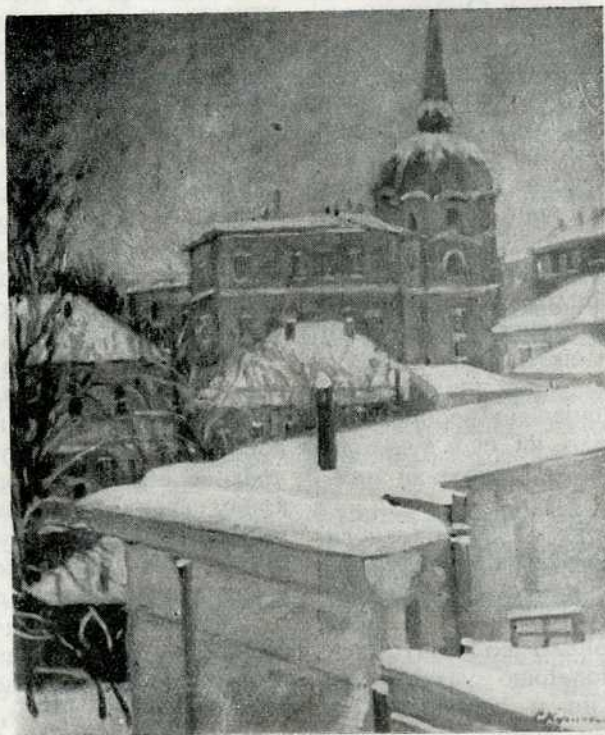
Највећи ктитор ове нове цркве био је Блаженопокојни Краљ Александар I Ујединитељ. Он је украсио цркву најлепшим и најскупочијим мермерним иконостасом. Скинуо га са монументала на Опленцу и даровао га, заједно са другим предметима, као што су: столови, певнице итд., — израђеним у истом стилу као иконостас.

Тиме и толиким својим делима, руковођен побудама каквима су били прожети круноносни ктитори из плејаде Немањића, велики наш Краљ Александар задужио је све нас на вечиту љубав и захвалност...

Нека је вечна слава Њему, мученику, Њему беспримерном Дародавцу и Миротворцу за све; за све напоре и толике племените жеље Његове!...

Хвала свештенослужиоцима цркве св. Александра Невског за толике бриге и настојања у непрекидном старању и пожртвованости и грађанима, на чијем је челу био покојни Банић, који је много дао у љубави, у труду и великом прегалаштву и жртвама.

Миливој М. Петровић

Сергије Кучински: Београд у снегу
(Са изложбе у Руско-српском клубу)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Уклањање општинских претседника у Београду са положаја крајем XIX века

Као год што се данас претседници у у Београду постављају и смењују указом, тако исто је тих случајева било и у предратном Београду. О томе је већ опширније писано у „Општинским новинама”, свеска јуни—јули 1939. Овога пута изнећемо неколико случајеви у којима су претседници уклоњени, било по кривици, било из политичких разлога.

Свега је три претседника било уклоњено са дужности: Аћим Чрнић 1869, Милован Маринковић 1892 и Никола Д. Стевановић 1899. Један — Владан Ђорђевић — својом оставком предухитрио је уклањање. За сва ова лица изнети су у поменутој свесци „Општинских новина” разлози њиховог изласка из општине. Опширније, уколико нам подаци допуштају, изнећемо случајеве Владана Ђорђевића и Николе Д. Стевановића.

Владан је дошао у општину са положаја начелника санитета министарства унутрашњих дела 1 августа 1884. Амбиција његова да нешто за Београд уради била је велика; исто тако и вредноћа. Послова је било толико много да се није знало с кога краја да се почне. Београд није имао ничега што би га претстављало као модеран град. Нивелација, регулација, канализација, водовод, осветлење, трамваји, калдрма итд. постојали су само у идејама и лепим жељама. Остареење свега тога увек је онемогућавано због финансијских разлога. За све те потребе требало је закључити велики зајам, а није се могло створити покриће. Због тога је Владан и настојавао да се донесе Закон о општинској трошарини и он је изгласан у Скупштини 9 јуна 1884. Тада је Владан био владин посланик у Скупштини. Он можда, приликом брањења законског пројекта, није могао ни сањати да ће после 52 дана ући у општину као њен претседник.

За велике радове које је Владан желео да изводи није постојало искуство. Зато је он предложио и општински одбор усвојио да једна делегација пропутује кроз Европу и разгледа разне установе. У тој делегацији били су: Владан, Јова Крсмановић, Јован Антула. На путу су пробавили 6 недеља, у октобру и новембру 1884, и цео трошак, који је општина поднела, изнео је 6.599 дин.

Делегати су обишли ова места: Будим Пешту, Беч, Минхен, Штрасбург, Берлин,

Франкфурт, Данциг, Париз, Брисел, Лондон, Истбори, Брајтон и Темишвар. О свему што су видели, поднели су извештај по повратку с пута. Одмах се је ступило у везу са страним стручњацима да раде планове за регулацију, канализацију, водовод и осветлење. Припреме за извођење великих послова вршене су необично брзо, па је у томе било мало и наивности. На одборској седници од 24 фебруара 1885 реши се да се у Београду заведе осветлење светлећим гасом. Та одлука је остала на папиру.

Владан је сматрао да је за развиће Београда потребно да његова општина има специјалан закон. У том правцу почео је и да ради, али то га је и приморало да напусти општину.

На одборској седници од 18 јула 1885 изабрана је комисија да проучи пројект Закона о београдској општини.

Управа вар. Београда, као надзорна власт, актом од 23 јула 1885 тражила је да јој се у верном препису поднесе све оно из чега би се могло видети из којих је разлога горња одлука потекла.

Општина је одговорила:

1) Надзор над општинама од велике је важности, али и он мора одговарати законским наређењима и носити на себи значај озбиљности, хладног суђења и вишег сматрања које доликује достојанству и положају државне власти; и

2) Изгледа, да Управа нема никаквих потреба за свој поступак, бар не на закону основаних.

На предлог Владанов одбор реши да се изјави жалба министру унутрашњих дела. Министар Милутин Гарашанин, који је у исто време био и претседник владе, одобри поступак Управе вароши, јер општина јој није послала нацрт Закона о уређењу вароши Београда.

По овој ствари избио је непотребан сукоб, изазват пргавошћу Владановом. (По природи својој он је био „прек”, како се сам изјаснио доцније приликом опроштаја са чиновницима кад је одлазио из општине. Молио је да му опросте ако је кога из своје „преке нарави увредио.)

Ствари су се све више заплитале. Некако у исто време Владан је дао у штампу и

годишњи извештај о пословима у општини, а у коме је полиција нашла и увреде за себе. Одборска седница од 8 августа 1885 била је интересантна и одлучујућа по опстанак Владанов у општини. На тој седници Владан је највише говорио и између осталог рекао и ово:

„Као што видите, господо, тешко је општинској власти чувати пијаћу воду у вароши, у којој полицијом друга власт управља и где се може догодити да они који су постављени за чување, сами кваре водоводе.”

Затим каже да је извештај у Државној штампарији оштампан и повезан, али да примерке не дају. Свуда је тражио управника Рајчевића, али га нигде није могао наћи. Види се да је забрана с више стране извршена.

Затим наставља:

„На дан 7 ов. мес. на општини и многим другим местима освануле су плакате, пашквиле, писане једном руком, у стиховима, а у којима се ја лично најпогрдније нападам. Неки кажу да је те плакате лепо један жандарм. Ја томе нећу поверовати, утолико мање што у пашвилама стоји да сам ја ружан човек, из чега закључујем да је то од неке женске руке произишло, на чију лепоту ја нисам довољно пажљиво обраћао.” (Смех).

Чуди се да се овако нешто дешава под владом Милутина Гарашанина који је његов лични и начелни пријатељ. Исто тако чуди се и Рајчевићу, управнику Државне штампарије, који му је побратим. Најзад, тражи од одбора да реши ко је крив за овај сукоб.

Отвори се дискусија и у њој су учествовали:

Алекса Илић: „Мени управо недостаје речи да искажем све оно што у овом тренутку осећамо сви о раду и енергији нашег претседника. Мислим да ћу бити израз не само вас, као претставника у општини, него и одјек осећаја и грађана који нису овде присутни, ако претседнику г. Владану изјавимо наше највеће задовољство и највеће поверење.

Влада не само што не може имати ништа за прекор и замерку, него би јој пре била дужност да ода хвалу таквом свом изабранику и да се поноси њиме.”

Мијаило Павловић. — Налазим да у извештају нема израза који би могли кога вређати. Чуди се што се не допушта да се могу правити нацрти рефорама. Предлаже да се донесе овакав закључак:

„Претседник министарског савета и министар унутрашњих дела г. Милутин Гарашанин оснажио је незаконито решење Управе вароши Београда и тиме повредио чл. 76 Закона о општинама и чл. 33 Устава. Зато да се изјави жалба Народној скупштини те да се види да ли заиста у овој земљи не сме нико никакав нацрт написати, па ма он био од највеће користи за општину и државу.”

Павловић, називан у Београду и свуда у Србији „Ћир Мијаило”, био је напредњак и

лични пријатељ Гарашанинов. То му ипак није сметало да овако оштру резолуцију предложи.

Добросав Марковић предлаже да се изберу 2—3 одборника који би отишли министру и видели у чему је ствар.

Владан: „Има три предлога. Први Алексе Илића да одбор изјави потпуно поверење и захвалност претседнику; други Мијаила Павловића да се изјави жалба Народној скупштини; и трећи: Добросав Марковића да се одреди депутација.”

Приступило се гласању и резултат је био овај:

За предлог Алексе Илића гласали сви, сем двојице који су се уздржали од гласања. Предлог Мијаила Павловића одбијен је са 18 према 3.

Трећи предлог није био стављен на гласање.

Објављујући резултат Владан је изјавио: „Част ми је извести да подносим оставку на звање претседника општине.”

Тиме је ова седница била завршена.

Указ о уважању оставке изишао је 9, а разрешење извршено 10 августа. Да није поднео оставку, био би смењен. Ипак је из општине изишао задовољан, испраћен скоро једнодушним поверењем одбора.

Кад данас, после 55 година, посматрамо овај случај, налазимо да Владан није био у праву што се није хтео одазвати једном административном захтеву Управе вар. Београда. Она је тражила да јој се пошаље све из чега би се могло видети зашто је одређена комисија за проучавање пројекта општинског закона за Београд као и да јој се и сам пројекат поднесе на увиђај.

Владану се чинило да такво тражење не одговара закону и да вређа и општину и њега. У ствари, ништа од свега тога није било. Вређање је постојало само у уобразиљи Владановој, који је много полагао на свој понос и ауторитет, па налазио да се они крње и онда кад на то нико није ни помишљао.

Владанов пројект општинског закона за Београд непознат је, јер нигде није ни објављен. Контуре тог закона могле би се можда назрети кад се удуби у смисао реченице:

„Тешко је општинској власти чувати пијаћу воду у вароши, у којој полицијом друга власт управља...”

Да ли је тиме Владан хтео рећи да општина треба да врши и полицијску власт у Београду? Ако је тако мислио, онда у ком обиму?

Владан је у општини провео годину дана. За то време дао је много идеја, планова и пројеката, чиме је својим следбеницима олакшао рад.

Пада у очи да је по одласку Владановом из општине, пуних 8 месеци, место претсед-

ника било празно и ту дужност је обављао кмет Михаило Крстић.

Непознато је, из којих је разлога тако важно место толико времена било празно.

2

Никола Д. Стевановић двапут је био претседник општине. Први пут свега 36 дана од 5 децембра 1896 до 10 јануара 1897. Указ о постављењу изашао је 8 новембра 1896. Сменила га је радикална влада Ђоке Симића, а на његово место поставила Николу Пашића.

По други пут је постављен за претседника 5 новембра 1897. Дужност је примио 13 новембра и. г. а разрешен 14 новембра 1899. Претседниковао је, дакле, пуне две године.

Његово смењивање има историју. Њега као напредњака, сменила је напредњачка влада Владана Ђорђевића, у којој је министар унутрашњих дела био Ђорђе Генчић. Смењен је зато што је потписао уговор о зајму без овлашћења општинског одбора.

На одборској седници од 22 априла 1899 Стевановић је реферисао да су Жилијан де Лаки, финансијер из Париза, и Артур Барони, из Б. Пеште поднели у име Банке француског кредита понуду за зајам од 10 мил. динара. Одбор је овластио претседника да води преговоре и о резултату поднесе извештај.

У седници од 13 маја 1899 одбор је у начелу примио понуду за зајам и иста је предата нарочитој комисији ради проучавања.

Шта је рађено у одборској комисији није познато. Главни је, да је 10 новембра 1899 Стевановић потписао уговор о зајму, који је требало употребити за исплату општинских дугова, израду канализације, проширење водовода и израду пута поред Саве и Дунава.

Главније одредбе зајма ове су:

Банка даје општини 11,760.000 номиналних златних франака, односно по курсу 85 за сто ефективних 9,996.000 фр., и то у четири рате:

1 марта 1900	2,550.000
1 јануара 1901	2,550.000
1 јануара 1902	2,550.000
1 јануара 1903	2,346.000

У додаток уговора унета је обавеза Банке да ће 24 децембра 1899 исплатити општини 1 милион номиналних, односно 850.000 ефективних на рачун рате од 1 марта 1900. Ако то Банка не би учинила, или, ако би тај аванс дала а не би измирила рату 1 марта 1900, уговор престаје да важи а дотле издате суме пропадају у корист општине.

Рок за исплату зајма је 50 г., а интерес 5%.

До 5 јануара 1900 Општина је имала да преда Банци 23.520 обвезница, свака по 500 зл. франака, а по којима су портери имали да примају камату од 1 маја 1900.

Приликом предаје обвезница, општина је била дужна да преда и гаранције, т.ј. да заложити приход од трошарине, а ако он не би био довољан, онда и приход од канализације и водовода.

Општина је обавезна да Банци стави на расположење све књиге које се односе на гаранције.

Банка, ради контроле, поставља свог агента на рачун општине, са платом од 6.000 дин. годишње.

Сва акта по том предмету послата су Управи града, као надзорној власти, и она је задржала од извршења уговор о зајму 16 новембра, а указ о разрешењу претседника потписан је 13 новембра 1899.

Према приликама оног времена зајам је био повољан за општину. Држава је закључивала много теже зајмове.

Уговор о зајму није био довољно прецизан а остварење се протезало на пуне три године. За то време општина је морала плаћати камату и на суме које није примила.

Плаћање банчиног агента није нешто необично. Тај случај постоји и код државе у Монополској управи.

Важно је знати: зашто је Стевановић, без овлашћења одбора, потписао уговор о зајму. Није ли он за то имао одобрење ужег одбора, т.ј. комисије. Из решења Управе града види се да је та комисија имала седницу 9 новембра и да је већ сутрадан Стевановић потписао уговор. На одборској седници од 17 новембра Коста Др. Ризнић, члан уже комисије, изјавио је, да она никакво дефинитивно решење није донела 9 новембра, нити овластила претседника да уговор потпише. Међутим, у 2 тачки Управног решења стоји: „Г. Стевановић није саопштавао целокупном одбору одлуке уже комисије...” из чега излази да је, и поред тврђења Ризнићевог, постојало одобрење комисије. Ако је то одобрење епостојало, зар Стевановић није знао да је оно по закону без важности?

Још једно се питање намеће: да ли је због овог случаја Стевановића требало сменили са положаја? Свакако је требало, јер је та ствар била крупне природе; али му се не може набацити да је био непоштен. Напротив, Он, који је 1901 био и министар Унутрашњих дела, умро је као пуки сиромаш.

За време окупације многе је Београђане спасао својим заузимањем код аустријских власти, често не само по цену интернирања, него и по цену свог живота. Тада су му се молиоци обично претстављали као напредњаци и он

је једном приликом рекао: „О брате, нисам знао да у Београду има толико напредњака!“¹⁾

1) Ова епизода потсећа нас донекле на једну другу. Кад се кнез Милош вратио у Србију 1859 наредио је да се Вучић ухапси и образује комисија за извиђај његових кривица. Писар код иследника био је Димитрије Маринковић, доцнији министар и претседник Сената.

Једног дана Милош позове Димитрија и упита га: има ли тужби против Вучића. Он му одговори да нема.

— Чиниш волико, рече му Милош, јеси ли ти објавио да се сваки јави ко има да се тужи на Вучића.

— Јесам, господару, одговори Димитрије.

— Камо, како си написао?

Димитрије показа текет објаве.

Ех, не ваља то! Пиши:

„Вучић је у апси и из ње неће изићи. Сваки, који има да се тужи, нека донесе тужбу комисији...“

После 15 дана Милош опет зовне Димитрија и запита га:

И ишао је чича Никола, болестан и једва вукући ноге, да спасава београдске грађане од непријатељске обести. Многи и многи што су данас живи имају за то да захвале Николи Стевановићу. Они га се сећају и с поштовањем његово име изговарају.

За време Николиног претседниковања, било је у мају 1898 решено да се „Грантовац“ парцелише. Министарство грађевина није ту одлуку одобрило и тражило је да општина све то земљиште откупи и претвори у парк. Она на то није пристала из финансијских разлога и најзад успела је да се цео тај комплекс парцелише.

Неких већих радова није било у времену када је Никола био претседник.

Д. Ј. Ранковић

— Има ли сад тужби против Вучића?

— Има, господару, толико да им не можемо цевата дати.

— Ето видиш! Свет није веровао да је Вучић долијао, па није смео ни да се тужи.

Сергије Кучински: Руска црква у Београду.
(Са изложбе у Руско-српском клубу)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Београд и осма балканска конференција

Почетком месеца фебруара ове године одржано је осмо редовно заседање Сталног савета земаља чланица Балканског споразума. За то заседање изабран је Београд, иако је прошлогодишњи претседник тога међународног инструмента био румунски министар спољних послова, а његов овогодишњи наследник турски претставник.

И у дипломатском свету, који има своју логику, своје назоре, много се расправљало о томе зашто баш да Београд буде изабран као седиште овогодишњег заседања Балканског споразума од кога су очекиване одлуке не само по мир и безбедност овога дела нашег континента него и по даљи развој догађаја у Европи.

Међутим, овим избором хтело се — једнодушном сагласношћу свих партнера — јавно признати Београду онај симболички значај који је он утиснуо у своју интербалканску политику још пре неких осамдесет година. Тај град имао је некада да са обала

Саве и Дунава брани хришћанску Европу од муслиманске најезде. И у колико се османлијство повлачило са континента, тај исти Београд добијао је и нову мисију: да послужи као брана против других европских империјализама чији су циљеви постајали све јаснији. И најзад од те свеопште европске улоге Београд је добио и једну другу: националну, јужнословенску и балканску улогу. Један од видних доказа тога пионирства налази се у оном племенитом коњанику који и данас пркоси догађајима пред Народним позориштем: управо на оном месту на коме се решавала судбина једне вазалне кнежевине и једног вековног царства.

И доцније, ма колико био заузет својом искључиво националном мисијом, Београд никад није напуштао своје планове о интербалканској сарадњи као јединој гарантини одолевања свакој најезди и свакој политици са Запада, Истока или Севера. Можда су догађаји за последње две деценије донекле успорили

Дочек чланова Савета Балканског споразума у Београду (у првом реду: претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић у разговору са Министром иностраних послова г. д-р Цинцар-Марковићем)

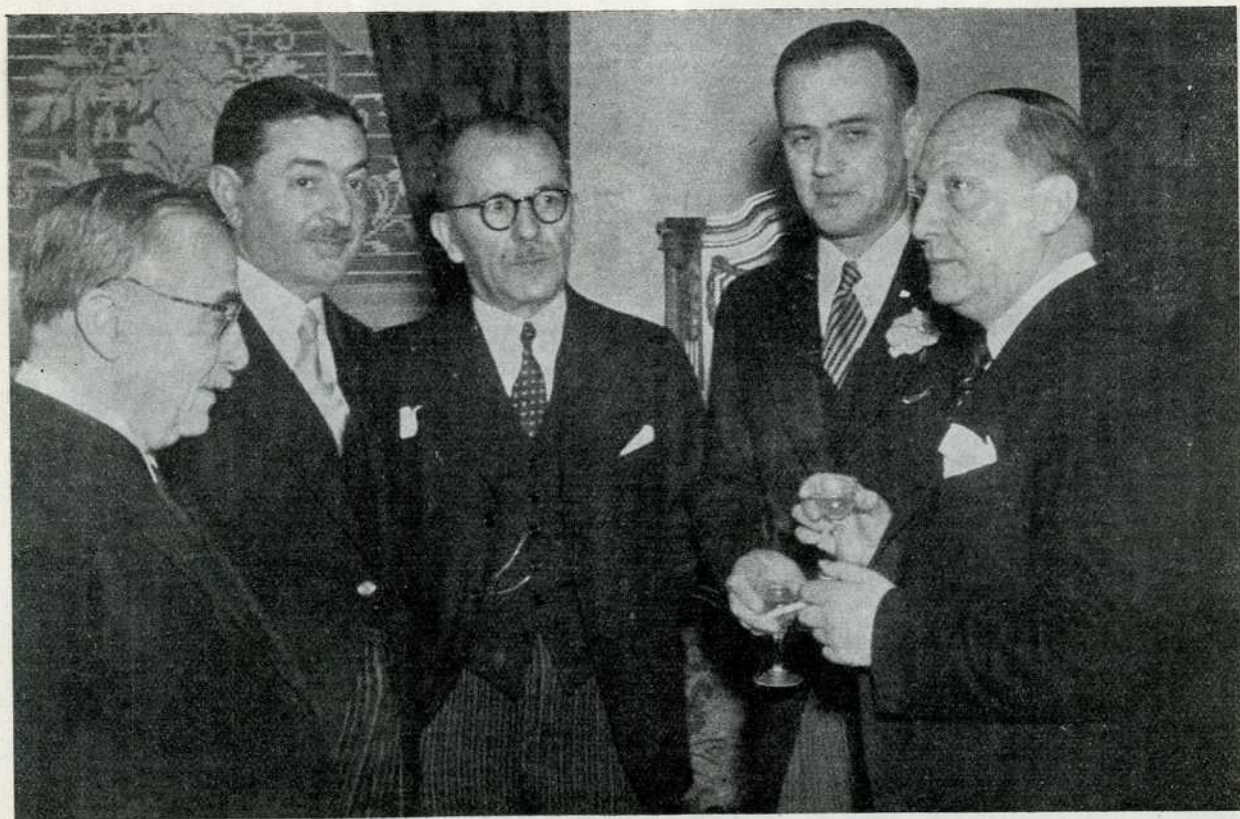
www.univ.rs такву његову мисију, али је сигурно нису ком-
примитовали.

Али, без обзира на даљи развој догађаја и будућу судбину Балканског пакта, сматрамо за корисно да још једном потсетимо на извесне моменте који су претходили политичкој и свакој другој организацији Балкана чија је последња етапа Балкански пакт. Другим речима, да потсетимо да су повремене интербалканске манифестације, — иако су каткад биле само комбинације моментаног карактера и израз датог стања ствари — у крајњој анализи етапе, припремне фазе за остваривање у скорој будућности једног панбалканског организма у духу Гарашаниновог начела: Балкан — балканским народима. Нећемо почети од оног револуционарног доба кад су Карађорђе, Каподистрија, Ипсиланти и Рига од Фере правили планове за ослобођење целог Балкана — него од оне епохе када су балкански изроди већ уживали релативну националну слободу. Од тада па до данас панбалканска идеја прошла је кроз неколико фаза конкретних покушаја: и више их, надајмо се, неће бити — јер ће следећа фаза бити завршна, као реализација напора толиких нараштаја свих балканских народа који немају више шта да уче од других..

Први конкретни покушаји на организовању балканских народа по начелу „Балкан — балканским народима” почиње са дипломатским радом Кнеза Михаила Обреновића (1860—1868), односно његовог претседника владе и министра спољних послова Илије Гарашанина (1861—1867): закључењем читавог низа

конвенција тадање Кнежевине Србије са осталим балканским народима. Судбина те Србије била је, као и судбина осталих балканских народа, укљештена између империјалистичких тежњи великих суседних царевина. Ослободити се од Турака још није значило живети национално независно: Аустро-Угарска и Русија имале су исти циљ — Цариград — до кога се долазило само преко Балкана. Према томе ваљало је организовати један панбалкански отпор према свима и свакоме за увек. Зато је Кнез Михаило закључио савез са Црном Гором 1866 год., споразум са бугарским револуционарним комитетом из Букурешта 1867 год., споразум са Грчком августа исте године, а јануара 1868 и споразум са Румунијом. Очи Европе биле су уперене у Београд: одатле се прети једнима а опомињу други. Нажалост, атентат у Кошутњаку зауставио је ту акцију, прву тако широких размера. Многима је лакнуло ван Балкана. Зато је Карол од Румуније и могао рећи поводом смрти Кнеза Михаила: „Да је остао жив, не знам да ли би лик Европе био измењен, али лик Балкана насигурно — и врло ускоро”.

Нова интензивна међубалканска акција почиње педесет година доцније. Њу изазивају три крупна догађаја ван Балкана: унутрашње минирање иначе слабог султановог режима од стране револуционарне организације Младо-Турака, пораз Русије у рату са Јапаном и анексија Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске Монархије. Турска је ослабљена унутрашњим борбама — то треба искористити; Русија

Чланови Савета Балканског споразума у Београду. С лева на десно: г. Метаксас претседник владе и министар иностраних послова Грчке, г. Драгиша Цветковић претседник југословенске владе, г. Сараџоглу министар иностраних послова Турске, г. Гафенку министар иностраних послова Румуније и г. д-р Цинцар-Марковић министар иностраних послова Југославије.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

је поражена и доживљује унутрашње потресе — на њу се не може рачунати; Аустро-Угарска манифестује своје империјалистичке тежње на Балкану — треба бити опрезан. И идеја о балканском савезу ниче: најпре у циљу чишћења Балкана од Турака, а после можда и у циљу организованог отпора према суседној Монархији. И Милован Миловановић, српски претседник владе и министар спољних послова, иде трагом Гарашанина: како је сагласност са Црном Гором претодходно постигнута, то се у фебруару 1912 год. закључује споразум између Србије и Бугарске, а у мају између Бугарске и Грчке. Као што је познато, циљ овог балканског савеза само је делимично изведен.

Завршетак светског рата, рушевине двеју царевина, чији је утицај на развитак балканских народа био врло велики, и одсуство треће, изакарпатске царевине, стварају нову ситуацију на Балкану. Балкански народи су ослобођени, њихови вековни непријатељи су ишчезли, али потреба за стабилизацијом мира и бољом будућношћу Балкана оживљава међубалканску активност. Југославија и Румунија закључују 1921 год. уговор о савезу, а Лозански пакт од 1923 год. учвршћује на Балкану мир. Нова Турска под вођством Ататурка даје потстрек за ликвидирање крваве прошлости, која је и најближе завидила, и, огорчена вршљањем европских сила у њеној унутрашњој и спољној политици, прва се окреће Балкану и са Југославијом закључује 1925 год. пакт о ненападању. Сличан пакт закључен је између Румуније и Грчке 22 марта 1928 год., између Југославије и Грчке 27 марта 1929 год., Турска је закључила са Бугарском споразум који је продужен 22 септембра 1933 год. а 30 октобра 1933 године Турска је потписала са Грчком пакт о неутралности и арбитражи.

Овај период одликује се многобројним билатералним пактовима међу балканским земљама и он потсећа на Гарашанинову и Миловановићеву акцију. Друга карактеристика овог периода била би у одсуству Бугарске (која је имала само пакт са Турском) и Албаније (због Тиранског пакта са Италијом од 1926 и 1927 год.). Значи до дефинитивног панбалканског обрасца остало је још да се савладају две тешкоће: билатералну формулу проширити до једне конкретне савезне балканске формуле, и употпунити број панбалканских сарадника. У овом циљу одржавају се балканске конференције: годишње скупштине делегација разних балканских држава, делегација састављених од приватних личности, добрих познаваца свих балканских проблема. Прва оваква конференција — од делегата шест балканских држава — одржана је у Атини под претседништвом г. Александра Папанастазиа, бившег претседника грчке владе. У својој резолуцији ова конференција указује на неопходност сталне сарадње свих балканских држава путем редовних годишњих састанака односних министара спољних послова. Дакле, стварање једног Балканског споразума на следећим принципима: илегалност рата, мирно решење свих евентуалних сукоба и спорова балканских народа и узајамна помоћ у случају повреде предузетих обавеза чланица. У том смислу образован је један комитет, под претседништвом г. Ј. Спиропулоса, професора солунског универзите-

та, у циљу редакције претпројекта Балканског пакта. Друга слична конференција састала се у Цариграду 1931 године. Трећа је заседала у Букурешту 22—29 октобра 1932 године. На њој је донет дефинитивни текст претпројекта Балканског пакта, који је израдио поменути комитет прве атинске конференције. Главне одредбе овог пројекта биле су: потписнице се одричу рата као средства за решавање својих евентуалних спорова, које ће ликвидирати мирним путем (чл. 1); у случају једностраног прекршаја ових одредаба, остале потписнице подносе ствар пред Друштво народа и прихватају његову одлуку (чл. 19 и 20).

Четврта оваква конференција одржана је у Солуну 1933 године а први састанак министара спољних послова четири балканске земље обављен је у Женеви 3 марта 1933 г. (Јевтић, Титулеско, Ружди Арас и Политис) који утврђују потребу закључења Балканског споразума.

Међубалканска акција у 1933 години била је својом симболичношћу одлучујућа. То је историки кружни пут Александра I по Балкану: његови састанци са Каролом II у Синаји, са Борисом у Еуксинаграду, са Кемалом Ататурком у Анкари и Кондилисом (грчким министром војним) у Атини. Основе Балканског пакта су постављене. Надаљеним министрима остало је још само да изврше техничке припреме у циљу његовог међународног озакоњења. И настала је жива акција извесних балканских министара: Титулеско обилази од 15—22 октобра 1933 све балканске престонице; Максимос пролази 23 децембра исте године кроз Београд за Рим, Париз и Лондон у циљу обавештавања тамошњих влада о скором потписивању Балканског пакта; и најзад Јевтић и Титулеско састају се ускоро у Загребу, где утврђују дефинитивни текст Пакта.

Најзад 9 фебруара министри спољних послова Југославије, Турске, Румуније и Грчке потписали су Балкански пакт у свечаној сали Академије наука у Атини.

Текст Балканског пакта је концизан: кратак и јасан — као и Париски (Келогов) пакт од 27 августа 1928 године. Поред увода садржи три члана. По члану првом силе потписнице гарантују једна другој интергритет својих балканских граница. По члану другом оне се обавезују на узајамно конзултовање и пристанак у случају појединачног примања извесних међународних обавеза. И најзад, по члану трећем врата Балканског пакта отворена су и осталим балканским државама.

Као што се види, карактеристике овог пакта биле би следеће: он је од низа билатералних споразума еволуирао до једне еластичне регионалне формуле; аналогија његовог првог члана очевидна је са односним одредбама Женевског и Париског пакта. Значи он је нека врста средњег решења између система колективне и билатералне организације мира; отуда је посве разумљиво да је стекао симпатије и присталице женевске институције...

Стални Савет Балканског споразума састао се у Београду 2, 3, и 4 фебруара 1940. Грчку је претстављао г. Жан Метаксас, Претседник владе и министар иностраних послова, Румунију г. Грегоар Гафенку, Министар иностраних послова, Турску г. Шукри Сараџоглу, Министар иностраних послова, а Југосла-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вију г. др Александар Цинцар-Марковић, Министар иностраних послова.

Измена гледишта, којој су чланови Сталног Савета приступили, у атмосфери срдачној и пуној поверења, дозволила им је да једнодушно констатују:

- 1 — Заједнички интерес четири земље за одржање мира, реда и безбедности на Југо-истоку Европе;
- 2 — Своју чврсту решеност да продуже своју одлучно мирољубиву политику, одржавајући стриктно своја становишта у односу на данашњи сукоб, како би сачували од ратних искушења овај део Европе;
- 3 — Своју вољу да остану уједињени, у кругу Споразума који спроводи само своје сопствене циљеве и који није уперен ни против кога, и да заједнички настоје на очувању права сваког од њих на независност и националну територију;
- 4 — Своју искрену жељу да одржавају и развијају пријатељске односе са суседним државама, у мирљивом духу међусобног разумевања и мирољубиве сарадње;
- 5 — Потребу да учине тешњим и усаврше привредне и саобраћајне везе између балканских земаља, организујући нарочито трговачке размене у оквиру Споразума.
- 6 — Продужење Балканског пакта за нов статутарни период од седам година, почев од 9 фебруара 1941 године;
- 7 — Одлуку четири министара иностраних послова да одржавају међусобом тесан додир до идућег редовног заседања Сталног Савета, који ће се одржати у Атини у месецу фебруару 1941 године.

Из објављеног комуникаа Сталног Савета јасно се потврђује да је Балканском пакту циљ: обезбе-

дити мир на самом Балкану и снагом своје солидарности спречити нарушавање тога мира споља.

Данас, кад се један део Европе гуши у ратној психози, Београд је опет постао у очима света она благотворна жижа чија светлост даје нове наде да је свету још увек остало довољно разума да не изврши самоубиство. Зато је наша престоница и могла бити у току три дана овог месеца центар пажње, не само континенталног него и прекоморског света. Београд је остао вредан те пажње, достојан те међународне исповести, и доследан својој вечитој мисији балканског бдења.

Али, ма колико да је овогодишња Балканска конференција била од искључиво политичког балканског и међународног значаја, Београд као град имао је свог запаженог учешћа. Његов претседник г. Војин Ђуричић представљао је скоро пола милиона Београђана у дочеку балканских мисија. Он је то урадио у својству првог грађанина престонице Краљевине Југославије, која је и поред свих новотарија успела да сачува своје расне одлике, у првом реду своје легендарно гостопримство, које је широка срца ставила на расположење високим балканским гостима. Попут свог претседника, грађанство је са пуно симпатија пратило рад и кретање гостију за све време њихова боравка у престолном Београду, спонтаним манифестацијама које су биле далеко од уобичајене конвенционалности.

Наша престоница остаће после фебруарске Балканске конференције још више у сећању света као непоколебиви чувар мира на Балкану, па самим тим и као солидан стуб европског поретка.

Душан М. Филиповић

Свечани скуп Српске краљевске академије наука

Приступне беседе нових академика г. г. д-р Милоша Тривунца и д-р Војислава Мишковића

Свечани скуп Српске краљевске академије наука одржан је у четвртак 8 фебруара 1940 у сали Коларчеве задужбине, на коме су прочитали своје приступне академске беседе нови академици г. г. д-р Милош Тривунац и д-р Војислав Мишковић.

Скупу су присуствовали претставници цивилних и војних власти и велики број одабране публике. Били су присутни: Изасланик Њ. В. Краља генерал г. Барјактаревић, претставници Краљевске владе министри г. г. Божа Максимовић и д-р Миха Крек, изасланик Министра војске генерал г. Емило Белић; претставници вероисповести: изасланик Њ. Св. Патријарха викарни епископ г. Арсеније, надбискуп г. Ујичић; изасланик Претседника Београдске општине градски већник г. Рајица Маринковић, ректор Универзитета г. Мицић, претставник Министарства иностраних послова помоћник министра г. Милоје Смиљанић, претседник Српске Матице г. д-р Александар Моч, велики број чланова Српске краљевске академије наука,

велики број научника, књижевника и осталих интелектуалних радника.

На бини, за столом, налазили су се: Претседник Академије наука г. д-р Александар Белић, секретари Академије г. д-р Јован Радонић и г. д-р Владимир Р. Петковић и нови академици г. г. Тривунац и Мишковић.

Претседник Српске краљевске академије наука г. д-р Александар Белић отворио је свечани скуп поздрављајући изасланике и остале присутне. Претставио је новог члана Академије г. д-р Милоша Тривунца, који је изабран 16 фебруара 1939.

Г. Белић је о г. Тривунцу рекао у главном:

„Романиста и германиста, са дубоком стручном спремом, одличан познавалац немачког, енглеског, француског и талијанског језика, Милош Тривунац ради предано близу четрдесет година — на проучавању немачког језика и немачке књижевности, а затим и оних

Са свечане седнице Српске Краљевске академије наука

научних области које се налазе са тим у ближој или даљој вези....

Он широко схвата свако књижевно дело: не само као плод маште и творачке снаге књижевника, као што су били Гете, Шекспир, Шилер, Грилпарцер, Бранко Радичевић или толики други — него и свих услова дане епохе, целокупности духовних видика и нагомиланих искустава њих самих и њихових средина и свих утицаја који су ма с које стране могли доћи. Сматрајући да не може бити веће драгоцености наше културе, од онога пресека унутрашњег живота који нам песници, романијери и приповедачи откривају у својим делима, умножавајући стално себе саме у својим генијалним производима, г. Тривунац је ишао од једног до другог великана светске књижевности помажући нам да разумемо сву лепоту, духовну и уметничку, њихових дела, чија се тајна често скрива у потсвесним дубинама њихова стваралаштва. Он је тако исто улазио у све танчине њихова језика, у све многостручности значења и стилске и естетске вредности речи, које су толико различне од језика до језика и онда када се на око чини да су речи истих значења. Тим двома најлепшим и најћудљивијим мистеријама, мистерији живота и мистерији речи, које стално објављују видовити претставници човечанског духа у својим делима, г. Тривунац је побожно служио целог свог века у тишини и скромности. Ако томе додам сигурност суда, којом се г. Тривунац увек одликовао, јасног излагања и управо класичан стил, којим он влада савршено, онда ћемо добити претставу о ономе чиме се толико истичу радови г. Тривунца. Германистички институт на Университету у Београду, који је подједнако развио свој рад и у области немачке књижевности и немачког језика и који посвећује нарочиту пажњу развоју немачких дијалеката у нашој земљи и утицају немачког језика на наш савремени језик — у потпуности је, од оснива-

ња до данас, дело г-на Тривунца, који му је и данас на челу."

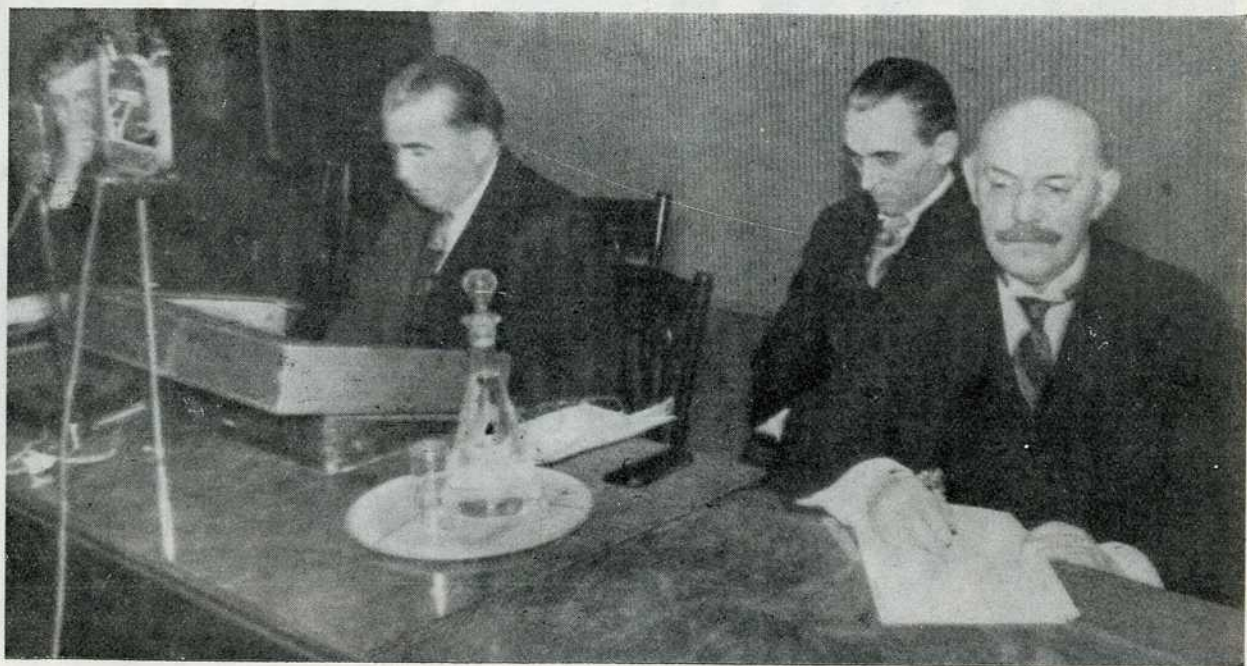
Г. Тривунац је прочитао затим своју приступну беседу „Божа Кнежевић, човек и мислилац“. Г. Тривунац је био у гимназији у Нишу ђак Боже Кнежевића, после су били колеге као професори у Првој мушкој гимназији у Београду. Тако је г. Тривунац оцртао лик овог нашег великог мислиоца из непосредног личног познавања, врло живо и импресивно. Оцртао је Божу Кнежевића и као човека и као научног радника. Лик Боже Кнежевића осветљен је новом светлошћу, допуњен тачним запажањима из непосредног посматрања. Овај лик Боже Кнежевића, какав живи у души г. Тривунца, не би се никад могао реконструисати из дела, писама и забележака Кнежевићевих. И са те стране приступна беседа г. Тривунца је значајан прилог за историју наше књижевности и науке.

Г. Тривунац је дао лепу анализу Кнежевићевих мисли, осврћући се и на његово дело „Принципи историје“.

Г. д-р Александар Белић је затим прогласио г. Тривунца за правог члана Српске краљевске академије наука.

Г. д-р Белић је претставио другог новог академика г. д-р Војислава Мишковића. О њему је рекао:

„Са полетом, који се увек крeпко огромним даљинама према звездама, којима је стално упућен поглед астронома-испитивача, — г. Мишковић подиже и организује нашу Астрономску опсерваторију која заузима, готово одмах после свога оснивања, угледно место међу светским астрономским опсерваторијама и даје могућности нашој земљи да после много година ишчекивања и лутања добије у научној свету у овом правцу достојно признање. Само узорно подизање Астрономске опсерваторије, које је било скопчано готово са несавладљивим тешкоћама, праћено је код г-на Мишковића и читавим низом стручних научних

Претседништво Српске краљевске академије наука

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

издања, у којима су забележена не само сва посматрања која се даноноћно врше на нашем небу и која су дала податке за читаву мрежу сличних посматрања светских установа ове врсте, него су објављена и знатна астрономска открића. Годишњак нашег неба Астрономске опсерваторије (у једанаест књига), практични Наутички годишњак, који служи нашим поморцима да се на својим удаљеним путовањима снађу (у седам књига), а нарочито Мемоари наше Опсерваторије и њени Билтени (у више књига), — понос су не само наше Астрономске опсерваторије него и целокупне наше науке. Када узмемо у обзир и остале научне радове г. Мишковића, расејане по издањима наших академија, и по иностраним установама ове врсте, можемо слободно рећи да је г. Мишковић, у правом смислу речи, творац систематских астрономских посматрања и истраживања код нас и учвршћивања њихове сталне везе са светском науком."

Г. д-р Војислав Мишковић је прочитао своју приступну беседу: „Улога астрономије у сарадњи са осталим наукама". Необично концизним и јасним стилем, г. Мишковић је изнео везе између астрономије и других наука, истичући оно чиме је астрономија, својим открићима, задужила друге науке, као и оно чиме су друге науке задужиле астрономију.

Прва наука која је задужила астрономију јесте математика. Присне сарадничке везе постоје одавно са физиком. Г. Мишковић затим истиче сарадњу астрономије са геодезијом, геологијом и другим наукама, наводећи увек карактеристичне и занимљиве примере.

Г. д-р Александар Белић прогласио је г. д-р Мишковића за правог члана Српске краљевске академије науке.

Публика је срдачно поздравила приступне беседе оба нова члана Академије.

Француски дом у Београду

отворио је чувени француски књижевник г. Жорж Диамел

Француска влада откупила је зграду бившег хотел „Паласа", Топличин венац бр. 23, и ту је организован Француски дом, у коме ће се неговати културне везе између француског и југословенског народа. То ће бити центар културне размене између Југославије и Француске, под покровитељством Београдског уни-

верзитета и Сорбоне. Цела зграда је преправљена и свеже обојена. Прилагођена је сврси за коју је намењена.

Француски дом је отворен једном пријатном свечаношћу 19 фебруара т. г. Отворио га је г. Жорж Диамел, славни француски књижевник, члан Француске Академије наука, који је нарочито због тога дошао у Београд.

Свечаности је присуствовао француски посланик г. Брижер, претставници наше државе, претставници Српске краљевске академије наука, београдског универзитета и других културних установа.

Г. Жорж Диамел је одржао врло лепо, духовито, ведро предавање о француској књижевности. Између осталог, рекао је:

„Француска књижевност Седамнаестог века и доцније — то је слика човека."

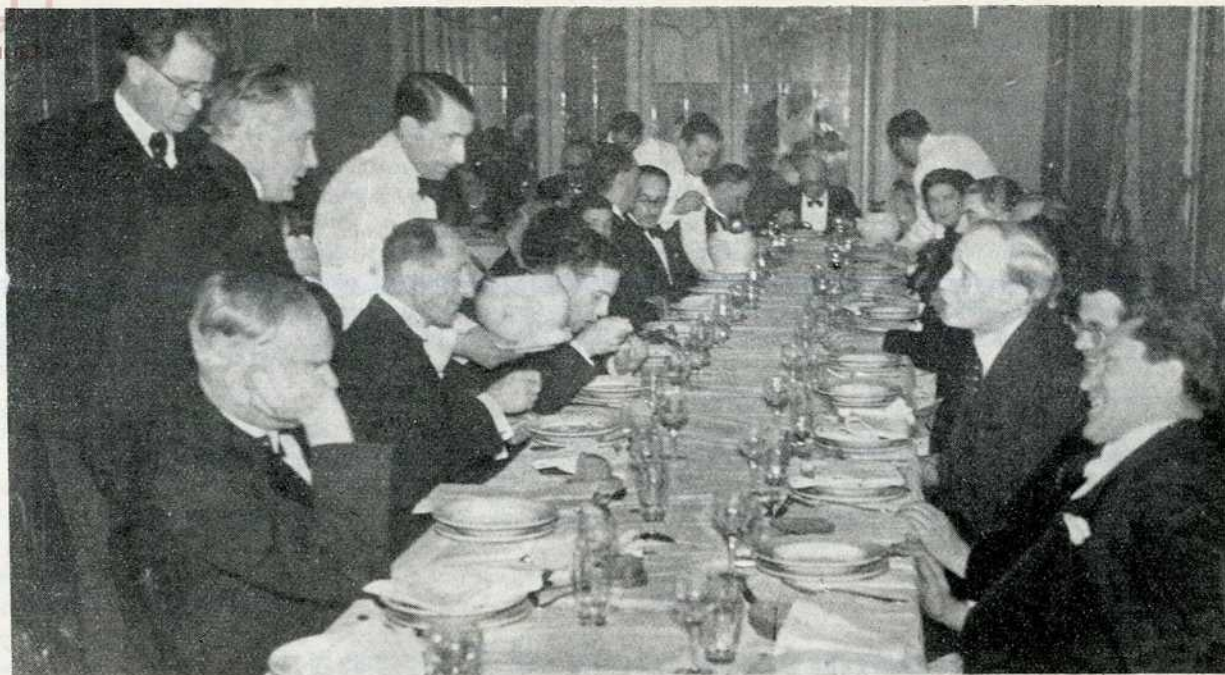
Французи су најнедисциплинованији народ, каже се. Да, то је и истина, али и није! У ситним стварима, Французи су, збиља, недисциплиновани. Међутим, у стварима духа, нема дисциплинованијих људи. За четири века наше књижевности, наши писци су радили сложано, дисциплиновано, у екипама (ако могу да кажем) на једном великом делу.

Инструменат књижевности то је језик. Они су, дакле, сви радили прво на њему, на његовом богаћењу, на лепоти речи, али оних речи које излазе из народа. Ту лепоту речи које излазе из народа, они су знали да цене као у једној финској народној поеми... Они су знали да презиру све рогобатности језика, и, нарочито, све оне краћенице... као, рецимо, Гепеу...

Дакле, наши стари писци направили су јединствен, велики језик. Код нас не постоји,

Француски дом (раније хотел „Палас“)

Банкет београдског Пен-клуба у част француског књижевника г. Жоржа Диамела

као код многих других, језик мудраца и језик народа. За то ми имамо захвалити онима, који се нису устручавали, чак и ако су били велики као Корнеј, да раде на најситнијим питањима правописа..."

Француски писци су почели слику човека двама стварима: пореком и маном. Нико није био ближи природи од француских класика, — каже г. Диамел.

При завршетку предавања је рекао да је данашња француска књижевност надахнута једним принципом хуманости, да је то људски мозаик, да у њој има кап крви из свих срца, да обухвата читаво човечанство.

После г. Диамела, г-ђа Диамел је изрецитовала, са нарочитом лепотом и уметничким надахнућем, неколико Лафонтенових басни, међу њима много познату и нарочито данас актуелну „Вук и јагње“.

Одмах сутрадан, 20 фебруара, одржао је у истом дому предавање чувени француски лекар и научник *џ. д-р Ноел Фисенже*. Тако је одмах у почетку свога рада Француски дом привукао два ретка ума од светског књижевног и научног значаја, да одрже у Београду занимљива и оригинална предавања. То је довољан доказ колику важност придају Французи овој својој новој културној установи у Београду.

Василије Резников: „у биоскопу“
(Са изложбе у Руско-српском клубу)

Институт за италијанску културу у Београду

отворио је италијански министар просвете г. Ђузепе Ботаи

Институт за италијанску културу отворен је у Београду 22 фебруара.

Циљ је овом институту да упозна наш свет са италијанском културом преко течајева и разних културних манифестација. Институтом ће руководити, као управник, г. Ђовани Мавер, професор славистике римског универзитета.

Поред течајева италијанског језика (нижих — за почетнике, и виших — за оне који већ нешто знају италијански), отвориће се и течајеви савремене и класичне италијанске књижевности, историје уметности, историје филозофске и социјалне италијанске мисли итд.

Институту је додељено више италијанских професора.

У Институту ће се приређивати и концерти и предавања истакнутих књижевника, научника, уметника, који ће посећивати Београд као гости Института.

Једна од најлепших београдских вила, у улици Кнегиње Персиде бр. 51, узета је за овај Институт. Просторије су уређене врло пријатно и привлачно, погодне су за рад. Уређена је библиотека, где стоје на расположењу новине, часописи, књиге из свих области. Институт ће набављати и књиге, по жељи читалаца, из централне римске библиотеке.

Рад у Институту поверен је већим делом професорима славистима, који знају врло добро наш језик и нашу културу.

Слични италијански институти постоје већ у свима европским престоницама.

Слична установа отворена је и у Загребу.

Нарочито ради свечаног отварања овог Института допутовао је у Београд италијански министар просвете и познати књижевник г. Ђузепе Ботаи. Свечан дочек приређен му је на београдској железничкој станици 21 фебруара изјутра. Дочеку су присуствовали: Министар просвете г. Божидар Максимовић, помоћник Министра просвете г. д-р Федор Никић са вишим чиновницима Министарства; Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић; претставници Министарства иностраних послова; италијански посланик г. Индели са особљем посланства, већи број новинара.

Отварање института извршено је врло свечано. Свечаност су увеличали Својим присуством Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник и Кнегиња Олга у пратњи цивилне и војне куће Њ. В. Краља. На улазу у Институт дочекали су високе госте италијански министар просвете г. Ђузепе Ботаи, југословенски министар просвете г. Божидар Максимовић, италијански опуномоћени министар г. Индели и управник Института г. Ђовани Мавер.

Свечано отварање Института италијанске културе. Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга приликом предавања италијанског министра г. Ботаи-а

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Институт италијанске културе у улици Кнегиње Персиде бр. 51

Свечаности су присуствовали сви министри Краљевске владе са г. Драгишом Цветковићем на челу, претседник Сената г. д-р Антон Корошец, претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић, високи функционери Двора, претставници вероисповести, виши чиновници Министарстава, особље италијанског посланства са својим послаником г. Инделијем на челу, претставници свих културних и привредних установа, велики број јавних радника, књижевника, новинара и уметника.

Из поздравних говора који су том приком одржани најбоље се виде циљеви Института и давнашње и многостране културне везе које вежу југословенски и италијански народ.

Свечаност је отворио управник Института г. Ђовани Мавер, поздрављајући Њихова Вишочанства, чланове Краљевске владе и остале госте. Он је, између осталог, рекао и ово:

„Од данас Институт за италијанску културу отвара своја врата југословенским интелектуалцима — са уверењем да ће они извесно бити подршка нашем раду по својим симпатијама и својом сарадњом. На тај начин састаће се на заједничком послу духовне и идејне снаге које су већ и у прошлости деловале у победоносној слози...

Од самих почетака југословенског народа, откада су Југословени почели да продиру на Балканско Полуострво и дошли у контакт с Италијом, постојале су тесне везе између наше две земље. Па и ако су оне понекад малксавале, ипак су увек наново узимале маха оне силе које су деловале у смеру природног развоја, опредељеног необоривим географским факторима и оним историјским чињеницама које су из њих спонтаном снагом произлазиле. Не само у славној епохи средњовековних српских народних династија, него чак и у доба турске превласти на Балкану, у културном животу југословенског народа стварају се духовне вредности које су зрачиле са Апенинског Полуострва. А када је народна свест,

после дугих векова, уродила херојским подвигом Срба, идеологија омладинског покрета била је сва прожета идејама великих италијанских прегалаца: Мацинија и Гарибалдиа.

Те везе нису могле остати без одјека и у области духовног живота.

Обновити и продубити те везе, то је задатак овог Института.”

После г. Мавера говорио је г. Божидар Максимовић, који је рекао:

„Култура коју нам може приказати Италија, од најстаријег времена до данас, изазива и изазваће дивљење и право усхићење, свагда и на свима странама. Нарочито у оним гранама у којима је каткад без такмаца у свету.

Њена наука, научни резултати и научни великани и мислиоци вазда заузимају достојно и завидно место.

А надасвим стоји њена уметност, универзална и ненадмашна, за коју је Италија доиста Богом дана земља. Велики и недостижни мајстори: у поезији и осталој лепој књижевности, у сликарству и вајарству, у архитектонској уметности, у музици, у глуми и опери, столећима већ овенчавају вечном славом своју нацију и своју расу. Стварају у извесним гранама не школе и правце, него читаве епохе. Блистају не појединим именима или појединим делима, него читавим плејадама.

Зато је идеја италијанске владе о отварању овог Института, — који ће, како сте сада чули од његовог уваженог претседника, професора римског Универзитета г. Мавера, радити путем културне пропаганде на отварању духовног зближења између наше две земље — наишла на најлепши одзив и у нашој влади и у читавој нашој земљи. Кроз овај Институт олакшаваће нам се могућност за упознавање и коришћење свих оних дарова којима тако обилато располаже италијанска култура, пружаће нам се прилика да загледамо и изближе у њену лепоту, и да упознамо њене велике и многоструке таленте.”

Г. Ђузепе Ботани, италијански министар за народну културу, одржао је занимљиво предавање „Неохуманизам у школи”, из кога ћемо цитирати овај значајан одељак:

„Италијанска „Карта школе” побија опште неповерење према средњошколском образовању. Настоји да поправи погрешку, која је преовладала као метода, да дечаки и младићи уче као специјалисте, кад специјалисте не могу да буду. Сви школски наставни програми имали су раније све одлике, али су заостављали једну једину, основну по моме мишљењу: економичност. Изгледа да се у овој нашој драгој школи, која је често тако сиромашна, расипнички газдовало на рачун наставног програма наших ученика. Знања и сазнања разбацивала су се пуним шакама, без јединственог начела, што је имало за последицу, да се није могао изградити онај и она-

www.kas.ba интелектуални инструмент, за који школа мора да буде права ковница...

Хоћемо да изучавање високе науке буде животворно, пошто је наука част и понос људског духа. Хоћемо обавезу рада, пошто знамо, да човек није биљка, која расте у пријатном ваздуху стакленог врта, па био он загреван и славним именима, пошто се на тај начин убија човечји дух, који мора да буде отпоран као гранит.

Дозволите ми, да закључим једном анегдотом:

Евдор огрну једнога дана неког сиромашка својом кабаницом. Пошто је то видела нека паганска жена, рече му:

— Ти си мислио да је можда у овоме робу сакривен неки бог.

— Не — одговори Евдор — мислио сам, да је то човек.

Школа не сме никад да заборави, да се у дечаку, у младићу, у раднику и, зашто не, у граматичару и научнику, увек налази човек.

Институт Николе Тесле у Београду

— Грађење велике зграде Института почеће на пролеће. —

Друштво „Никола Тесла” одржало је своју четврту редовну годишњу скупштину 25 фебруара т. г., на којој је Претседника Београдске општине заступао г. Милан Јањушевић, помоћник Директора Техничке дирекције. Присуствовао је и изасланик француског комитета Теслиног института инж. г. Олег Јадов.

У извештају је изнесено да су осигурана средства за зидање велике зграде Института Николе Тесле. У финансијски закон за 1939/40 г. унесена је државна помоћ од 10 милиона дин. за подизање Института. 10 маја 1939 прописао је Министар просвете уредбу са законском снагом о оснивању и уређењу Института Николе Тесле у Београду.

Немачка заједница за научна истраживања дала је прву своју помоћ Институту у апаратима и инструментима у вредности од 1,300.000 дин. Сличну помоћ обећале су француске и чешке научне установе, а и многа предузећа.

Решено је дефинитивно питање земљишта за подизање зграде Института. Београдска општина је уступила земљиште за Институт на углу Карнеџијеве и Битољске улице, с површином од 5.127 кв. м. То је земљиште повољно, поред осталог, и због тога што се налази у близини Техничког факултета, са којим Институт има везе. На пролеће ће почети радови на зидању зграде.

По Уредби, Теслин Институт ће вршити истраживања на пољу електрицитетa и других грана науке и технике у вези са електрицитетом. Ту ће се држати и разна стручна предавања из исте области. Институт ће имати специјалне лабораторије за научна истраживања. Издаваће и часопис на нашем и страним језицима, у коме ће објављивати постигнуте резултате.

Установљена је Теслина медаља, која ће се сваке друге године додељивати једном научнику за радове из електротехнике и других

наука које су у вези са електрицитетом. Медаља ће се давати научницима без обзира на националну припадност и држављанство.

Институт има редовне, дописне и почасне чланове. Број редовних чланова је 50, од којих само 20 могу бити страни научници. Првих десет редовних чланова поставио је Министар просвете 14 јуна 1939 г., на предлог друштва „Никола Тесла”, и то г. г.: д-р Богдана Гавриловића, инж. Душана Томића, д-р Милутина Миланковића, д-р Ивана Ђају, инж. Павла Миљанића, д-р Радивоја Кашанина, д-р Драгољуба Јовановића, инж. Владислава Јовановића, инж. Александра Дамјановића и инж. Славка Бокшана. Редовни чланови чине Веће Института. Ово прво Веће изабрало је за претседника Института г. д-р Богдана Гавриловића, а за секретара г. инж. Славка Бокшана.

Веће даље бира само чланове Института. Тако је на другој својој седници изабрало за редовне чланове г. г.: д-р Михаила Петровића, д-р Војислава Мишковића, инж. Радована Марковића, инж. Павла Васића, д-р Панту Тутунџића, д-р Сретена Шљивића, д-р Витомира Павловића, инж. Миливоја Ракића, инж. Владу Петровића, д-р Драгољуба Милосављевића и д-р Вјачеслава Жардечког.

На истој седници изабран је за првог почасног члана Института г. Војин Ђуричић, тадашњи Министар финансија а садашњи Претседник Београдске општине.

Доцније су изабрани за редовне чланове г. г.: инж. Драгољуб Јовановић и инж. Воја Поповић, а за дописне г. г.: инж. Миодраг Ранојевић и инж. Душан Рачић.

На крају скупштине изабран је управни и надзорни одбор друштва. За претседника Управног одбора је изабран г. Војин Ђуричић, Претседник Београдске општине, а за потпретседнике г. г.: Стеван Бошковић, генерал у пензији, и Стеван Тадић, директор Трговачко-индустријске банке.

Пренос костију Корнелија Станковића из Будимпеште у Београд

Крајем фебруара т. г. извршен је пренос посмртних остатака првог српског композитора Корнелија Станковића из Будимпеште у Београд. Пренос је организовало и извршило музичко друштво „Станковић“, које носи име великог уметника.

Корнелије Станковић је први скупљач српских народних напева, оснивач српске уметничке музике, реформатор наших певачких друштава, зачетник српских музичких школа, оснивач хорске музике код нас, мисионар српског музичког духа. То је први српски композитор, пионир наше музичке културе.

Рођен у Будимпешти 18 августа 1831, као двадесет и друго дете у једној породици чији су сви чланови, почев од родитеља, били слабог здравља и рано умирали, — Корнелије је још у раној младости остао без родитеља. Примила га је к себи старија сестра, која је живела у Араду. Ту је учио основну школу и два разреда гимназије, затим је продужио школовање у Сегедину, Будиму и Бечу. У Бечу, где га је издржавао пријатељ његове породице Павле Риђички-Скрибашћански, потпао је под утицај Вука Караџића, који му је отворио смисао за народне умотворине и упутио га да скупља и бележи народне мелодије. Послушавши овај савет, Станковић је путовао по Војводини и Србији и бележио народне напеве и црквене песме (ове последње највећим делом у Сремским Карловцима) и дотеривао их у уметничку музичку форму. Тако је постао за нашу народну музику оно што је био Вук за наш језик и књижевност. Боравио је и у Београду као хоровађа Београдског певачког друштва.

Његова прва књига је била „Божествена служба во својатих отца нашега Јована Златоустага“, где

је у предговору изнео врло занимљиве своје мисли о црквеним и светским мелодијама, које су карактеристичне за цело његово уметничко стварање и рад. Свака песма (мелодија), — каже он у том предговору — постаје из осећања. „Песма (мелодија) је створ народни, јер она истиче из срца народног.“

Цело његово уметничко стварање било је у складу са народним осећањем. Зато је народ прихватио његове композиције и пева их стално. Оне су постале део колективне народне душе. Између осталих, његове су популарне композиције песама: „Устај, устај, Србине!“, „Радо иде Србин у војнике“, „Што се боре мисли моје“.

Његове композиције духовних песама исто су тако популарне и цењене и у иностранству. Приликом прославе хиљадугодишњице руског царства Корнелије Станковић је одликован за заслуге за духовну музику.

Доцнији српски композитори, — Мокрањац, Маринковић и други, — продужили су дело Корнелија Станковића и са више стваралачке снаге и са ширим музичким образовањем и подigli га на завидну висину.

Био је нежног телесног састава, малена раста, слабог здравља, без једног ока, те је већ због таквог физичког склопа био упућен искључиво на свој унутрашњи духовни живот. Боловао је од туберкулозе. Умро је врло млад, у напону стваралачке снаге, у 34 години живота, 5 априла 1865 у Будимпешти, где је и сахрањен.

Пренесен је у Београд неких 75 година после смрти.

Изношење ковчега са посмртним остацима Корнелија Станковића из Музичког дома „Станковић“

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Делегација музичког друштва „Станковић”, која је преносила кости свога патрона из Будимпеште, стигла је у Београд 19 фебруара у 14 сати. На свима станицама, од Суботице до Београда, излазила су певачка друштва дотичног места, да одају пошту великом нашем уметнику својом песмом, цвећем и венцима. Нарочито дирљиви дочеци и помени приређени су у Суботици и Новом Саду.

Претставници мађарских власти и мађарских музичких установа у Будимпешти дочекали су врло љубазно делегате и хор друштва „Станковић”, били им при руци, и одавали су сваком згодном приликом пошту великом покојнику.

Сандук са костима Корнелија Станковића био је изложен у суботу 24 фебруара преко целог дана и целе ноћи у свечаној дворани дома друштва „Станковић” (Краља Фердинанда ул. бр. 1). На дому се вила црна застава, а цео дом је био декорисан црним драперијама, а по поду, црним ћилимима, — од главног улаза преко степеница до свечане дворане, која је била нарочито укусно декорисана, сва у црнини, дискретно осветљена лустерима увијеним у црну свилу. У средини дворане био је постављен на катафалк црни сандук са покојниковим костима, уврх и у дно сандука велики чираци са воштаним и електричним свећама, око сандука венци и цвеће. На зиду у прочељу дворане велика слика Корнелија Станковића, увијена црним флором.

На подиуму испод слике певали су, наизменично, хорови разних београдских и земунских певачких друштава пригодне духовне песме.

Цела дворана је била претворена у храм, посвећен Корнелију Станковићу.

Дубока мистика телесне смрти и бесмртности великог стваралачког духа прожимала је атмосферу.

Туга за великим покојником изражавала се и кроз декорације дворане и кроз песме хорова. Велики број делегација и грађана пролазио је цело време кроз дворану, уписивао се у књигу и остајао дуже у дворани прикован тужним успоменама на покојника и умилним звуцима песме.

У недељу 25 фебруара извршена је сахрана посмртних остатака Корнелија Станковића на београдском Новом гробљу у алеји великана, поред гробнице Стевана Мокрањца. Свечани помен извршен је пре подне у свечаној дворани дома Музичког друштва „Станковић”. Помену су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Војислав Петровић; претставници Министарства иностраних послова и Министарства просвете; Мађарски посланик на нашем Двору; претставници свих вероисповести, Академије наука и многобројних музичких, певачких и културних друштава, као и велики број музичара, јавних радника и других грађана.

Претседника Београдске општине заступао је градски већник г. С. Милутиновић.

За време свечаног помена велики мешовити хор „Станковића” певао је црквене погребне песме.

О великом покојнику су говорили епископ г. Арсеније, директор Музичке школе г. Петар Коњовић, претседник Јужнословенског певачког савеза г. д-р Богдан Милашиновић, претставник Управе Музичког друштва „Станковић” г. д-р Милош Ђорић.

Када је изнесен ковчег са посмртним остацима сачекала га је пред Домом огромна маса света. Формирана је импозантна погребна поворка, која је отпратила покојника до вечне куће, уз тужно „Свјати Боже”, које је певао хор „Станковића”.

WWW.JUNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Другарска вечера Претседника београдске општине и градских већника

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић приредио је другарску вечеру градским већницима 14 фебруара т. г. у 9 часова у просторијама клуба резервних официра у „Ратничком Дому”. Циљ вечере је био боље међусобно упознавање и измена мисли у невезаном разговору.

Обед је почео тачно у заказано време. Изостала су само два већника; један је већ од раније теже болестан, а други се извинио хитним неодложним послом.

Претседника г. Ђуричића поздравио је сенатор академик и градски већник г. д-р Јован Радонић.

У лепој, топлој и искреној здравици г. д-р Радонић је између осталог рекао ово:

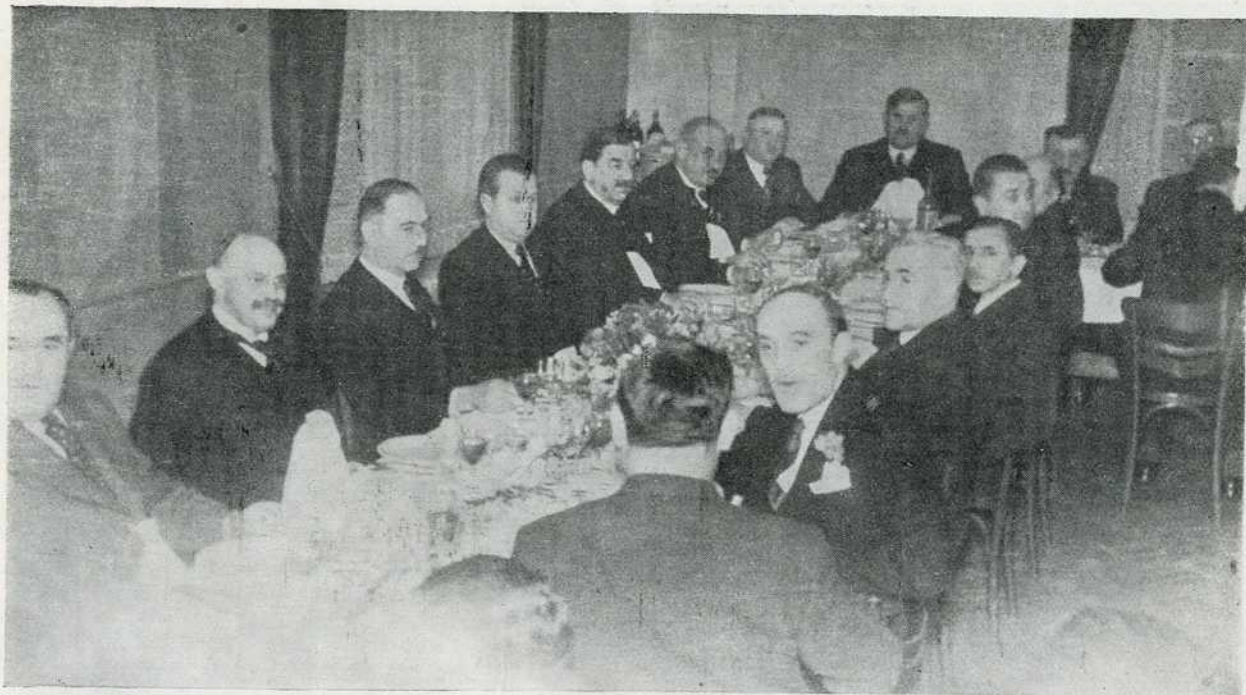
„Господине Претседниче, сматрам за пријатну дужност да Вас поздравим и да Вам захвалим, што сте изволели приредити ову другарску, интимну вечеру. То је врло згодан начин за лично упознавање и приснији контакт, што ће учинити да сарадња на решавању комуналних проблема буде ефикаснија и лакша. Ја

Вас, господине Претседниче, познајем пре 20 година, када смо сарађивали у парламенту (ја као претседник Финансијског одбора, а Ви као високи функционер Министарства финансија). Још тада сам упознао Ваше високе квалитете, изако сте онда били врло млад човек. Пратио сам и доцније Ваш плоносни рад као управника Државне хипотекарне банке. Ваше велико познавање финансијских, економских и привредних питања донело је велике користи Држави кад сте били и Министар финансија, само сте нажалост били кратко време на томе положају”.

Свој говор завршио је г. д-р Радонић са пуном вером, да ће одлична стручна спрема Господина Ђуричића и његово дубоко познавање потреба и проблема комуналне политике донети огромне користи напретку и развоју града Београда.

Говор г. д-р Радонића је врло пријатно узбудио претседника г. Ђуричића и изазвао одушевљени и заслужени аплауз градских већника.

После кратког времена узео је реч г. Војин Ђуричић.

Вечера Претседника и Градског већа: у средини претседник Општине г. Војин Ђуричић, десно до њега г. д-р Јован Радонић, лево г. д-р Живан Лукић, градски већници и сенатори

Г. Ђуричић је у другарском тону захвалио г. д-р Радонићу на лепој здравици и истакао корист за заједнички рад од оваквих другарских састанака. Изнео је даље своју констатацију, да сматра овај општински одбор у данашњем саставу као најбољи по својим способностима између свих одбора после светског рата.

У даљем своме говору г. Ђуричић је изнео у главни контурама најважније комуналне проблеме, чије се решење намеће пуном снагом; нарочито је подвукао велике радове који су на дневном реду у погледу уређења саобраћаја и повећања возног парка, израде канализације и регулационог плана, проширења водовода до потребног капацитета, па је додирнуо и друга важнија и неодложна питања, која се не могу одлагати а изискују не само дубоку студију и велику припрему, него и велике инвестиционе кредите.

Г. Ђуричић је врло умесно напоменуо, да је потребно што пре решити и питање железничког чвора, израду кејова и унапређење бродарства, јер су то све насушне потребе, које ће Београд као престоницу не само улепшати, него га направити и привредним, индустријским и трговачким центром, не само Југославије, него и Балкана, утолико пре што наша Престоница има ванредно повољни географски положај и остале природне услове.

Говор г. Ђуричића је примљен са великим задовољством и одобравањем.

Трећи говорник био је г. д-р Стеван Пољовић.

Пошто је претходно захвалио Претседнику, што тако високо цени чланове садањег градског већа, моли претседника да створи погодне услове и реализује потребне бенефиције за развитак индустрије у Београду. Због неповољних и тешких услова индустријска предузећа су бежала из Београда, а то је све ишло на штету самога Београда.

Доцније су говорили још г. Влада Марковић, г. Бора Стојанкић, г. д-р Вел. Михаиловић и инжењер г. Миодраговић.

После вечере фоторепортер је неколико пута снимео градско веће са Претседником. Цело вече је прошло у пријатном, усрдном и пријатељском расположењу, без званичне позе и хладне учтивости.

Спонтано добро расположење пренело се чак и на оне који нису много приступачни распеваности и хумору. Стога се на полазак кући почело мислити тек после пола ноћи.

Сергије Кучински: Цвеће
(Са изложбе у Руско-српском клубу)

Освећен је други део великог Ратничког дома

Освећење другог, новодозиданог дела великог Ратничког дома извршено је 4 фебруара т. г. Први део дома подигнут је 1931 год., а уз исти дом, као архитектонска целина, дозидан је други део, тако да сада Ратнички дом претставља једну од највећих и најлепших монументалних палата Београда и служи као украс престонице. Приходи од ове зграде служе за збрињавање свих ратника у нашој земљи којима је помоћ потребна, за лечење тешких рана и недаћа које су резервни официри и други ратници претрпели у последњим ратовима.

Свечаност је била организована у широким размерама, тако да је — и по организацији, и по духу који се манифестовао и по присуству многобројне и одабране публике — значила велико и ретко славље наших резервних официра и ратника.

Био је присутан изасланик Њ. В. Краља генерал г. Линус Деканева; претставници Краљевске владе министар војске и морнарице армијски генерал г. Милан Недић и министар правде г. д-р Лаза Марковић, као и специјални изасланици председника владе (начелник г. Сава Микић) и Министра унутрашњих дела (помоћник Министра г. Арса Петровић); претставници највиших војних власти; претставници свих вероисповести; изасланик председника Београдске општине градски већник г. Миливоје Јевремовић; велики број претставника ратничких, националних и културних удружења и многобројно грађанство.

После црквеног обреда — у коме је чинодејствовао митрополит скопски Јосиф, као заступник Њ. Св. Патријарха — одржао је говор Претседник средишње управе Удружења резервних официра и ратника г. **Ниходије Богдановић**. Г. Богдановић подвлачи да је овај други део Ратничког дома подигнут благонаклоним заузимањем Њ. Кр. Вис. Кнеза Намесника Павла, који је разумео душу ратника као и тешкоће у којима живе, схватио потребу да се ратнику мора помоћи.

„Високо осећање Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника, — настао је г. Богдановић, — одјекнуло је и одјекнуће увек у душама ратника, јер је то мелем који освежава њихова срца као и душе њихових породица.

Краљевска влада извршила је ову жељу за остварење зајма за зидање код Поштанске штедионице. Поздрављајући је, мени је велика част да се захвалим тадашњем Министру финансија г. Војину Ђуричићу, који је, као наш ратни друг, учинио све што је могао.

Истовремено молимо г. Ђуричића да у својству Претседника Општине града Београда прими нашу велику благодарност на земљишту које нам је уступљено и на коме су зграде подигнуте.”

Министар војске и морнарице армијски генерал г. Милан Недић одржао је затим врло леп и значајан говор о дужностима и улози резервних официра у данашње време у војсци и у одбрани наше Отаџбине.

„Вама је познато, — рекао је између осталог г. Недић, — да наша главна одбранбена снага лежи у њеним елементима из резерве. Они су милионски. Читав народ. Командовање, управљање и снабдевање таквом и толиком војском мора бити поверено, поред мањег броја активних официра, поглавито резервним официрима.

Број резервних официра је велики, читава једна армија од више дивизија. И наравно какви буду ти резервни официри, таква ће бити и војска...

Да би резервни официри били на висини свог великог народног задатка они морају имати потребне старешијске особине. Вођи народне војске могу бити само они који фанатично воле своју отаџбину и свој народ. Они који су свесни шта је тај народ дао за своју националну слободу и своја национална права. Свесни да је народ и његов опстанак и његова будућност нада све и пре свега. Резервни официри морају бити поносни због те вере.

Само таква фаланга резервних официра створиће непобедну војску.”

На крају свог говора генерал г. Недић је саопштио да је Њ. Кр. Вис. Кнез Намесник Павле и Краљевско намесништво, полагајући велике наде у кор резервних официра, а задовољно досадашњи држањем и радом резервних официра, благоизволело одликовати Удружење резервних официра орденом Белог орла III степена.

Свечаност је завршена бурним поклицима Њ. В. Краљу Петру II, Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику Павлу и југословенској војсци.

У новој згради Ратничког дома уређене су простране и удобне дворане за састајање чланова Удружења. Ту је велика сала за свечаности, читаоница, библиотека, собе за управу, соба за Клуб резервних официра и ратника, уређена су свратишта и коначишта за чланове из унутрашњости, бифе, ресторан. Остали део зграде намењен је за издавање. Испод зграде налази се лепо уређена гаража.

Две руске изложбе — Сергија Кучинског и Василија Резникова

У просторијама „Руско-српског клуба“ одржана је од 4 до 16 П. о. г. друга колективна изложба руског емигрантског сликара г. Сергија Кучинског. Изложбу су отвориле пригодним говорима г-ђа Анђа Ђенерала Христића и г-ђа Зора Ђенерала Бодиа. Сликара је изложио 43 дела, од којих су девет биле скице за позоришне костиме. Сергиј Кучински је ученик познатог руског пејзажисте Пољака Станислава Жуковског, а у Београду већ дуги низ година делује као наставник на руско-српској гимназији, као сценограф руског театра и као организатор и учесник свих руских изложба.

Међу његовим доста многобројним радовима на овој изложби се највише истичу београдски пејзажи и то они под снегом. То су веома лепе и пријатне композиције; солидно простудиране како у цртежу тако и у колориту. Из свих њих, мање или више, избија хладни зимски штимунг, али све од реда имају једну ману, а то је да тај штимунг није београдски. Слепо заљубљен у своју домовину, он и Београд гледа кроз руске наочаре и даје га у неким плавичастим, веома пријатним, али руским маглама. Најјасније се то види на слици „Снег на крововима Београда“ (бр. 30), а нешто слабије на сликама „Скупштина зими“ (бр. 27) и „Руска црква у Београду“ (бр. 26). Те слике на први поглед одају свог аутора — Руса.

У „Поплави на Сави“ (бр. 23) Кучински је дао сасвим солидну тонску композицију, коју је већ могуће акцептирати и као београдско поднебље једног хладног пролетног предвечерја.

У слици „Зелени чамац“ (бр. 7), Кучински се изгубио сувише у зеленим тоновима, тако да је дао једну пријатну импресионистичку композицију, али није дао бару у њеним бескрајним животним видовима, ни у њеном колориту.

Његови јесењи пејзажи, на пр. „Топчидер у јесени“ (бр. 29), одају сликара који уме да види и осети прекрасне симфоније јесењих боја. У слици број 12, он прелази већ у потенцирано шаренило.

Интересантно је да је Кучински изложио и многобројна цвећа, иако је цвеће заправо женски сликарски објект. Његоза цвећа су богата бојама и преливима, али безживотна. Најбољи доказ је слика број 2, — „Лале“.

Сценографски радови с ове изложбе излазе из оквира овог кратког пригодног приказа.

Сумарно би се могло рећи, да је Кучински уметник који солидно и озбиљно схвата свој посао, који поштено ради и који не лети за пролазним и ефемерним ефектима, али чија су средства запажања и изражавања доста ограничена.

Од 11 до 23 фебруара о. г. у малој сали „Цвијете Зузорић“ одржана је изложба руског емигрантског сликара г. Василија Резникова, коју је отворио наш познати сликар-модерниста г. Јован Бијелић.

Име г. Резникова је веома добро познато и нашој уметничкој публици, јер он међу нама уметнички делује већ пуних осамнаест година, суделује на свима већим југословенским изложбама, а до сада је у Београду приредио осам колективних изложба.

И овом својом изложбом г. Резников је доказао да је он један, могли бисмо рећи скоро сасвим специјални таленат у нашој средини. По екстравагантном схватању свога заната и задатка уметности уопште, он би заправо пре спадао у париски латински квартал, но у једну примитивистичку — још уз то сељачку — средину, као што је ова наша, балканска.

Сва се његова дела расплињују у неким иреалним магловитим контурама и пастозним колоритима. Поједина међу њима делује управо инфернално саблазно као да су рађене за илустрације саблазних прича Алана Едгара Поа. „Човек с дијамантом“ (бр. 16) на пр., који се сав као хипнотисан сконцентрисао у оно мало парче блештавог камена које држи у руци, по саблазном изразу лица које сво у једном шајлоковском грчу прождире ту своју светињу очима, не делује ни мало реално. Ту је дан један саблазни чисто патолошки тип. Још инферналније делује „Старинар из Александрове улице“ (бр. 7). То је прави Квазимодо.

Резниковљеви портрети, доста бројно заступљени на овој изложби, делују сви од реда испијено, безизразно, безбојно као да су тотално идиотизирани алкохолом, никотином, морфијем и неспавањем. Док већина портрета по таквом третману добија карактер чистог симплицизма, слика број 30, која приказује каванску певачицу, делује необично импресиивно. Пастозни тонови и магловите контуре, које на овој слици делују као реализација каванског дима, налазе ту своју пуну примену и ми пред собом имамо једну болесну, испијену, измучену и безбојну каванску девојку у чијој крви, пуној никотина и алкохола, колају милиони спирохета.

Чудно је, али то исто би се могло рећи и за Резниковљеве мотиве из Београда. И ту се све расплињује у тим чудним иреалним пастозним тоновима и магловитим контурама. Такво третирање сликаног објекта доводи до веома интересантне примене у слици „Киша на варош капији“, где је дано једно очајно кишно поподне кад је ваздух пун воде и кад се обриси и боје растапају од влаге. Док неки сликари тај веома тешки проблем решавају веома наивно с неколико косих потеза, Резникову то управо мајсторски — успева његовом техником.

Василије Резников зна свој занат, уме да гледа и да осети боје, али његова дела у нашој средини неће моћи наићи на пријем. Да је у неком великом уметничком центру, његова би платна несумњиво изазивала дискусије и наилазила на бројне подражаваоце. Он би тамо, вероватно, постао и оснивач своје властите школе, неког „нео...изма.“

Звонимир Кулунџић

Одлуке Државног савета

Градски службеници у погледу свога права на пензију не могу бити у неповољнијем положају према државним службеницима.

Ово становиште заузео је Државни савет у пресуди бр. 1649/39 од 23 фебруара 1939 год., којом је пресуђен овај случај:

„Оспореним решењем оснажена је одлука градског већа у Београду О.Бр. 10170 од 25 маја 1938 године, којом је тужиљи одређена количина породичне пензије иза смрти њенога мужа бив. градског шефа одељења за одржавање чистоће.

У тужби се тврди, да је тужиљи погрешно одређена количина породичне пензије према одредбама Правилника о пензионом фонду за удовице и децу умрлих чиновника и службеника Општине града Београда 1924 године. Ово стога, јер да су ступањем на снагу Закона о градским општинама од 1934 године (§§ 104 и 162) престале важити све одредбе Статута О.Г.Б. од 1929 године и одредбе пом. Правилника, које су у противности са прописима § 139 ст. 1 и § 272 ст. 1 и 2 Закона о чиновницима од 1931 године.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте који се на овај предмет односе као и одговор министров и заинтересоване општине на тужбу, Државни савет је нашао:

У § 104 Закона о градским општинама од 1934 године одређено је, да одредбе о пензијама за државне службенике имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике, у колико овим законом није друкчије одређено. У оном смислу дакле, у коме се ове одредбе примењују на државне службенике, а те одредбе садржане су у чиновничком закону.

Према одредби § 156 Закона о градским општинама градски статuti, уредбе и правилници остају и даље на снази док се не измене, уколико нису у противности са овим законом. Како, међутим, правилник о пензионом фонду за удовице и децу умрлих чиновника и службеника О.Г.Б. од 1924 године не садржава одредбе, одговарајуће одредбама чиновничког закона од 1931 године у ствари одређивања количине породичне пензије, то је овај Правилник у толико противан закону о градским општинама (§ 104). Јер, с обзиром на одредбу § 104 Закона о градским општинама, из које произлази да је законодавац желео изједначење градских службеника са државним у погледу пензије, градски статuti, уредбе и правилници су противни овом закону не само онда када они садржавају одредбе, које службенике у том погледу стављају у бољи положај, већ и онда кад

су градски службеници у односу на државне службенике у горој правној ситуацији.

Према томе имале се и тужиљи количина породичне пензије одредити применом Чиновничког закона од 1931 године а не по прописима пом. Правилника.”

Ако градски службеник пропусти да се жали против закључка градског већа о неком његовом праву, онда се не може тужити ни против министровог решења о потврди оног закључка, које је решење уследило по неком специјалном поступку.

У овом смислу је пресуда Државног савета бр. 18532/39 од 7 новембра 1939 год., донета у следећем случају:

„Из аката овог предмета утврђује се, да је по молби тужиоца за умировљење Градско веће у Копривници на својој XXXVII редовној седници од 10 јула 1935 године под тач. 1662 донело једногласни закључак о умировљењу именованог са даном 1 августа 1935 године с тим, да му се, с обзиром на дугогодишњу службу и добивену сталност у служби, одреди паушална доживотна потпора у месечном износу од 1.000.— динара, пошто сходно пропису § 113 Ч.з., који закон важи и за службенике поменутог града, није стекао право на мировину, јер нема 10 година ефективне службе рачунајући ову од 24 новембра 1931 године када је задобио сталност. Противу наведеног закључка именовани се није жалио, мада је у примерку истог, који је њему уручен, било дато упутство да му припада право жалбе по § 143 Закона о градским општинама у року од 15 дана на Краљ. банску управу Савске бановине.

Предметном тужбом, међутим, оспорава законитост решења Министра финансија од 3 августа 1937 године бр. 8405/VII, којим је у смислу § 94 Закона о градским општинама одобрен предњи закључак градског већа у Копривници само у толико у колико се истим везују градске финансије за један дужи период времена. Према томе поменути решењем министровим није решавано питање права тужиоцевог на мировину нити је то решење донесено по његовој евентуалној жалби противу какве првостепене одлуке, већ је исто уследило по једном специјалном поступку прописаном законом о градским општинама, према коме се све такве одлуке градског већа морају достављати по службеној дужности Министру финансија на одобрење. Па како утужено решење, с обзиром на изложено, није донето у жалбеном поступку и пошто је тужилац, као што је напред речено, пропустио да противу цитираног закључка

градског већа, којим му је уместо мировине додељена стална потпора, изјави жалбу Краљевској банској управи Савске бановине, услед чега је исти према њему постао правомоћан, то се ова тужба за тражени поништај оспореног решења министровог појављује као неумесна, па се зато морала одбацити на основу чл. 34 Закона о Државном савету и управним судовима."

Члан градске општине има право жалбе надзорној власти и против одлуке градских органа опште природе; то право му је признато у циљу заштите општих интереса.

По овом питању је интересантна пресуда Државног савета бр. 30550/38 од 18 јануара 1939 год., којом је расправљен овај случај:

„Тужилац напада оспорено решење, којим је одобрен буџет градске општине у Сплиту за 1936/37 годину тврдећи, да је ова одлука противна закону пошто је истом као саставни део буџета (ст. 3 § 108 фин. закона за 1936/37 годину) одобрен и „Правилник о такси за ватрогасну службу”, иако тај правилник у § 6 не предвиђа да су и новоградње које уживају пореско олакшање по § 37 — II Закона о непосредним порезима ослобођене те дажбине с обзиром на ст. 2 § 6 Закона о изменама и допунама Закона о непосредним порезима од 18 маја 1930 године. Сем тога да Банска управа као надлежна власт у смислу §§ 90, 91, 92 и 143 Закона о градским општинама није решила његову жалбу поднету противу одлуке градског већа о одобрењу пом. правилника, већ је исту проследила Министарству финансија са буџетом на надлежност, а Министар финансија уместо да врати жалбу Банској управи на надлежно решење прешао је преко тога и донео своје оспорено решење, чиме да је поступио противно закону и повредио његово право, да његова жалба пре одобрења пом. правилника као саставног дела буџета буде решена и да му се о томе изда посебно решење.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао:

У ст. 4 § 143 Закона о градским општинама од 22 јула 1934 год. предвиђено је да противу одлука градских органа опште природе (не појединачно личне) право жалбе односно приговора има члан градске општине који налази да је одлука противна постојећим законима и законитим наредбама власти.

Наведеним законским прописом дата је сваком члану градске општине изузетна могућност, да у одређеној мери тражи заштиту — не само личних по ставу 1 § 143 пом. закона о градским општинама, — већ и општих интереса. Право жалбе чл. општине има кад налази, да је одлука опште природе противна постојећим законима и законитим наредбама власти.

У овом случају право члана општине из става 4 § 143 Закона о градским општинама није правно средство из § 114 Закона о општем управном поступку које претпоставља управни акт индивидуалан појединачно — личан, одлуку из § 106 потоњег закона, са правом не само тражења него и добијања решења више управне власти, већ се ради о жалби

из Закона о градским општинама као специјалног правног прописа у вези са прописима § 134 пом. закона у циљу, да се у ствари само скрене пажња надзорне власти, да је по мишљењу жалиоца, извесна одлука опште природе противна постојећим законима односно законитим наредбама власти или прекорачује делокруг рада и то у општем интересу.

Банска управа као надзорна власт поступила је у конкретном случају по прописима § 134 Закона о градским општинама и нашавши да ожалбена одлука опште природе није противна законима односно законитим наредбама власти, није исту ни задржала од извршења. Тужиоцу, међутим, није издала о томе формално решење, јер ово право жалбе није дато члану општине у његовом личном, већ у општем интересу, не њему као личности већ као члану општине и јер он у овом случају, како је напред изложено, ни по једном пропису Закона о општинама нема права на добијање решења.

Према томе Министар финансија није поступио противно закону већ у оквиру законских овлашћења кад је донео оспорено решење, којим је одобрио буџет општине Сплитске за 1936/37 годину и с тим поменути Правилник као његов саставни део не обзирући се на поднету жалбу, идентификујући се у оциени законитости одлуке градског већа са Банском управом. Стога је тужба у овом погледу одбачена као неумесна на основу чл. 17 и 34 Закона о Државном савету и управним судовима. У колико, пак, тужилац напада оспорено решење стога, што је истим одобрен пом. Правилник као такав, Државни савет је тужбу у толико одбацио на основу т. 4 чл. 24 Закона о Државном савету и управним судовима. Ово стога, јер право на управно судску тужбу има по чл. 15 и 18 Закона о Државном савету и управним судовима појединац чије је субјективно, лично право односно лични непосредни на закону основани интерес повређен индивидуалним (појединачно личним) актом управне власти. Овде међутим то није случај јер ако би акт и био на закону неоснован, нема говора о појединачно личном акту, већ о акту управне власти опште природе, па према томе нема ни повреде личног права ни личног непосредног интереса. Законитост пом. правилника моћи ће тужилац оспоравати управно-судски тек на случај, да конкретно буде од власти издан појединачно лични (индивидуални) управни акт са применом прописа Правилника, упућен њему лично."

Општинска дажбина на пораст вредности непокретности је општинска такса а не непосредни порез.

Ово питање је расправљено пресудом Државног савета бр. 30313/37 од 25 маја 1939 год., поводом следећег случаја:

„Ожалбеном пресудом поништено је по тужби решење Краљевске банске управе Дравске бановине по предмету наплате динара 3.519,50 на име дажбине на пораст вредности непокретности. Ово због тога што је Управни суд нашао да је против законита Уредба градске општине у Марибору од 29 фебруара 1935 год. о наплати дажбине на пораст вредности непокретности с обзиром на пропис § 116 и 156

Закон о градским општинама. Управни суд сматра да је ова дажбина у ствари општински непосредни порез који терети имовину. Међутим да је по § 116 Закона о градским општинама дато овлашћење градским општинама да могу да уводе само прирезе на непосредне порезе и градске посредне порезе (трошарину и друго) и таксе, а не и непосредне порезе, те у колико је пом. градско поглаварство установило својом Уредбом од 29-И-1935 г. непосредан порез на пораст вредности непокретности да је ово противно закону, и ако је одобрено од Министра финансија, јер да овим прописом Мин. финансија није овлашћен да одобрава и Уредбе о установљењу нових непосредних општинских пореза. По нахођењу Управног суда овакав општински непосредни порез на пораст вредности непокретности био је установљен пре ступања на снагу Закона о градским општинама наредбом покрајинског намесника за Словенију од 31 марта 1923 год. Сл. лист 158/36, па сходно § 156 Закона о градским општинама ова дажбина имала се да наплаћује све док се прописи који исту регулишу не промене, али ово никако на основу прописа § 116 Закона о градским општинама и на начин тамо прописан, јер да овом пропису за ову дажбину не постоји законско овлашћење.

Овакво гледиште Управног суда није основано. Не стоји налажење Управног суда да је дажбина о којој је овде реч непосредни порез, нити је тачно гледиште Управног суда у акту Абр. 225-11/37 да се не може узети ова дажбина као такса што да се по гледишту Државног савета као такса сматра само она дажбина где се од стране општине даје нека против услуга индивидуалног значаја, а да то није случај и код ове дажбине. По нахођењу Државног савета ова дажбина не може се сматрати као непосредни општински порез за то што ова дажбина нема све елементе који карактеришу један непосредни порез. Код непосредног пореза је битно да се зна унапред сума новца која се на име порезе одређује пореском обвезнику; затим наплата се код непосредног пореза врши по правилу сваке године по извршеном распореду и то одређеним лицима. То међутим није случај са пом. дажином, јер она и ако се наплаћује код непокретности, она се наплаћује само када се утврди да постоји пораст вредности непокретности. Ова дажбина претставља у ствари једну општинску таксу коју општина наплаћује приликом продаје непокретности кад се утврди да постоји пораст њене вредности, односно разлика у вредности непокретности између куповне и продаје цене. До оваквог пораста вредности долази обично услед делатности саме општине просецањем нових улица, кадрмисањем истих, увођењем водовода, канализације, електричног осветљења и др., због чега расте и вредност саме непокретности оваквим разним противуслугама које општина чини. Због тога је и оправдано наплаћивање једне општинске таксе кад се какво повећање вредности због ове делатности општине установи. У осталом и не мора да се даје нека противуслуга индивидуалног значаја, како сматра Управни суд па да се поводом тога установљена дажбина сматра као такса, јер по постојећем Закону о таксама има случајева где се не даје никаква против услуга па се ипак наплаћује одређена дажбина у виду таксе, као што

је то случај код Т.бр. 399, Т.бр. 404 и других прописа Закона о таксама.

Према томе погрешно је узео Управни суд да је наплаћена дажбина у спорном случају општински непосредни порез који је раније био установљен наредбом Земаљске владе па да се сходно § 156 и даље имао да наплаћује све док се ова наредба Земаљске владе не укине или измени од надлежне власти. На против овде се у ствари ради о једној општинској такси која је под овим видом и раније постојала, а у § 116 Закона о градским општинама, односно наведеним прописима Фин. закона у пресуди Управног суда, дато је овлашћење градским општинама да са одобрењем Мин. финансија могу да уводе не само таксе, већ и да постојеће таксе мењају, као што је случај са донетом Уредбом Град. поглаварства у Марибору од 29-И-1935 год.

Због тога је Управни суд противно закону поступио кад је донео ожалбену пресуду и истом поништио нападнуто решење Краљ. банске управе Дравске бановине бр. 7175/1 са разлога у пресуди наведених. Ово у толико пре што не стоји навод Упр. суда да је странка у том погледу оспоравала законитост пом. Уредбе од 29-И-1935 г., како то Упр. суд у ожалбеној пресуди наводи, јер то из поднете тужбе не произилази, а код Управног суда није по овом спору одржано рочиште, да би на истом могла странка да ставља приговор законитости пом. Уредбе са ових разлога ожалбена пресуда Упр. суда морала се поништити као у диспозитиву."

Закон о градским општинама не забрањује урачунавање за пензију градском службенику времена проведеног у слободној професији.

У овом смислу је пресуда Држ. савета од 30 септембра 1939 год. бр. 22948/39 којом је расправљен овај случај:

„Ожалбеном одлуком Бана задржана је од извршења одлука градског већа у Новом Саду од 4 фебруара 1939 године бр. 23 зап./1939 адм. 75.481/1938, донета у ствари дорачунавања за пензију градском лекару времена приватне лекарске професије.

Предметном жалбом истиче се незаконитост помануте одлуке Бана и тражи поништај исте.

По размотрењу жалбе, ожалбене одлуке и осталих аката који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао да је ова жалба умесна.

Ожалбена одлука заснована је на одредби § 134 Закона о градским општинама. По тој одредби надзорна власт може задржати од извршења само ону одлуку градског већа која би била противна постојећим законима и законитим наредбама власти, или којом се прекорачује делокруг рада.

У предметној одлуци Бана, као једини разлог због кога је напред означена одлука градског већа у Новом Саду задржата од извршења, наводи се, да је иста противна ст. 2 § 104 Закона о градским општинама, према којој одредби градском службенику, који испуни услов за стицање права на пензију, време проведено у државној и самоуправној служби пре ступања у градску службу рачуна се при одмеравању количине пензије, дакле само државна и самоуправна служба, а не и приватна лекарска професија.

Овакав разлог ожалбене одлуке, међутим, не може опстати, пошто наведена одлука није противна цитираној одредби § 104 Закона о градским општинама. Ово стога, што је именованом поменутом службеницима града Новог Сада из 1926 године, донетог пре ступања на снагу Закона о градским општинама, који прописује гласи: „Онима који из слободних професија буду примљени у службу, за пензију рачунаће се само оно време проведено на том раду, које буде градско претставништво установило.“ — Према томе, градско веће је правилано поступило, када је у конкретном случају молбу именованог за признање спорног времена, поднесу још за време важења старог статута, пошто тада није била решена, решило по прописима тога статута који су признање означеног времена допуштало, без обзира на одредбе Закона о градским општинама, који усталом ниједном својом одредбом изрично не забрањује урачунавање времена слободне професије за пензију. Код таквог стања ствари није било законског ослонца да се поменутом одлука градског већа у Новом Саду задржи од извршења по § 134 Закона о градским општинама.”

И за постављење чиновничког приправника градске службе потребно је расписивање натјечаја који би имао бити објављен преко банског органа градског службеног листа.

У овом смислу је решење Државног савета бр. 22822/39 од 30 септ. 1939 год., којим је расправљен овај случај:

„Ожалбеном одлуком Бана задржана је од извршења одлука градског већа у Винковцима од 30 јуна 1939 године тач. 161 седн. зап., донесена по предмету постављења М. Н. за чиновничког приправника.

Предметном жалбом истиче се незаконитост поменуте одлуке Бана и тражи поништај исте.

По размотрењу жалбе, ожалбене одлуке и осталих аката који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао, да је ова жалба неумесна.

Ожалбена одлука заснована је на одредби § 134 Закона о градским општинама. По овој, пак, одредби надзорна власт може задржати од извршења ону одлуку градског већа, која би била противна постојећим законима и законитим наредбама власти, или којом се прекорачује делокруг рада.

У конкретном случају Бан је правилано поступио, када је напред означени закључак градског већа у Винковцима задржао од извршења, с обзиром на пропис ст. 1 § 102 Закона о градским општинама, који изрично предвиђа да градске чиновнике бира градско веће на основу натјечаја који има бити расписан и објављен у бановинском службеном листу, што овде, међутим, није учињено. Према томе, неумесан је разлог жалбе да за овај случај није било потребно расписивати натјечај у смислу поменутог законског наређења и ст. 2 § 13 Правилника о службеницима градске општине Винковци. Ово у толико пре, што је и § 103 истог правилника одређено да помоћним службеницима, који имају увјете за ступање на положаје сталних чиновника, званичника и служитеља, а налазе се у служби градске општине дуже времена,

а службу врше на потпуно задовољство, припада првенство пред свима натјецатељима за постављење, ако имају потпуно квалификацију за то мјесто и ако служе најмање 3 године.”

Док је градски службеник у активној служби не може се решавати о рачунању времена за пензију.

У овом смислу је решење Државног савета бр. 25294/39 од 20 октобра 1939 год., донето у следећем случају:

„Ожалбеним решењем Краљевске банске управе Дунавске бановине задржана је од извршења одлука градског већа из Новог Сада, којом је решено да се именованој градској званичници урачуна у године службе за пензију и време које је провела у градској служби од 1 марта 1918 до 18 децембра 1936 године, за које није била наша држављанка.

Предметном жалбом истиче се незаконитост поменутог решења, и то са разлога, што и ако је сада у активној служби именована требало је донети одлуку о томе, да јој се урачуна горе назначено време за пензију, јер је за сво то време била страна држављанка.

Пошто је расмотрио жалбу, ожалбено решење и остала акта која се на овај предмет односе, Државни савет је нашао, да је ова жалба неумесна.

По § 104 ст. 1 Закона о градским општинама одредбе за државне службенике о општим условима за пријем у службу, о вршењу службених дужности, о престанку службе, о пензијама, као и о дисциплинској одговорности имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике уколико овим законом није друкчије одређено.

Како је по Закону о чиновницима од 31 марта 1931 године, моменат за доношење одлуке о годинама службе, које се рачунају за пензију, моменат пензионисања, то сходно наведеном § 104 Закона о градским општинама, одредбе Закона о чиновницима морају се применити и на конкретни случај. Пошто је именована још увек у активној градској служби, то нема законског основа за доношење решења о признавању година службе урачунављивих за пензију.

Са изложенога, надзорна власт се у овом случају није могла упуштати у испитивање оправданости тражења именоване, да јој се извесно време призна за пензију, све док је именована активни службеник.”

У смислу одговарајућих законских прописа, Београдска општина, као наследница општине које су ушле у њен састав, преузела је у своју службу све службенике спојених јој општина не дирајући им стечена права.

У овом смислу је и пресуда Државног савета бр. 11315 од 19 септембра 1939 год. о следећем случају:

„Оспореним решењем оснажена је одлука градског већа Општине београдске О.бр. 21230 од 5 септембра 1938 године којом је тужилац одбијен од тражења да му се одреди лична пензија. Овакво решење донето је са образложењем, да је тужилац правоснажном одлуком градског већа у Београду О.бр. 16891 од 23 маја 1935 године отпуштен из градске

службе, а сем тога услов за стицање права на личну пензију да није испунио у смислу § 113 Ч.з. у вези § 104 Закона о градским општинама, пошто му се по ст. 2 § 104 пом. закона општинска служба пре ступања у градску службу не рачуна у рок за стицање права на личну пензију.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао:

Према наређењу из § 73 Финансијског закона за 1934/35 годину ушла је у састав општине града Београда, поред осталих општина и општина Борча. А према § 1 Уредбе од 30 марта 1934 године, која је донета на основу § 73 пом. финансијског закона: општина града Београда је правна наследница општина које улазе у њен састав. Затим по § 18 исте Уредбе: службеници општина које улазе у састав општине града Београда постају службеници града Београда и дужни су предузети одговарајућу или сличну службу, на коју буду одређени. У смислу наведених законских прописа општина града Београда, као наследница општина које су ушле у њен састав, са спајањем ових општина преузела је у своју службу и све службенике ранијих посебних општина не дирајући у њихова стечена права. Ови службеници остали су службеници града Београда и после Указа од 15 маја 1935 године о издвајању посебних општина из општине града Београда, пошто пом. указом у погледу њиховог службеног статуса ништа није одређено. Према томе из околности, што је градско веће тужиоца без икаквог посебног законског овлашћења и без споразума у смислу § 7 Закона о градским општинама са општином Борчом, ставило на расположење ново-формираној општини својом одлуком О.бр. 16891 од 23 маја 1935 год., не може се изводити, да је он тиме лишен и својих стечених права према општини београдској, у коју је прешао по сили закона а не по својој слободној вољи, (§ 18 пом. Уредбе у вези § 73 Фин. закона за 1934/35 год.). А с обзиром на ово њему се и време проведено у ранијој општинској служби пре ступања у градску службу има рачунати у рок за стицање права на пензију, а не само за одмеравање количине пензије по ставу 2 § 104 Закона о градским општинама. Јер, он је, како је речено, у градску службу дошао са својим стеченим правима, а у та права спада и право да му се у рок за стицање права на пензију рачуна оно исто време, које му се рачунало у тај рок као службенику у општини београдској."

Одлука градског већа о животном осигурању бив. председника град. општине спада у област непосредних моралних интереса градске заједнице и као таква је у делокругу рада град. општине.

У овом смислу је решење Државног савета бр. 18925/39 од 24 августа 1939 год., донето у овом случају:

„Ожалбеном одлуком Бан зетске бановине је на основу § 134 Закона о градским општинама задржао од извршења одлуку градског већа града Подгорице од 27 јуна 1939 год. бр. Зап. 5585/39 у предмету

животног осигурања на динара 100.000.— М. Н., бив. председника градске општине.

Ову одлуку Бан је донео са образложењем, да предмет конкретне одлуке никако не спада у делокруг рада градске општине, јер да се не ради о непосредном интересу градске заједнице у смислу става 1 § 88 Закона о градским општинама. Стога да се ни исплата у погледу овог осигурања не може извршити на терет партије 15 поз. 2 Општинског буџета за 1939/40 г. Сем тога, да се одлуком градског већа непотребно везују градске финансије преко рока трајања мандата градског већа.

Пошто је расмотрио жалбу, ожалбену одлуку и остале акте који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао:

Према пропису става 1 § 88 Закона о градским општинама „делокруг рада обухвата све послове који се тичу непосредно интереса градске заједнице а односе се на економски, културни и социјални напредак у граду.“ У овом пропису дакле не говори се искључиво о материјалним интересима, па је онда јасно да такви интереси могу бити и морални. Нема међутим сумње да захвалност бив. Председнику општине за кога се сматра да је град задужио великим услугама, чиме је мотивисана одлука о његовом осигурању, спада у област непосредних моралних интереса градске заједнице. Према томе не стоји тврђење ожалбене одлуке да градско веће доносиће пом. одлуку није радило у свом делокругу у смислу става 1 § 88 Закона о градским општинама.

По ставу 4 § 94 Закона о градским општинама све одлуке градског већа којима се везују градске финансије преко рока трајања мандата градског већа морају имати одобрење Министра финансија у споразуму са Министром унутрашњих послова. У колико пак, такве одлуке немају ово одобрење, не могу се, разумљиво, спроводити у живот, али те одлуке као такве нису због тога противне закону, па Банска управа као надзорна власт не може такве одлуке задржавати од извршења на основу § 134 Закона о градским општинама, јер по овом законском пропису надзорна власт ће у тамо предвиђеном року задржати од извршења само ону одлуку градског већа „која би била противна постојећим законима или законитим наредбама власти, или којом се прекорачује делокруг града.“

Надзорна власт може само у строгом законском року од осам дана да задржи од извршења одлуку градског већа, ако тај рок пропусти њено законско овлашћење за задржавање одлуке је престало.

У овом смислу је решење Државног савета бр. 8953/39 од 17 априла 1939 год., донето по овом случају:

„Ожалбеним решењем Бана Дунавске бановине од 17 марта 1939 године II бр. 2006 задржана је, на основу ст. 1 § 134 Закона о градским општинама, одлука градског већа општине града Новог Сада од 17 новембра 1938 године бр. 486 одн. 63.132 донесена у ствари признања година раније службе М. Н. градском окружном лекару.

Предметном жалбом се истиче, да је поменуто решење Бана противно § 134 Закона о градским општинама, јер није донето у предвиђеном року од осам дана, па се услед тога тражи поништај истог.

Пошто је проучио жалбу, ожалбено решење и остале акте који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао, да је ова жалба умесна.

Према ст. 1 § 134 Закона о градским општинама „Надзорна власт ће у року од осам дана по пријему записника образложеним решењем, заснованим на законским прописима, задржати од извршења одлуку градског већа која би била противна постојећим законима и законитим наредбама власти, или којом се прекорачује делокруг града”. — А по ставу 2 исте законске одредбе „Ако би надзорна власт затражила од председника градске општине каква акта без којих не би могла донети одлуку, председник је дужан да их одмах пошаље; у овом случају напред предвиђени рок почиње тећи од дана кад затражена акта стигну надзорној власти.”

Из аката овог предмета утврђује се, да је акт Градског поглаварства у Новом Саду од 16 децембра 1938 године бр. 73.388, којим се удовољило

последњем тражењу Краљевске банске управе Дунавске бановине у погледу прибирања података потребних за доношење одлуке Бана по одлуци Градског већа бр. 486 одн. 63132/38, примљен и заведен у Банској управи 11 јануара 1939 године под II бр. 2006, према чему је рок од 8 дана из напред цитираног законског наређења, одређен за доношење бановог решења по овој ствари, с обзиром на став 2 тога прописа, био до закључно 19 јануара 1939 године. Међутим Бан своје ожалбено решење није донео у означеном времену него тек 17 марта 1939 године, дакле по истеку законом прописаног рока. Како је, пак, по стази 1 § 134 Закона о градским општинама решење надзорне власти везано за тачно одређени рок, а поменута власт, у предвиђеном року није донела своје решење, то је онда законско овлашћење власти за задржање одлуке градског већа од извршења истеклом поменутог рока несумњиво престало.”

Саопштио

Љубомир Ж. Јевтић
секретар Држ. савета

Некролог:

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

† Љубомир М. Давидовић

**Претседник Општине београдске од 24 октобра 1910
до 22 јануара 1914 г.**

Нестало је још једне знамените фигуре оног старог, симпатичног и патријархалног српског Београда. Љубомир Давидовић — чика Љуба — 19 фебруара у 8.25 с. пресе-лио се у вечност, а 21 фебруара сахрањен на

Новом гробљу. Дефиле поред његовог одра у кући и цркви Св. Саве, као и величанствен погреб, показали су колико је чика Љуба био популаран и колико је дубок бол задала његова смрт. И овог пута показало се

† Љубомир Давидовић на одру у Светосавској цркви
(Њ. Св. Патријарх г. Гаврило, са скопским митрополитом г. Јосифом и свештенством, чита заупокојене молитве)

Изношење посмртних остатака пок. Љубе Давидовића из цркве Св. Саве

да се осећаји народа и његова расположења најбоље манифестују приликом смрти и погребља.

Неоспорно је да је Давидовић био човек од огромног ауторитета, чија се реч у отсуђеним тренуцима нестрпљиво очекивала, а кад је била исказана, онда је поштована. Тај ауторитет нису му дала само многобројна звања: професор, директор Гимназије, народни посланик, министар просвете, председник Општине, председник Министарског савета, шеф прво Самосталне радикалне па после Демо-

кратске странке, — већ његове велике способности, исправност и несавитљивост, узорно поштење и дубоко социјално осећање, разумевање туђе беде и бола и самарићанско отклањање тих беда и болова. Онај мали, радан и сиромашан свет вазда је налазио у Давидовићу верног пријатеља и искреног заштитника. Скромност Давидовићева у сваком погледу појачавала му је опште поштовање. Простосрдачност његова и природно држање чинили су те му је свет с поверењем прилазио. А он је тај свет свакад примао, и у канцеларији и код куће, и чинио све што му је било у моћи.

Давидовић је ушао у Општину за претседника 4 новембра 1910, после извршених избора 24 октобра исте године. Његова управа је била коалиција самосталних радикала и старих радикала. Потпретседник је био Михаило Марјановић, стари радикал, кметови из обеју политичких група, а одборници из других странака, према пропорционалном систему.

Управа Давидовићева била је састављена из најбољих људи ондашњег времена. Поред Нинчића, Ђоке Карајовановића, д-р Косте Јовановића, Ђоке Ранојевића, Милана Лазаревића, Мише Цукића, Миливоја Јовановића „Буце”, Данила Живалевића и др. у одбору су били и социјалисти: Драгиша Лапчевић, Лука Павићевић, Таса Милојевић и Никола Величковић. Давидовић је често при-

Погреб поч. Љубомира Давидовића (код цркве Св. Саве)

чао како је са Драгишом, као претставником социјалистичке групе, слатко радио. Кадгод је требало решити неко крупно питање, Давидовић је звао Драгишу и њих двојица увек су правили добре споразуме. То исто чинио је и са претставницима осталих група и плод те сарадње био је да су послови ишли глатко.

* *

Давидовић, који се у Српско-Бугарском рату 1885. храбро показао, имао је као председник Општине и ту ретку част да 13 августа 1913. ондашњем Престолонаследнику, а доцније Краљу, преда сабљу као дар Београда. Карактеристичан је говор којим је Давидовић том приликом поздравео Престолонаследника. Предајући сабљу, он је изразио жељу да она никад не сине без потребе, а кад сине, нека се никад не поврати у корице без части за њега — Престолонаследника — и без славе за српско племе.

Истог дана откривен је на Калемегдану споменик Витезу Карађорђевићу, а увече, на свечаној седници општинског одбора решено је да се простор од ул. Сремске (Драшковићеве) и Краља Александра назове Тргом Престолонаследника Александра.

(Споменик Витезу, Карађорђу, срушили су Аустријанци за време окупације Србије).

* *

У свој позив, као председника, унео је Давидовић пуно правог социјалног осећања. Тако н.пр. у уговоре за израду канализације уносе се одредбе о минималним надницама. Да би се помогло радничком и средњем стаљењу, заводи се 16. септембра 1911. *Айровационо одељење*, које набавља разне намирнице и продаје на пијацама. Да би сузбила скупоћу огрева, Општина набавља угљ и дрво и продаје по цени коштања, уз додаток стварних трошкова. Да би срушила картел циглара, Општина 1912. г. подиже своју циглану и обара цене.

И пре Давидовића Општина је водила бригу о сиротињи. Његовим доласком у Општину Сиротињско одељење се реформише, а у реонске одборе за помагање сиротиње улазе и жене. Њихово присуство у тим одборима било је од благотворног значаја за сиротињу, јер оне су у свој рад уносиле самилост и нежност, па тим особинама вршиле и знатан утицај на своје мушке колеге.

Дубоко социјално осећање огледа се код Давидовића и у његовом заузимању да се за сиротан свет подигну станови. И 1911. подигнута је прва зграда за те сврхе у ул. Баштованској, сада Кнегиње Олге.

Општинске новине онога времена почињу да се баве социјалним проблемима. Оне у једном уводнику пишу:

„Било би сасвим погрешно мислити да је уставни преображај алфа и омега политичког напретка. Њиме је створен само један

услов за напредак. Створена је нова савршена форма која ће се састојати у реформама које се имају извести на социјалном пољу и којима је крајњи циљ — народно благостање.

Београд има све услове да своме становништву обезбеди срећан и сигуран живот, а што ми у Београду ипак у многом погледу имамо беду и оскудицу, то долази отуда што се досад нисмо трудили да решавамо социјална питања”.

Давидовић је, као што је поменуто, примио дужност 4. новембра 1910. а 15. дана доцније — 19. новембра — подноси предлог да се направи овакав распоред о утрошку зајма од 10 милиона дин., који је закључила ранија управа:

За тунел од „Тетова” до Дунава, главни колектор канализације,	400.000 дин.
за канализацију VII и VIII деонице	434.000 дин.
За народна купатила	112.000 дин.
За болницу за туберкулозне	200.000 дин.
За радничке станове	135.000 дин.
За регулације	300.000 дин.

Предлог је био без дебате примљен.

Тунел од „Тетова”, т.ј. од подножја ул. Балканске, од врло великог је значаја и он и сада постоји.

Општини је било недовољно 10 милиона и зато 25. марта 1911. закључује код Управе фондова зајам од 25 милиона дин., с тим да се исплати ранији зајам од 10 милиона, а остатак се распоређује овако:

За канализацију	3,500.000 дин.
За водовод	1,400.000 дин.
За калдрму	4,500.000 дин.
За кеј и антраоте	1,500.000 дин.
За радничке станове	140.000 дин.
За болницу	300.000 дин.
За народна купатила	120.000 дин.

Дрвена калдрма изграђена је за време Давидовића. Такође и калдрма од камених коцки у ул. Милоша Великог. Давидовић је често причао како су му се многи подсмевали због грађења дрвене калдрме. Људима ондашњег времена изгледало је као да се бесциљно бацају паре.

У свима пословима Давидовић је био истрајан и педантно вредан. Рано ујутру је излазио из куће и прво обилазио све радове, па онда ишао у Општину, где је стизао већ у 8 сати. Пошто би свршио са референтима, примао је публику. То је тако ишло сваког дана.

На обилажење послова готово увек је водио и свог секретара Рашу Здравковића. Заједно су се враћали из канцеларије кући. Рашу је много волео. Раша је радо ишао у кафану и тамо до ујутру остајао. Зато би га Давидовић често увече, кад су се доцкан с посла враћали, пратио до куће и предавао његовој мајци, с налогом да води рачуна да јој се син ноћу не искраде и побегне у кафану.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Колико је Давидовић био скроман и колико је волео средњи и сиротни сталеж, служи као пример и ова епизода: Кад је једној улици иза Цветкове кафане дато његово име, било је његових пријатеља који су критиковали што му је Општина дала улицу „Богу за леђима.” Он је таквим пријатељима одговарао: „А ја се баш поносим тим.”

Друштво наше лишено је једног великог државника, политичара, честитог човека, искреног социјалног радника и великог патриоте. Одлазак Давидовића у вечни мир осетиће се свуда. За њим ће жалити сви, а нарочито сиротиња, која је у њему имала искреног и велког заштитника.

Са Давидовићем је легао у гроб један део херојске предратне Србије. Данашњим и будућим генерацијама Давидовић ће служити као светао пример неуморног и несебичног рада за опште добро.

Нека му је слава и хвала!

Д. Ј. Ранковић

ПРЕТСЕДНИК И ГРАДСКО ВЕЋЕ БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ ОДАЛИ СУ ПОШТУ СЕНИ ЉУБОМИРА ДАВИДОВИЋА

Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић поклатио се сени Љубомира Давидовића у цркви Светог Саве, за време док је катафалк са посмртним остацима био тамо изложен.

На погребу, у коме су узели учешћа сви званични претставници и огромне масе народа из Београда и унутрашњости, учествовао је и претседник Београдске општине са Градским већем.

Претседник г. Војин Ђуричић упутио је, одмах на вест о смрти Љ. Давидовића, ову депешу саучешћа његовој породици:

У име Градског већа и у име своје молим Вас да изволите примити изразе искреног саучешћа приликом смрти бившег претседника Београдске општине, великог родољуба и државника Љубомира Давидовића.

Претседник општине Београдске,
ВОЈИН ЂУРИЧИЋ.

КОМЕМОРАТИВНИ ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВОЈИНА ЂУРИЧИЋА НА СЕДНИЦИ ГРАДСКОГ ВЕЋА

На седници Градског већа, 1 марта 1940, Претседник Београдске општине г. Војин Ђуричић одржао је овај комеморативни говор о поч. Љ. Давидовићу, који су сви присутни саслушали стојећи:

Господо већници,

Пре неколико дана преминуо је и сахрањен у Београду наш познати политичар Љубомир М. Давидовић, бив. Претседник Београдске општине.

Ја вас молим да на почетку нашег данашњег рада одамо пошту сени Љубомира Давидовића и да у кратким потезима прегледамо његову делатност у Београдској општини.

На изборима од 24 октобра 1910 године Љубомир Давидовић изабран је за Претседника Београдске општине, на коме положају остаје све до 22 јануара 1914 године.

У току свога четворогодишњег бављења у престоничкој Општини поч. Давидовић развио је делатност на свима гранама комуналног старања.

Ради извођења великих техничких радова за кључен је зајам од петнаест милиона динара, који је употребљен за израду канализације, калдрмисања улица, за потребе водозода, кеја и др.

Од значајнијих других радова, изведених за време његовог претседниковања, треба споменути ревизију регулационог и нивелационог плана Београда, подизање општинске циглане, општинске пекарнице, радничких станова на Белим Водама, израђене су три нове трамвајске пруге, усвојен је генерални пројекат савског водовода, расписани су конкурси за израду пројекта за уређење и улепшавање Београда, као и конкурс за најбољи пројекат за преуређење Теразија.

На пољу реорганизације општинских служби треба истаћи доношење Правилника о помагању сиротиње у Београду и реорганизацију сиротињског одељења; извршена је реорганизација општинске санитарске службе, модернизована служба испитивања животних намирница и предузете су многе друге корисне иницијативе.

Као нарочити успех на пољу здравственог старања ја бих подвукао подизање болнице за туберкулозне, коју је општина предала држави на руковање.

За све ово што је учинио за унапређење Београда Љубомир Давидовић заслужио је наше пуно признање и ја вас молим да клањајући се његовој сени са дубоким и искреним пијететом узвикнемо:

СЛАВА ЉУБОМИРУ ДАВИДОВИЋУ!

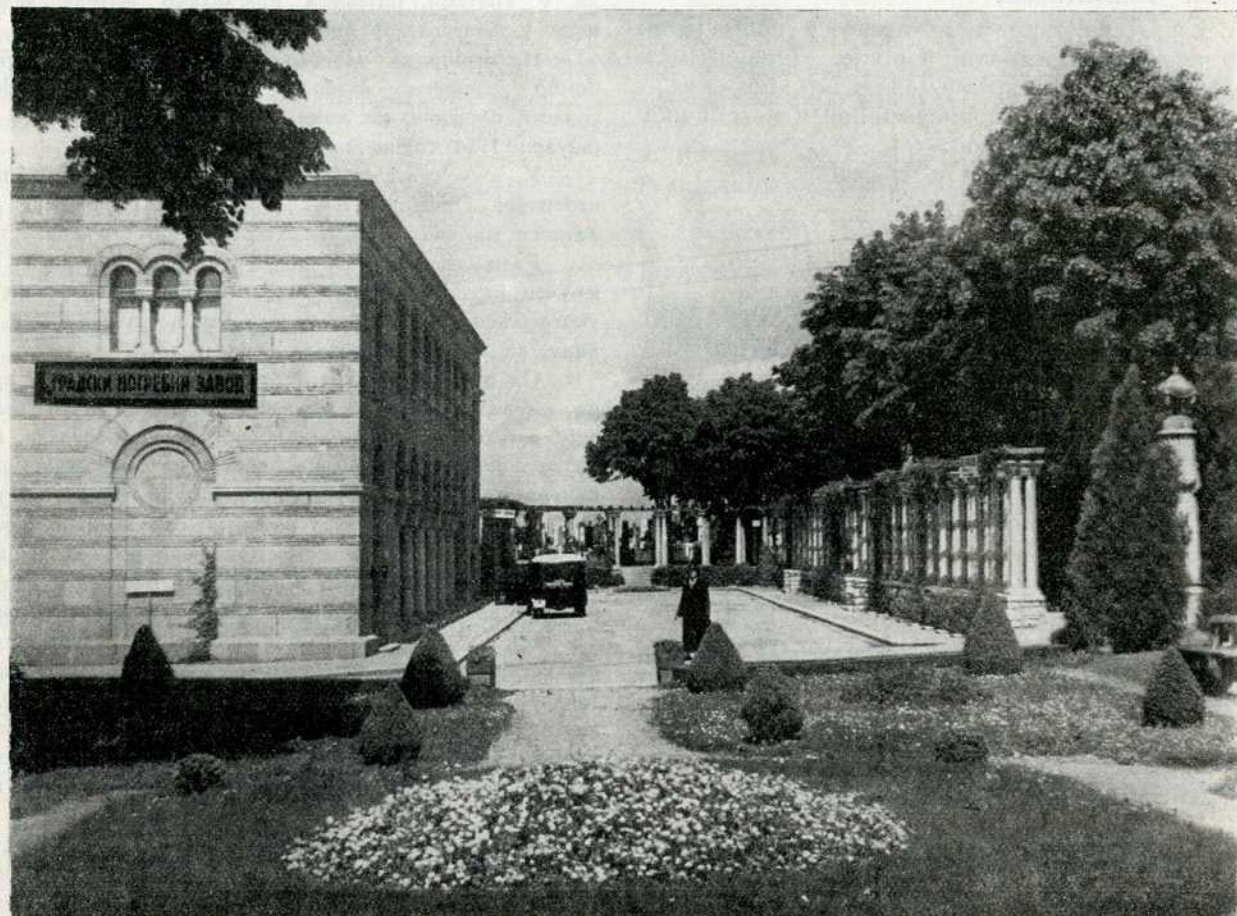
WWW.UN B.R.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ГРАДСКИ ПОГРЕБНИ ЗАВОД

Овим се обавештава грађанство да је Општина града Београда у **јавном интересу** основала погребни завод, који се води под фирмом **»Градски погребни завод«**. Завод се налази на Новом гробљу — Гетеова — Гробљанска улица број 50, — **Телефон 20-407**. Завод је одлично уређен и располаже целокупном погребном спремом, тако да може у свако доба обављати како најлуксузније тако и најскромније погребне.

Завод је отворен дању и ноћу непрекидно. Завод располаже најлуксузнијим погребним моторним и запрежним црним и белим колима, целокупном црном и зеленом декорацијом, као и специјалним транспортним колима за пренос умрлих ван Београда.
Завод води стручно лице.
У случају потреба за сва обавештења и услуге обратити се заводу лично или преко **телефона 20-407**.

Из Градског погребног завода

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Поштарина плаћена у готову

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

